

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Jekaterinos Soldatovos
V kurso, darbo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Darbuotojo intelektinės veiklos rezultatų naudojimo teisiniai ypatumai

Vadovas: lekt. dr. Arnas Paliukėnas

Recenzentas: asist. Martynas Austys

Vilnius

2017

Turinys

Ižanga	2
1. Intelektinės nuosavybės samprata	5
1.1. Intelektinės nuosavybės objektų klasifikacija	10
1.2. Autorių teisė	13
1.2.1. Autorių teisės objektui keliami reikalavimai	14
1.2.2. Kūrinių rūšys.....	16
1.3. Pramoninės nuosavybės teisė	21
1.3.1. Išradimai	21
1.3.2. Prekių ženklai.....	25
1.3.3. Dizainas.....	27
2. Kūrėjo teisių turinys ir jų specifika darbo teisiniuose santykiuose	31
2.1. Asmeninės neturtinės teisės	31
2.2. Turtinės teisės kaip kūrinio naudojimo būdai	34
2.3. Turtinių teisių perdavimas.....	40
2.3.1. Kūrėjo teisių perėjimas darbdaviui Lietuvoje.....	42
2.3.2. Kūrėjo teisių perėjimas darbdaviui užsienio valstybėse	50
3. Lietuvos teismų praktikos apžvalga	58
Išvados	66
Literatūros sąrašas.....	68
Santrauka.....	71
Summary	72

Ižanga

Temos aktualumas. Pasaulis sparčiai keičiasi ir kasdien tampa vis įdomesne, sudėtingesne, daugiau pusių bei elementų turinčia visuma. XX amžius negrižtamai pakeitė mūsų pasaulio suvokimą: vystėsi pramonė, pradėtas kosmoso pažinimas, nauji pasiekimai fizikos srityje, būtiniai išradimai kaip skalbimo mašina ar oro kondicionierius bei be abejo tokie svarbiausi amžiaus išradimai kaip antibiotikas ir internetas. Visa tai yra dabartinis ir kiekvieną asmenį supantis pasaulis, bet progresas neįmanomas be žmogaus. Būtent žmogaus intelektinė veikla yra vienas pagrindinių ir svarbiausių pasaulio vystymosi komponentų. Intelektinė veikla yra techninių naujovių bei naujų meno apraiškų priežastis ir šaltinis, todėl turi tiesioginę įtaką tam, koks bus pasaulis rytoj. Rytojų kuria žmogus, ir jo sukurtas kūrinys gali būti reikšmingas istorijos eigai, turėti ekonominę ar rinkos vertę bei daugybę kitų, susijusių aspektų, kurie vienaip ar kitaip paliečia kiekvieną. Žmogus yra laisvas kurti ir tai gali daryti skirtingais pagrindais, tačiau vienas svarbiausių kūrybos pagrindų yra darbo santykiai, kurie yra neatsiejama gyvenimo dalis. Darbas yra ekonominis visuomenės pagrindas, todėl tai, kaip reguliuojamas kūrinių sukūrimas esant darbo santykiams, yra visos visuomenės interesas.

Darbo tikslas. Kadangi šio magistrinio darbo tema suponuoja dviejų teisės šakų, intelektinės nuosavybės teisės ir darbo teisės, principų koegzistavimą, todėl šio darbo tikslas yra išanalizuoti bei nustatyti intelektinės nuosavybės turinį bei jos specifiką darbo teisiniuose santykiuose.

Uždaviniai. Siekiant atskleisti visus tokio tarpšakinio teisės instituto elementus ir ypatumus ir užsibrėžtam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

1. Pateikti kūrinio, kaip intelektinės veiklos rezultato, sampratos analizę;
2. Apibrėžti autorių teisės ir pramoninės nuosavybės teisės apsaugos taikymo ribas;
3. Atskleisti autoriaus asmeninių neturtinių teisių esmę;
4. Aprašyti teisėto kūrinio naudojimo sąlygas ir būdus;
5. Nustatyti autoriaus teisių į sukurtą kūrinį perdavimo apimtį;
6. Išnagrinėti autoriaus teisių perdavimo darbdaviui pagrindus remiantis Lietuvos teisės aktais;

7. Apžvelgti autoriaus teisių perdavimo darbdaviui teisinį reguliavimą tarptautiniu lygmeniu ir palyginti su Lietuvoje esančiu reguliavimu;
8. Pateikti Lietuvos teismų praktikos apžvalgą, teisių į darbuotojo sukurtą kūrinių perdavimo darbdaviui aspektu.

Darbo objektas. Atsižvelgiant į tai, kad darbo tema siejama su dviejų teisės šakų reguliavimu bei principų taikymu, aktualių bei svarbių šia tema klausimų spektras gali būti labai platus, todėl siekiant apibrėžti darbo ribas ir suteikti nagrinėjimui kryptingumą, darbe neliečiami visi klausimai, kurie taip pat koku nors būdu gali būti susiję su darbuotojo sukurtu kūriniu naudojimu ar autoriaus teisių perdavimo kitais būdais. Pirmiausia dėmesys skiriamas pagrindiniams ir esminiams elementams atskleisti, t. y. intelektinės veiklos rezultato sampratai bei kūrinio sukūrimo esant darbo teisiniams santykiams ypatumams atskleisti. Taip pat, tiek, kiek tai gali padėti įgyvendinti iškeltus uždavinius, darbe stengiamasi tinkama apimtimi aptarti praktinį teorinių žinių pritaikomumą.

Tyrimo metodai. Siekiant atsakyti į užsibrėžtą tikslą bei išnagrinėti iškeltus uždavinius, daugiausia darbe naudojamosi sisteminiu, loginiu bei analitiniu metodais, kurie padėjo tinkamai suprasti nagrinėjamų objektų prasmę, įvertinti skirtingų autorių pateikiamas mintis bei nuomones bei apibendrinti visą surinktą informaciją į vieną visumą. Taip pat darbe naudojamas lyginamasis metodas, kuris yra ypač naudingas tiek atskleidžiant sąvokų prasmę, tiek nagrinėjant teisės aktus bei užsienio šalių teisinį reguliavimą nagrinėjama tema. Aprašomasis metodas ypač svarbus norint atskleisti teorinių esminių elementų prasmę, pateikti doktrinos poziciją konkrečiu klausimu. Be to paminėtina, jog nagrinėjant ir analizuojant teisės aktus bei siekiant visapusiškai perteikti teisės normų turinį, darbe naudojamosi lingvistiniu ir gramatiniu metodu.

Magistro darbo originalumas. Šio darbo tema nėra plačiai nagrinėjama Lietuvos teisinėje literatūroje ar moksliniuose tyrimuose. Svarbu pastebėti, kad analogiška ar panašia tema jokių magistro darbų nebuvo rašyta. Šiame magistro darbe plačiai nagrinėjami intelektinės nuosavybės, jos objektų, sukurtų esant darbo teisiniams santykiams, klausimai. Taip pat nagrinėjamas užsienio šalių, darbuotojo sukurtu kūriniu teisių perdavimo darbdaviui, teisinis reguliavimas bei apžvelgiama Lietuvos teismų praktika šiuo aspektu. Dėl šių paminėtų priežasčių, darbas atitinka originalumo kriterijų.

Šaltiniai. Darbe daugiausia yra remiamasi Lietuvos teisės aktais, tokiais kaip Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, Dizaino įstatymas, Patentų įstatymas bei Prekių ženklų įstatymas. Taip pat svarbų vaidmenį atlieka specialioji teisinė literatūra: Ramūno

Birštono ir kitų autorių vadovėliu „Intelektinės nuosavybės teisė“, Vytauto Mizaro monografija „Auktorijų teisė“, Jūratės Usonienės monografija „Auktorijų teisių perdavimo ypatybės“ bei kt. Taip pat paminėtina, kad darbe nagrinėjami užsienio valstybių: Vokietijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, teisės aktai, susiję su intelektinės veiklos reglamentavimu.

1. Intelektinės nuosavybės samprata

Norėdami apibrėžti Intelektinės nuosavybės sampratą, pirmiausia reikėtų pabrėžti, jog tokiu teisiniu terminu yra išreiškiamas nematerialios vertybės, t. y. intelektinės veiklos produkto arba rezultato apsaugos idėja. Pats Intelektinės nuosavybės pavadinimas lingvistiniu požiūriu nukreipia į šios teisės saugomų objektų savitumą ir nurodo, kuo šie objektai skiriasi nuo daiktinės nuosavybės teisės objektų, o tiksliau į tai, kad nuosavybės santykių objektai yra ne materialūs daiktai ir šios nuosavybės santykiai kyla iš intelektinio pobūdžio veiksmų rezultatų – intelektinių objektų, t. y. nematerialių daiktų. Šių objektų sukūrimas yra nulemtas žmogaus protine arba kitaip vadinama intelekto, kūrybos veikla, su kuria ir yra tiesiogiai siejamas šių objektų atsiradimas. Būtent kūrimo būdas lemia kūrybos rezultatų nematerialumą, tačiau šių objektų nematerialumas nepaneigia jų vertingumo ir svarbą. Taigi būtent objektų nematerialumas yra išskirtinis intelektinės nuosavybės ypatumas.

Intelektinė nuosavybė gali būti suprantama labai plačiai ir nevienareikšmiškai, kadangi apima didelę įvairių ir savarankiškų teisių grupę: autorių teises, gretutines teises, teises į išradimus (patentų), prekių ženklus, dizainą, augalų veisles, geografinių nuorodų teisinę apsaugą ir daugelį kitų. Visos šios teisės atsirado skirtingu metu, skirtingomis aplinkybėmis ir skirtingais tikslais, todėl nenuostabu, jog kiekvienos jų teisinis reguliavimas gali skirtis ir turi savų ypatumų. Pavyzdžiui, nors ir autorių teisės, ir geografinių nuorodų apsauga priskiriamos prie intelektinės nuosavybės teisių, tačiau autorių teisių objektas yra konkretaus asmens sukuriamas originalus kūrinys, į kurį įgyjamos ribotos trukmės ir laisvai perleidžiamos turtinės teisės, taip pat asmeninės neturtinės teisės. Geografinių nuorodų nesukuria joks konkretus asmuo ir jokiam konkrečiam asmeniui jos nepriklauso, jų teisinė apsauga nėra ribojama terminais, nėra ir teisių perleidimo galimybės.¹ Taigi, nors skirtingi institutai yra priskirti prie vienos intelektinės nuosavybės teisių reguliavimo srities, tačiau pastebima daug skirtumų ir nepanašumų iš prigimties, dėl kurių gali kilti sunkumų norint apibrėžti ir kuo įmanoma labiau sukonkretinti intelektinės nuosavybės sampratą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos II skirsnyje „Žmogus ir valstybė“, 23 straipsnyje yra pasakyta, kad nuosavybė yra neliečiama, nuosavybės teises saugo įstatymai bei nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir

¹ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010, 17 psl.

teisingai atlyginama. Remiantis šiuo straipsniu galima teigti, jog yra užtikrinamas nuosavybės teisinių santykių absoliutumas ir tai, kad privačią nuosavybę saugo ir gina valstybė. LR Konstitucijos III skirsnyje „Visuomenė ir valstybė“, 42 straipsnyje yra nustatyta, kad kultūra, mokslas ir tyrinėjimai bei dėstymas yra laisvi bei dvasinius ir materialinius autoriaus interesus, susijusius su mokslo, technikos, kultūros ir meno kūryba, saugo ir gina įstatymas. Dėl šių nuostatų yra pasisakęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2000 metų liepos 5 d. nutarime „Dėl autorių teisių apsaugos“, patvirtindamas, kad pagal Konstitucijos 23 straipsnį saugoma ir intelektinė nuosavybė bei atsižvelgiant į tai, jog Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, straipsniai turi būti aiškinami kompleksiskai, taigi tiek nuosavybės (bendrajai prasme), tiek intelektinės nuosavybės apsauga yra garantuojama pagal Konstituciją.

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.111 straipsniu, intelektinės veiklos rezultatai yra apibrėžiami kaip civilinių teisių objektai, tokie kaip mokslo, literatūros ir meno kūriniai, išradimų patentai, pramoniniai pavyzdžiai bei kiti intelektinės veiklos rezultatai, išreikšti bet kuria nors objektyvia forma (rankraščiai, brėžiniai, modeliai ir kt.). Išradimų patentai ir kiti intelektinės veiklos rezultatai civilinių teisių objektais tampa nuo to momento, kai jie intelektinės veiklos rezultatais pripažįstami įstatymų nustatyta tvarka. Panašiai yra apibrėžiami intelektinės nuosavybės rezultatai Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (PINO – angl. WIPO) įsteigimo konvencijoje (1967 metais)², kurios 2 straipsnyje yra nustatyta, kad intelektinė nuosavybė apima teises, susijusias su:

- Literatūros, meno ir mokslo kūriniais,
- Atlikėjų pasirodymais, fonogramomis, radijo ir televizijos laidomis,
- Išradimais visose žmogaus veiklos srityse,
- Moksliniais atradimais,
- Pramoniniu dizainu,
- Prekių ženklais, paslaugų ženklais, komerciniais vardais ir pavadinimais,
- Apsauga nuo nesąžiningos konkurencijos,

Taip pat visas kitas teises, atsirandančias vykdant intelektinę veiklą pramonės, mokslo, literatūros ar meno srityse.

Taigi net apsiriboję tik Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtintą intelektinės veiklos rezultatų sampratą ir WIPO įsteigimo konvencija, jau pastebima, kad minimų kūrybos

² PINO – WIPO įsteigimo konvencija buvo pasirašyta 1967 metais Stokholme.

rezultatų sąrašas yra netapatas, jis gali būti plečiamas ir yra nebaigtinis. Kadangi intelektinė teisė yra viena iš sparčiausiai besivystančių teisės sričių, atsiranda vis naujų intelektinės nuosavybės teisių, turinčių naujų požymių. Štai tik pastaraisiais dešimtmečiais atsirado puslaidininkinių gaminių topografijų ir duomenų bazių *sui generis* teisinė apsauga, paplitus internetui kilo poreikis reguliuoti simbolinius interneto adresų sričių (domenų) vardus.³ Paminėtina ir tai, kad vienose valstybėse yra pripažįstamos tokios intelektinės nuosavybės teisės, kurios gali būti nepripažįstamos kitose valstybėse arba skirtingai kvalifikuojamos. Dėl šių ir kitų priežasčių yra sunku pateikti universalų intelektinės nuosavybės apibrėžimą.

Atsižvelgiant į naujausias intelektinės nuosavybės tendencijas, prie intelektinės nuosavybės teisių taip pat galima priskirti teises, susijusias su:

- Konfidencialia informacija;
- Naudingaisiais modeliais (mažais išradimais arba inovaciniais patentais);
- Kompiuterių programomis;
- Duomenų bazėmis;
- Puslaidininkinių gaminių topografijomis;
- Mikroorganizmais;
- Naujomis augalų veislėmis;
- Techninėmis apsaugos priemonėmis.

Panašūs intelektinės nuosavybės objektų sąrašai pateikiami ir kituose tarptautiniuose susitarimuose dėl intelektinės nuosavybės, tarp jų Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) (WTO – World Trade Organization) valstybių priimtoje sutartyje „Dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje aspektų“ (TRIPS – Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual property Rights), kurios 1.2 straipsnyje konkrečiai nurodyta, kad intelektinė nuosavybė apima autorines teises ir gretutines teises, prekių ženklus, išradimus, pramoninės dizainą, geografines nuorodas, puslaidininkinių gaminių topografijas, komercines paslaptis ir technines žinias (know-how), *sui generis* teises bei nesąžiningos konkurencinės praktikos kontrolės būdus.⁴ Dauguma minėtų teisių turi visiškai skirtingus tikslus, yra reguliuojamos skirtingų taisyklių bei sukurtos ne tuo tikslu, kad gintų inovacijas, o labiau tikėtina tam, kad būtų galima skaidyti verslą, produktus ar paslaugas.

³ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 18 psl.

⁴ ŽILINSKAS, V.; KASPERAVIČIUS, P.; KIŠKIS, M. Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga: vadovėlis aukštosioms mokykloms. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007. 30 psl.

Teisės doktrinoje yra išskiriamos kelios intelektinės nuosavybės teorijos, kurios remiasi skirtingais argumentais, tačiau toks konkrečių atskirų teorijų skirstymas nereiškia jų nepriklausomumo viena nuo kitos bei nebrėžia tarp jų griežtos skiriamosios ribos. Visos žemiau minimos teorijos tai tik argumentų grupės, kurios pagrįstos bendru teoriniu pagrindu.

Utilitarinė teorija⁵

Šios teorijos požiūriu, intelektinės nuosavybės teisės yra teisinis instrumentas, kuriuo įstatymų leidėjas siekia užtikrinti didžiausią socialinę naudą. Vertinant utilitariniu požiūriu, intelektinės nuosavybės teisės yra ne prigimtinių teisės, o tik pozityviosios teisės padarinys – įstatymų leidėjo pasirinktas būdas siekti visai visuomenei naudingo tikslo.⁶ Turint omenyje, kad tikslas yra visos visuomenės nauda, teorija *a priori* netarnauja nė vienai konkrečiai interesų grupei. Tokiu atveju įstatymų leidėjas remiasi maksimalios naudos principu ir turi diskreciją nustatyti, keisti ar panaikinti intelektinės nuosavybės teises. Utilitarinio požiūrio apraiškos pastebimos skirtingais laikotarpiais, tačiau būtent šiuolaikinės intelektinės nuosavybės utilitarizmo teorijos ištakos siejamos su J. Benthamo ir J. S. Millio vardais.⁷ Abu mąstytojai bandė pagrįsti išradimų teisinės apsaugos būtinybę. Anot J. Benthamo, nesant teisinės apsaugos, išradėją išstumtų iš rinkos konkurentas, kuris nepatirdamas investicijų galėtų pasinaudoti išradimu ir įgyti kainos pranašumą, palyginti su pirmuoju išradėju. Taigi jau XVIII amžiuje mąstytojai pastebėjo intelektinės nuosavybės svarbą ir pabrėžė jos vaidmenį konkurencingumo ir ekonominės naudos kontekste. Su ekonomine nauda tiesiogiai siejamas utilitarinis požiūris į intelektinės nuosavybės teises, pirmiausia yra patrauklus dėl to, kad yra universalus ir gali būti taikomas bet kurių intelektinės nuosavybės teisių atžvilgiu. Tačiau į ekonominį intelektinės nuosavybės aspektą orientuota utilitarinė teorija nepadeda paaiškinti asmeninių neturtinių teisių fenomeną.

⁵ Utilitarizmas - etikos teorija, galutiniu tikslu laikanti visų žmonių laimės maksimizavimą ir kančios minimizavimą. Kitaip sakant, kuo veiksmas atneša daugiau laimės, tuo jis pagal utilitarizmą yra morališkesnis, o kančią sukeliantys poelgiai laikomi amoraliais. Poelgiai yra vertinami tik pagal jų pasekmes, todėl melavimas, žudymas ir kiti dažniausiai smerkiami veiksmai utilitarizme gali būti laikomi moraliais, jei tik galiausiai jie atneša daugiau laimės nei kančios. Visų žmonių laimės ir kančios vertė utilitarizme yra vienoda – savo laimė utilitaristams yra svarbi tiek pat, kiek ir bet kurio kito žmogaus.

⁶ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 25 psl.

⁷ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 26 psl.

Darbo teorija

Pirmiausia darbo teorija buvo taikoma privačios nuosavybės teisei į materialius objektus pagrįsti, bet vėliau buvo perimta intelektinės nuosavybės teorijoje. Pagrindinė šios teorijos mintis yra tokia, kad asmuo, savo darbu iš laisvai naudojamų resursų sukūręs kokią nors vertybę, turi prigimtine nuosavybės teisę į šią vertybę. Taigi, asmeniui, sukūrusiam intelektualinio pobūdžio vertybę, turi būti suteiktos nuosavybės teisės į ją.⁸ Skirtingai nei utilitarinės teorijos pagrindinė idėja, šios teorijos dėmesio centre yra ne visuomenės nauda, bet asmuo ir jo darbo rezultatas, įstatymų leidėjui belieka pareiga pripažinti ir deramai ginti intelektinės nuosavybės teises. Darbo teorija savaip paaiškina intelektinės nuosavybės apsaugos būtinumą, pateikdama esminį kriterijų – darbą, kuris plačiąja prasme gali reikšti bet kokių investicijų buvimą. Kūrybingumo klausimas šioje teorijoje gali būti laikomas antraeilium, todėl intelektinė nuosavybė nesiejama išimtinai su fiziniu asmeniu ir nekyla teorinių kliūčių pirminiu intelektinės nuosavybės savininku pripažinti juridinius asmenis.⁹

Asmenybės teorija

Skirtingai nei darbo teorija, asmenybės teorija intelektinės veiklos rezultatus vertina kaip žmogaus asmenybės tęsinį, kuris ir po sukūrimo lieka susijęs su autoriumi. Didžiausia ir ryškiausia asmenybės teorijos įtaka pastebima pagrindžiant autorių ir išradėjų asmeninių neturtinių teisių apsaugą. Motyvuojant nepertraukiamu autoriaus ir jo kūrinio ryšiu, nacionaliniuose įstatymuose įsitvirtino nuostatos, laiduojančios neatimamas asmenines neturtines teises: autorystės teisę, teisę į kūrinio neliečiamumą, atskleidimo teisę (t. y. teisę spręsti, ar padaryti kūrinį viešai prieinamą visuomenei ir kokiais būdais), kūrinio prieinamumo teisę ir t. t. Taip pat pabrėžtina, jog asmenybės teoriją lengviau suderinama su tomis intelektinės nuosavybės teisėmis, kurios glaustai susijusios su individo (asmens) indėliu, pavyzdžiui autorių bei atlikėjų teisėmis, teisėmis į išradimus ar dizainą, tačiau sunkiau pritaikyti toms, kurios yra grindžiamos investicijų apsaugos poreikiu – prekių ženklais, gretutinėmis ar duomenų bazių gamintojų teisėmis.

⁸ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 28 psl.

⁹ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 29 psl.

Kritinės intelektinės nuosavybės teorijos

Prie šios grupės gali būti priskirtos labai skirtingos teorijos, kurios turi kritišką nuostatą intelektinės nuosavybės atžvilgiu. Kritiškas požiūris į intelektinės veiklos komercializavimą gyvuoja nuo seniausių laikų, pavyzdžiui, antikos poetas Simonidas, pradėjęs imti pinigus už savo eiles, sulaukė amžininkų pasmerkimo.¹⁰ Reikia pripažinti, jog visuomenės požiūris dramatiškai pasikeitė nuo senųjų laikų iki nūdienos, tačiau nepaisant intelektinės nuosavybės teisės svarbos pripažinimo, kritinės teorijos plėtojosi kartu su intelektinės nuosavybės apsaugos būtinybę pabrėžiančiomis teorijomis. Kritinės intelektinės nuosavybės teorijos itin išplito ir jų įtaka padidėjo pastaraisiais dešimtmečiais, neabejotinai dėl intelektinės nuosavybės teisių plėtros ir jų apsaugos stiprėjimo nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis. Tačiau svarbu paminėti, kad dauguma šias teorijas atstovaujančių autorių neabejoja dėl pačios intelektinės nuosavybės apsaugos, bet kritikuoja konkrečius intelektinės nuosavybės apsaugos „kraštutinumus“, pavyzdžiui, „hibridinių“ intelektinės nuosavybės teisių atsiradimą, apsaugos terminų ilginimą, intelektinės nuosavybės teisių apimties plėtimą, ir mėgina atkurti paprastą interesų grupių balansą.¹¹ Taigi net kritinių teorijų idėjos nepateigia intelektinės nuosavybės svarbos, o šių teorijų atstovų susirūpinimas, jų nepasitenkinimas bei siekis tobulinti šią teisės sritį tik patvirtina intelektinės nuosavybės aktualumą ir kylančių klausimų aštrumą šiuolaikiniame pasaulyje.

1.1. Intelektinės nuosavybės objektų klasifikacija

Kaip jau buvo minėta prieš tai, intelektinės nuosavybės samprata apima labai skirtingus intelektinės nuosavybės objektus, kurių sąrašas nuolat plečiasi. Vis gi, siekiant suprasti intelektinės nuosavybės, kaip savarankiškos teisės šakos, visumą ir sukurti bendrą vaizdą apie šios šakos reguliuojamus teisinius santykius, atsiranda poreikis išvelgti visoje šioje objektų įvairovėje tam tikrus jiems būdingus požymius ir savybes, kuriomis remiantis galimas objektų klasifikavimas.

Labiausiai paplitęs intelektinės nuosavybės objektų skirstymas yra į autorių teisių objektus ir pramoninės nuosavybės objektus. Ši klasifikacija yra visuotinai pripažinta, ja

¹⁰ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 31 psl.

¹¹ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 32 psl.

grindžiamas ir intelektinės nuosavybės teisės pošakio skirstymas į autorių teises ir pramoninės nuosavybės teisės institutus. Iš esmės klasifikacija sudaryta remiantis intelektinės nuosavybės objektų panaudojimo sritimi.¹² Autorių teisių objektai yra siejami su kultūra, pramoninės nuosavybės objektai – su pramone. Reikia pripažinti šios klasifikacijos neabsoliutumą ar net sąlygiškumą, kadangi kai kurie intelektinės nuosavybės objektai, kaip pavyzdžiui, taikomosios dailės kūriniai arba dizainas, gali būti priskirti ir prie autorinių teisių, ir prie pramoninės nuosavybės objektų.

Plačiąja prasme, autorių teisės objektais yra laikomi autorių teisės ir gretutinės teisės, kurios suprantamos kaip teisės į saugomus literatūros, meno ir mokslo kūrinius. Pramoninės nuosavybės objektus pirmiausia įvardija Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės apsaugos¹³, kurios 1 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „pramoninės nuosavybės apsaugos objektais laikomi išradimų patentai, naudingieji modeliai, pramoninis dizainas, prekių ženklai, paslaugų ženklai, firmų vardai ir kilmės nuorodos arba kilmės vietos pavadinimai bei apsauga nuo nesąžiningos konkurencijos“.¹⁴ Taip pat konvencijoje yra įvardijami pramoninės nuosavybės objektais, tokie vėliau atsiradę objektai kaip puslaidininkinių gaminių topografijos, augalų veislės ir duomenų vardai.

Lyginant šias dvi intelektinės nuosavybės objektų kategorijas, doktrinoje yra išskiriami tokie objektams būdingi teisinės apsaugos skirtumai:

1. Teisinės apsaugos atsiradimo momentas: autorių teisėje galioja automatinės teisinės apsaugos principas, kuris nustato, kad teisinė apsauga atsiranda nuo saugomo objekto atsiradimo momento, tuo tarpu dauguma pramoninės nuosavybės objektų yra saugomi tik nuo jų įregistravimo įstatymo nustatyta tvarka;
2. Teisinės apsaugos apimtis: autorių teisių objektai yra saugomi tik nuo originalios objekto išraiškos formos pasisavinimo arba panaudojimo, o pramoninės nuosavybės teisinė apsauga leidžia apsaugoti ir objekto turinį, pavyzdžiui, išradimų patentinės apsaugos mechanizmas leidžia uždrausti tretiesiems asmenims išradimo turinio naudojimą;

¹² BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 34 psl.

¹³ Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės apsaugos buvo pasirašyta 1883 m.

¹⁴ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 35 psl.

3. Teisinės apsaugos terminai: autorių teisėje yra taikomi ilgesni teisinės apsaugos terminai palyginus su pramoninės nuosavybės objektų teisinės apsaugos trukme.¹⁵

Taigi doktrininį intelektinės nuosavybės objektų klasifikavimą nulemia trys išskirti kriterijai – teisinės apsaugos atsiradimo momentas, teisinės apsaugos apimtis ir teisinės apsaugos terminai.

Kitą intelektinės nuosavybės objektų klasifikaciją pateikė rusų teisės mokslų profesorius V. A. Dozorcevas savo straipsnių rinkinyje „Intelektinės teisės: samprata, sistema, kodifikacijos uždaviniai“¹⁶. Šiame straipsnių rinkinyje pateikta intelektinės nuosavybės objektų klasifikacija paremta veikla, iš kurios atsiranda intelektinės nuosavybės objektas bei intelektinės nuosavybės objekto paskirtimi. Mokslininko manymu, teisės į intelektinės nuosavybės objektus yra savarankiška absoliutinių teisių rūšis, vadinama išimtinėmis teisėmis, o šių teisių objektai turėtų būti vadinami ne intelektinės nuosavybės objektais, o išimtinių teisių objektais. Šiuos išimtinių teisių objektus jis suskirstė į tris grupes. Paminėtina, jog kiekvieno objekto priskyrimas konkrečiai grupei turi tiesioginį poveikį teisinės apsaugos mechanizmų formavimui.

Į pirmą grupę yra priskirti intelektinės kūrybinės veiklos rezultatai: kūriniai, išradimai, dizainas, kūrinių atlikimai, puslaidininkinių gaminių topografijos, komercinės paslaptys. Visus šiuos objektus jungia tai, kad jie visi yra kūrėjo intelektinės kūrybinės veiklos rezultatai, todėl teisine apsauga siekiama užtikrinti kūrėjams ne tik išimtinės turtinės teises, bet ir asmenines neturtines teises. Pastebėtina, kad šiai grupei priskirti objektai skiriasi savo prigimtimi. Vieni, pavyzdžiui, kūriniai arba jų atlikimas, yra vertingi dėl savo išraiškos formos, todėl teisinės apsaugos priemonės nukreiptos į šių objektų unikalios formos apsaugą. Kiti objektai, pavyzdžiui, išradimai, puslaidininkinių gaminių topografijos, komercinės paslaptys, yra vertingi dėl savo turinio, todėl apsaugos mechanizmai užtikrina teisių turėtojui išimtinę galimybę naudoti objekto turinį.

Į antrą grupę yra priskirti organizavimo ir koordinavimo veiklos rezultatai: audiovizualinių kūrinių pirmieji įrašai, fonogramos, transliuojančių organizacijų transliacijos. Šių objektų teisinė apsauga yra susijusi su poreikiu apsaugoti ne kūrėją, o verslininką, kuris teikdamas organizacines ir finansines investicijas dalyvauja kuriant

¹⁵ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 35 psl.

¹⁶ ДОЗОРЦЕВ, В. А. Интеллектуальные права: понятие, система, задачи кодификации: Сборник статей. 2005. 32-51

savarankišką intelektualinės nuosavybės objektą. Dėl šios priežasties įstatymas užtikrina tik turtinių teisių apsaugą į tokius objektus.

Trečioji grupė susiformuoja dėl individualizavimo priemonių: prekių ir paslaugų ženklų, firmų vardų, geografinių nuorodų ir duomenų vardų. Dalis šių objektų individualizuoja prekes ir paslaugas (prekių ženklai, geografinės nuorodos), kiti paryškina rinkos dalyvių (firmos vardų, duomenų vardų) individualumą. Pagrindinis šių objektų teisinės apsaugos tikslas – apsaugoti rinkos dalyvį, gamintoją ar paslaugų teikėją nuo individualizavimo priemonės naudojimo trečiųjų asmenų veikloje ir jos skiriamosios galios mažinimo.

1.2. Autorių teisė

Tarptautinių ir ES teisės aktų analizė atskleidžia, kad autorių teisės teikiamos apsaugos objektas yra literatūros, mokslo ar meno kūriniai, tačiau pastebėtina, jog autorių teisių objekto samprata tiksliai neapibrėžiama. LR Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (toliau – ATGTĮ) 2 straipsnio 29 dalyje nurodyta, kad kūrinys – originalus kūrybinės veiklos rezultatas literatūros, mokslo ar meno srityje, nepaisant jo meninės vertės, išraiškos būdo ar formos. Tokį apibrėžimą papildo ATGTĮ 4 straipsnio 1 dalyje – autorių teisių objektas yra originalūs literatūros, mokslo ir meno kūriniai, kurie yra kokia nors objektyvia forma išreikštas kūrybinės veiklos rezultatas. Remiantis šiais straipsniais galima išskirti konkrečius kūriniui, kaip autorių teisių objektui, būdingus reikalavimus bei apsaugos sąlygas. Tai rodo, kad kūrinio sampratos prigimtis yra būtent teisės mokslo ar (ir) reguliavimo, bet ne meno ar literatūros mokslų objektas. Vadinasi, jeigu koks nors objektas nebūtų pripažįstamas kūriniu, kaip autorių teisės objektu, tai turi būti grindžiama ne tuo, kad tai nėra menas apskritai, o tuo, kad tai nėra originalu arba kad tai nėra individualios kūrybinės veiklos rezultatas.¹⁷

Idėjų gausos, laisvo apsikeitimo idėjomis svarba visuomenei, pozityviai socialiniai raidai, socialinei pažangai reikalauja užtikrinti idėjų įvairovę, lemiančią nevaržomą jų sklaidą. Nevaržomų idėjų mainų, sklaidos reikšmę lemia ir tai, kad jos yra žinių, žinojimo šaltinis. Santykinai neribotą idėjų sklaidą užtikrina prigimtinės žmogaus teisės – saviraiškos laisvės pripažinimas pamatine demokratijos vertybe ir jos įtvirtinimas aukščiausios teisinės galios dokumentuose. Todėl idėjos nėra nuosavybės teisės objektas,

¹⁷ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 161 psl.

jos laikomos viešąja vertybe. Trečiasis Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas Tomas Jeffersonas (1813) pažymėjo, kad idėja, absoliuti individo nuosavybė, kol jis ją laiko savyje, tačiau išviešinimo momentu ji tampa kiekvieno nuosavybe ir gavėjas negali šito atsisakyti.¹⁸ O žymiausias prancūzų autorių teisės mokslininkų Henri Desbois paantrino, kad ir kokios protingos būtų kitų pasakytos idėjos, net jeigu jos atspindi genijaus asmenybę, negali būti ribojamas jų platinimas ir naudojimas remiantis autorių teisės normomis. Idėjos nežino sienų.¹⁹ Taigi apibendrinant išdėstytas mintis, autorių teisių apsauga nukreipta į idėjų, minčių, informacijos pateikimo išraiškos formą, bet ne į pačią idėją, nes kitaip būtų suvaržoma kūrybos laisvė ir sudaromos kliūtys naujiems kūriniais atsirasti.

1.2.1. Autorių teisės objektui keliami reikalavimai

Kaip jau buvo minėta, autorių teisių apsaugos atsiradimą lemia kūrinio atitikimas konkretiems reikalavimas. Tarptautinėje autorių teisių apsaugai skirtose sutartyse, kaip pavyzdžiui, Berno konvencija, Pasaulinės prekybos organizacijos autorinių teisių sutartyje, Pasaulio prekybos organizacijos susitarime dėl su prekyba susijusių intelektinės nuosavybės teisių aspektų (TRIPS) autorių teisių apsaugos sąlygos nurodomos netiesiogiai, jas nedetalizuojant, paliekant tai valstybių dispozicijai, tačiau valstybių įstatymų analizė atskleidžia tris reikalavimus (kaip sąlygas apsaugas atsirasti) – intelektinės kūrybos rezultato reikalavimas, kūrinio išraiškos objektyvia forma reikalavimas ir kūrinio originalumo reikalavimas. Būtent šie trys reikalavimai dažniausiai lemia, ar kūrinys gali tapti autorių teisių objektu.

Vienas pagrindinių kontinentinės Europos valstybių autorių teisės sistemai būdingų bruožų – asmeninę kūrybinę veiklą gali vykdyti tik žmogus, t. y. fizinis asmuo, ir tik jis gali būti laikomas kūrėju ir įgyvendinti kūrybiškumą. Todėl autorių teisės saugomais objektais nebus laikomi natūraliai iš gamtos paimti objektai, gyvūnų ar technikos įrengimų (pvz. kompiuterio) padaryti darbai. Pavyzdžiui, jei kūrinio tekstas bus išverstas versti skirta kompiuterio programa ir jokios intelektinės veiklos indėlio nebus įdėta, autorių teisės nesaugos tokios objekto.²⁰ Žmogaus sukurta kompiuterio programa bus saugoma kaip atskiras autorių teisės objektas, o vertimas, atliktas naudojant tą programą, bus dar atskiras objektas, kurio priskyrimą prie asmeninės kūrybos rezultato dar reikėtų įrodyti. Tačiau

¹⁸ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 50 psl.

¹⁹ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 162 psl.

²⁰ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 167 psl.

jeigu technikos įrengimas tik priemonė, darbo įrankis, o kuria pats žmogus, tai savaime netrukdytų būti kūrybinės veiklos rezultatu. Tai reiškia, kad kūrinio pagrindu turi būti kūrėjo intelektas bei kūriniumi turi būti atskleidžiamos jo minčių ir jausmų turinys.

Nors daugelio valstybių teisės aktuose literatūros, mokslo ir meno kūrinio originalumas yra viena iš autorių teisių apsaugos sąlygų, tačiau teisinė originalumo samprata pateikiama labai retai. Antai ištyrus 93 valstybių teisės aktus nustatyta, kad originalumo samprata buvo pateikiama tik trijų valstybių – Bulgarijos, Burkina Faso ir Malaizijos įstatymuose.²¹ Bendrąja prasme, atsispiriant nuo to, jog kiekviena asmeninė intelektinė veikla pasižymi tik asmeniui (kūrėjui) būdingu būdu, stiliumi išreiškiamomis mintimis ar idėjomis, kūrinys neišvengiamai atsispindi asmens pasaulėžiūra, jo gyvenimo patirtis, vertybinės nuostatos ir pan. Objektyvioji originalumo samprata naudojama bendrosios teisės sistemoje, *copyright* autorių teisės sistemoje, pavyzdžiui, JAV, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje.²² Šioje sistemoje originalumas labiau suprantamas kaip kūrybinio darbo (sugebėjimų ar įgūdžių) ir darbo rezultatas, o originaliu kūrinys laikomas būtent kaip paties autoriaus darbo rezultatas. Tuo tarpu kontinentinės teisės sistemoje (*droit d'auteur* autorių teisių apsaugos sistemoje; pvz. Prancūzijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Šveicarijoje ir kt.) naudojama subjektyvioji originalumo samprata. Šiuo atveju originalumo reikalavimas siejamas su autoriaus asmens išraiška kūrinys, todėl originalumo reikalavimai siejami ne tiek su intelektine kūrybine veikla, kiek su šios veiklos rezultatu.²³ Šiuo klausimu Vytautas Mizaras pabrėžia, kad originalumas yra vienas iš esminių ir svarbiausių kūriniui, kaip autorių teisių objektui taikomų kriterijų, svarbu, kokio lygio (laipsnio) originalumas turi būti nustatytas, kad atsirastų autorių teisių apsauga²⁴, ir teigia, kad originalumo nustatymas yra fakto klausimas.²⁵ Tai reiškia, kad originalumo kriterijus yra vertinamasis ir turi būti nustatomas bei patvirtinamas konkrečiam laikui ir konkrečioje situacijoje.

Trečias reikalavimas autorių teisių objektui yra kūrinio išreiškimas objektyvia forma. Šio reikalavimo esmė yra sudaryti galimybes kūrinių suvokti kitiems asmenims, identifikuoti ir išskirti kūrinių iš kitų kūrinių gausos. Kūrinio išreiškimas objektyvia forma padaro galimą kūrinio savinimąsi, nes kūrinio išreiškimas leidžia ne tik identifikuoti kūrinių,

²¹ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 57 psl.

²² STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 57 psl.

²³ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 58 psl.

²⁴ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 168 psl.

²⁵ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 171 psl.

bet ir nustatyti išreikšto objektyvia forma kūrinio autorių, kūrinio sukūrimo, kūrinio sukūrimo laiko faktus.²⁶ Kūrinio išreiškimo objektyvia forma nereikėtų tapatinti su užbaigto kūrinio viešinuimu, t. y. kūrinio padarymu prieinamu kitų asmenų suvokimui. Pabrėžtina, kad kūrinio išreiškimas objektyvia forma yra konstatuojamas ir tuo atveju, jeigu autoriaus (kūrėjo) kūrinio kūrimo rezultatai yra tik tarpiniai (eskizai, juodraščiai ir t.t.), taigi autorių teisių objektais laikomi ir nebaigti kūriniai, kūrinių dalys ar fragmentai.

Autorių teisės apsauga atsiranda nuo kūrinio sukūrimo ir jo išreiškimo objektyvia forma.²⁷ Šia formuluote yra pabrėžiami du juridiniai faktai, kurie yra būtini siekiant, kad atsirastų autorių teisės apsauga. Kūrinio sukūrimas yra teisinės prigimties, todėl asmens valios išreiškimas nėra svarbus autorių teisės apsaugos atsiradimo aspektu. Teisiniai santykiai atsiranda savarankiškai, nepriklausomai, ar asmuo kurdamas kūrinį to siekė ar ne. Todėl iš to seka, kad kūrinį gali sukurti ir veiksnius, ir neveiksnius, ribotai veiksnius asmuo ar mažametis. Nors jau buvo minėta, kad kūrinio išreiškimo objektyvia forma nevalia painioti su viešu paskelbimu ir viešas paskelbimas neturi reikšmės autorių teisės apsaugai atsirasti, o Berno konvencijos 3 straipsnio 1 dalies (a) punkte yra numatyta, kad konvencija saugo tiek paskelbtus, tiek nepaskelbtus kūrinius, tačiau nuo to, ar kūrinys viešai paskelbtas ar ne, gali priklausyti teisių apimtis, taip pat keičiasi ir paties autoriaus teisių „statusas“²⁸ Jeigu kūrinys nepaskelbtas, autorius gali jį kontroliuoti kaip nori, bet paskelbus kūrinį, nepaisant turimų išimtinių teisių, naudojimo kontrolė tampa labai sudėtinga ar net neįmanoma pačiam autoriui.

1.2.2. Kūrinių rūšys

Siekiant priartinti kūrinio, kaip autoriaus intelektinės veiklos rezultato, sampratą prie praktinio pritaikomumo, vertėtų aptarti kūrinių rūšis. Kaip jau paaaiškėjo aptariant intelektinės veiklos objektų klasifikaciją, nėra intelektinės veiklos rezultatų baigtinio sąrašo ir būti jo negali, kadangi pats asmeninės kūrybos procesas, kaip būtinas intelektinės veiklos rezultato požymis, nurodo į esamos ir galimos rezultatų įvairovės neribotumą. Be to, atskirų kūrinių rūšių įvardijimas reikšmingas dėl tos priežasties, kad ne visiems kūriniams vienodai taikomos įstatymo normos. Todėl toliau bus paminėtos tik tam tikros jau žinomos ir pripažintos kūrinių rūšys (grupės), kurios yra pagrindinės arba susijusios su

²⁶ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 59 psl.

²⁷ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 175 psl.

²⁸ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 175 psl.

teisės normų taikomumo ypatumais. Pirmiausia paminėtina, kad kūriniai gali būti skirstomi į autorių teisės saugomus ir nesaugomus, todėl turint omenyje, kad autorių teisės saugomų objektų sąrašas yra labai platus ir turi savybę plėstis, tikėtina, jog būtų racionalu pradėti nuo autorių teisės nesaugomų objektų ir tokiu būdu nustatyti galimas, teorines ribas nagrinėjamam dalykui.

ATGTĮ 5 straipsnyje yra pateikiamas autorių teisės nesaugomų objektų baigtinis sąrašas:

1. idėjos, procedūros, procesai, sistemos, veiklos metodai, koncepcijos, principai, atradimai ar atskiri duomenys;
2. teisės aktai, oficialūs administracinio, teisinio ar norminio pobūdžio dokumentai (sprendimai, nuosprendžiai, nuostatai, normos, teritorijų planavimo ir kiti oficialūs dokumentai), taip pat jų oficialūs vertimai;
3. oficialūs valstybės simboliai ir ženklai (vėliavos, herbai, himnai, piniginiai ženklai ir kiti valstybės simboliai bei ženklai), kurių apsaugą reglamentuoja kiti teisės aktai;
4. oficialiai įregistruoti teisės aktų projektas;
5. įprastinio pobūdžio informaciniai pranešimai apie įvykius;
6. folkloro kūriniai.

Minėto įstatymo 5 straipsnio 1 ir 5 punktuose nurodyti objektai *per se* nėra autorių teisės objektai dėl dviejų priežasčių: jie arba neatitinka kūriniai taikomų reikalavimų, arba, atsižvelgiant į tai, kad autorių teisė saugo idėjų, turinio išraiškos formą.²⁹ Taip pat Berno konvencijos 2 straipsnio 8 dalyje paminėta, kad konvencijoje įtvirtinta autorių teisių apsauga netaikoma pranešimams apie įvairius įvykius, todėl įprastinė informacija apie dienos įvykius (nusikaltimus, stichines nelaimes, politinius įvykius ir kt.) nėra autorių teisės objektas, nes tokie pranešimai neturi kūrybos požymių. Tačiau, tuo atveju, kai informacijos pateikimo forma yra kūrybos rezultatas, pavyzdžiui, parengtas straipsnis, fotografija, televizijos laida ar kino filmas apie dienos įvykius, tuomet tai gali būti laikoma autorių teisės objektu. Tai reiškia, kad ši taisyklė, jog autorių teisė saugo idėjų, minčių ar kitokių duomenų išraišką, bet ne pačias idėjas, yra nustatyta visuomenės interesams, kadangi visuomenė turi teisę į informaciją, bet paminėtina, kad gyvenime gali kilti neaiškumų atskiriant idėją nuo jos išraiškos, todėl, vis dėlto, kiekvienu konkrečiu atveju apsaugos taikymas turi būti aiškinamas remiantis bendru kūriniai keliamų reikalavimų vertinimu.

²⁹ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 253 psl.

Tęsiant autorių teisės nesaugomų objektų nagrinėjimą ir išskiriant oficialius dokumentus, pasakytina, kad pagal Berno konvencijos 2 straipsnio 4 dalį, reguliuoti oficialių dokumentų teisinę apsaugą paliekama valstybių konvencijos dalyvių įstatymams. Kaip Lietuvoje, taip ir daugelyje valstybių, oficialūs dokumentai nepatenka į autorių teisės objektų sąrašą. Ši norma skirta užtikrinti visuomenės interesą netrukdomai gauti informaciją apie priimtus teisės aktus, teismų sprendimus ir kitus oficialius dokumentus, kurie dažnai būna susiję su visos visuomenės ar jos dalies arba tik konkretaus asmens teisėmis, pareigomis ir interesais.³⁰ Taigi, kad dokumentas būtų pripažintas oficialiu dokumentu pagal ATGTĮ 5 straipsnio 2 punktą, jis turi perteikti bendrai visuomenei reikalingą informaciją. Svarbu paminėti ir tai, jog pagal ATGTĮ 5 straipsnio 4 punktą, oficialiai įregistruoti teisės aktų projektai taip pat yra priskirtini prie oficialių dokumentų ir jais gali būti pripažinti individualūs ir norminiai teisės aktų projektai, bet ne teisės taikymo projektai. Kol teisės akto projektas yra jį parengusio autoriaus žinioj, tol jam taikoma autorių teisių teisės apsauga, jeigu, aišku, projektas laikytinas kūrinium.³¹ Autorių teisės apsauga tokiam kūriniumi yra taikoma tik tol, kol toks teisės akto projektas yra neperduotas institucijai, kuri kompetentinga toliau plėtoti to teisės akto projekto svarstymą, derinimą ir priėmimą, ir tol, kol institucija neįregistravo jį kaip teisės akto projekto. Kadangi teisės akto projekto svarstymo ir priėmimo procedūrą reguliuoja viešosios teisės aktai, todėl projekto autorius negali keisti įstatymų nustatytos tvarkos. Paminėtina, kad yra šios normos, kad teisės aktas kaip kūrinys yra saugomas autorių teisės tol, kol yra neperduotas institucijai, išlyga. Kai teisės akto projektą parengia atitinkamos institucijos darbuotojai (tarnautojai), vykdydami savo darbo (tarnybos) funkcijas, teisės akto projektas tampa oficialiu dokumentu nuo to momento, kai yra sukuriamas darbuoto (tarnautojo).

Kitai autorių teisės nesaugomų objektų grupei gali būti priskirti oficialūs simboliai ir ženklai bei liaudies menas (folkloras). ATGTĮ 5 straipsnio 3 punkte nurodyta, kad autorių teisės normomis nesaugomi oficialūs valstybės simboliai ir ženklai (vėliavos, herbai, himnai, piniginiai ženklai ir kiti valstybės simboliai ir ženklai. Šios normos išsamesnis paaiškinimas pateikiamas ATGTĮ komentare³², kuriame teisingai pabrėžiama, kad ženklus ir simbolius paprastai sukuria dailininkai, todėl nuo ženklo sukūrimo momento iki jo pripažinimo oficialiu ženklu (pašto ženklu, prekės ar paslaugų ženklu, miesto herbų ir kt.) ženklas yra autorių teisės objektas kaip dailės kūrinys. Autorius sukurtą ženklą gali

³⁰ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė: monografija*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 251 psl

³¹ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė: monografija*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 253 psl.

³² VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 41 psl.

atlygintinai ar neatlygintinai perduoti asmenims, norintiems jį įregistruoti kaip oficialų ženklą, todėl įregistravus ženklą, jis nustoja būti autorių teisių objektu ir jo apsaugą reglamentuoja ne autorių teisių normos, o kitų teisės institutų normos. Pavyzdžiui, valstybės himno teisinę apsaugą reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybės himno įstatymas, o valstybės vėliavų apsaugą reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybės vėliavos ir kitų vėliavų įstatymas.

Šiek tiek kitaip yra su folkloro teisine apsauga. Vienas iš pagrindinių folkloro kūrinų požymių yra toks, kad negalima nustatyti individualaus autoriaus ar autorių.³³ Dėl tos priežasties folkloras arba kitais žodžiais liaudies menas yra liaudies, nežinomų autorių sukurti kūriniai (pasakomieji, muzikos, vaizduojamosios dailės kūriniai), kurie atspindi tautos etninės kultūros bruožus. Kadangi nėra žinomi šių kūrinių autoriai, nežinomas ir jų sukūrimo ir paskelbimo laikas, todėl skirtingai nei oficialūs simboliai ir ženklai, kūrinys negali būti perduotas ir jam iš principo negalima taikyti autorių teisės nuostatų. Liaudies menas yra tautos intelektualinė nuosavybė bei jos istorinis ir kultūrinis paveldas. Taigi, darytina išvada, kad nors ATGTĮ yra nustatytas baigtinis autorių teisės nesaugomų objektų sąrašas, vis dėlto kiekvienas objektas turi būti vertinamas konkrečiu atveju, vertinant ar jis turi kūriniui būdingų požymių, kas ir kokiomis aplinkybėmis jį sukūrė bei ar buvo objektas (kūrinys) įregistruotas, jei to reikalauja nustatyta tvarka.

Aptarti autorių teisės nesaugomi kūriniai tam tikra prasme nustatė ribas ar išimtis autorių teisės saugomiems kūriniams. Autorių teisės saugomų objektų sąrašas yra pateikiamas ATGTĮ 4 straipsnyje, tačiau šio straipsnio 2 dalies 12 punktas suponuoja, kad šis sąrašas nėra baigtinis. Minėtame punkte yra nurodyta, kad be straipsnyje nurodytų kūrinių, autorių teisės objektu gali būti ir kiti kūriniai. Vadinasi, autorių teisė saugo visus kūrinius, jeigu jie yra originalūs intelektualinės veiklos rezultatai literatūros, meno ir mokslo srityje. Atsižvelgiant į tai, kad visų kūrinių bei jų ypatumų aptarimas gali būti nepagrįstai platus šio darbo kontekste, todėl toliau šiame darbe nebus detalios nagrinėjami visi autorių teisės saugomi objektai, bet bus paminėta esminė informacija, o tam tikrų kūrinių ypatumai bus atskleidžiami kitose darbo dalyse, per kitų institutų prizme.

Paminėtina, kad kaip ATGTĮ, taip ir Berno konvencijos 2 straipsnio 1 dalyje yra nurodomas tik pavyzdinis literatūros ir meno kūrinių sąrašas: knygos, brošiūros, kiti literatūros kūriniai, paskaitos, pamokslai ir kiti tokios rūšies kūriniai, dramos ir dramomuzikos kūriniai, choreografijos kūriniai ir pantomimos, kinematografiniai kūriniai,

³³ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 255 psl.

piešimo, tapybos ir kt. Lietuvos teisės doktrinoje, visi autorių teisės saugomi kūriniai skirstomi į dvi dideles grupes: pirminiai kūriniai ir išvestiniai kūriniai. Pirminiai kūriniai yra kūriniai, kurie sukuriama neperdirbant jau esamo kūrinio. Pavyzdžiui prie jų priskiriami literatūros, žodiniai, mokslo kūriniai, kompiuterių programos, muzikos kūriniai, atlikti scenoje skirti (judesio) kūriniai, vaizduojamojo meno, taikomojo meno kūriniai, architektūros, fotografijos bei audiovizualiniai ir kiti kūriniai. Išvestiniai kūriniai yra visiškai priešingybė pirminiems kūriniams, jiems sukurti visada būtina perdirbti jau esamą ar esamus kūrinius.

Pagal ATGTĮ 4 straipsnio 3 dalies punktą, pavyzdinis išvestinių kūrinių sąrašas yra pateikiamas pagal perdirbamo kūrinio rūšį ir perdirbimo būdą: vertimai, inscenizacijos, adaptacijos, anotacijos, referatai, apžvalgos, muzikinės aranžuotės ir kiti išvestiniai kūriniai. Visada, kalbant apie išvestinius kūrinius, pirmiausia būtina turėti omenyje, kad jeigu yra perdirbami jau esami kūriniai, juos perdirbant neturi būti pažeidžiamos tokių kūrinių autorių asmeninės neturtinės ir turtinės teisės.³⁴ Turima omenyje, tuo atveju jeigu kūrinys yra perdirbamas ne asmeniniais tikslais ar bus viešai naudojamas, tuomet turi būti originalaus kūrinio autoriaus leidimas ir mokamas atlyginimas. Todėl, jeigu bus išverstas literatūros kūrinys į užsienio kalbą neturint originalaus kūrinio autoriaus leidimo, išverstas kūrinys, nesvarbu, kad jis bus laikomas kūriniu, tačiau turtinės teisės į jį negalės būti įgyvendintos, nes visoks išvestinio kūrinio viešas naudojimas pažeis kūrinio originalo teises³⁵ Iš to kyla antras būdingas išvestinių kūrinių požymis, jog išvestinis kūrinys yra atskiras, savarankiškas, nuo originalaus kūrinio nepriklausomas autorių teisių objektas. Teisės į jį atsiranda nuo išvestinio kūrinio sukūrimo ir išreiškimo objektyvia forma ir saugomos atsietai nuo teisių į originalų kūrinį. Pažymėtina, kad perdirbimas yra pakeitimai, papildymai, tolesnis kūrinio temos plėtojimas, vertimai ir kt. Perdirbimui, kaip išvestinio kūrinio atsiradimo pagrindui, yra būtina, kad išvestiniu kūriniu būtų perdirbtas kitas autorių teisės objektu esantis kūrinys ar jo dalis ir kad būtų vidinis perdirbamo kūrinio ar jo dalies ir išvestinio kūrinio tarpusavio ryšys.³⁶ Kaip pavyzdį galima pateikti scenarijaus rašymą pagal romaną arba tiesioginį ekranizavimą, kuomet pagal literatūros kūrinio siužeto veiksmi yra išreikšiami kitomis kalbinėmis priemonėmis ar kitokia veiksmų išdėstymo tvarka. Taigi, perdirbant kūrinį turėtų būti išsaugomi esminiai originalaus kūrinio bruožai,

³⁴ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė: monografija*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 237 psl.

³⁵ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė: monografija*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 237 psl.

³⁶ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė: monografija*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 238 psl.

bet taip pat turi būti atliekami pakeitimai, kurie išreikštų perdirbančio asmens intelektualinę kūrybą.

1.3. Pramoninės nuosavybės teisė

Kitas didelis intelektinės nuosavybės teisės pošakis šalia autorių teisės yra pramoninės nuosavybės teisė. Pagal minėtą Paryžiaus konvenciją dėl pramoninės nuosavybės apsaugos, pramoninės nuosavybės apsaugos objektais laikomi išradimų patentai, naudingieji modeliai, pramoninis dizainas, prekių ženklai, paslaugų ženklai, firmų vardai ir kilmės nuorodos arba kilmės vietos pavadinimai, taip pat apsauga nuo nesąžiningos konkurencijos.³⁷ Turint omenyje technologijų pažangą bei mokslo vystymąsi bendrąja prasme, šis objektų sąrašas natūraliai plečiamas ir vėliau atsirado tokie objektai kaip, pavyzdžiui, puslaidininkinių gaminių topografijos, augalų veislės ir domenų vardai ir kiti. Analogiškai kaip aptartame skyriuje apie autorių teisės objektus, taip ir šiame skyriuje, manytina, kad šio darbo kontekste bandyti atskleisti visų pramoninės nuosavybės teisės objektų požymius bei ypatumus būtų neprasminga. Pabrėžtina, kad Lietuvos teisinėje sistemoje pramoninės nuosavybės teisinę apsaugą iš esmės reglamentuoja keturi teisės aktai: Lietuvos Respublikos patentų įstatymas, Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas, Lietuvos Respublikos dizaino įstatymas bei Lietuvos Respublikos puslaidininkinių gaminių topografijų teisinės apsaugos įstatymas, taigi įstatymų leidėjas išskiria keturis pramoninės nuosavybės objektus, tačiau atsižvelgiant į tai, jog puslaidininkinių gaminių topografijos yra giminingi išradimams, šiame skyriuje bus aptariami trys pramoninės nuosavybės objektai: išradimai (patentai), prekių ženklai ir dizainas.

1.3.1. Išradimai

LR patentų įstatymo 1 straipsnyje yra nurodyta, kad šiuo įstatymu įteisinami išradimai kaip pramoninės nuosavybės objektai, reglamentuojamos asmenų teisės ir pareigos, atsirandančios sukūrus išradimus, ir suteikiama šiems išradimams teisinė apsauga. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad nacionaliniam reguliavimui turėjo įtakos priimti tarptautiniai aktai, kurie atliko pagrindinį vaidmenį pramoninės nuosavybės teisės normų

³⁷ Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės saugojimo 1883 m. 1 str.

kūrime. Nors tokių teisės aktų buvo priimta nemažai, tačiau labiausiai išskirtina jau minėta Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės apsaugos, kurios svarba ir principinės nuostatos išlieka aktualios ir jomis grindžiamos kitos tarptautinės sutartys pramoninės nuosavybės apsaugos srityje.³⁸

Analizuojant Paryžiaus konvencijos nuostatas, susijusias su išradimų teisine apsauga, paminėtini keli pagrindiniai nustatyti principai. Pirmiausia, 2 ir 3 straipsniuose yra nustatytas nacionalinio režimo principas, kuris įpareigoja kiekvieną valstybę teikti tokią pačią teisinę apsaugą kitos šalies piliečiams, kaip ir savo piliečiams. Antra, 4 straipsnyje nustatyta prioriteto teisė, t. y. asmuo, padavęs pirmąją paraišką išradimui įregistruoti į vieną valstybę, turi teisę per 12 mėnesių nuo jos padavimo paduoti į kitas valstybes tokią pačią paraišką savo išradimui apsaugoti, ir jis bus saugomas tose valstybėse nuo ankščiau (pirmosios) paraiškos padavimo dienos. Tokia pirmumo teisė taikoma ir visiems kitiems veiksmams, kurie įvyko po paraiškos padavimo dienos ir kurie galėtų pakenkti išradimo naujumui. Trečia, 4 bis straipsnyje yra nustatytas patentų nepriklausomumo principas: „patentai, kuriems gauti padavė paraiškas Sąjungos šalių piliečiai įvairiose Sąjungos šalyse, yra nepriklausomi nuo patentų, gautų už tą patį išradimą kitose šalyse, įeinančiose ar neįeinančiose į Sąjungos sudėtį“. Tai reiškia, kad patento išdavimo vienoje valstybėje neįpareigoja kitos valstybės išduoti patentą, jeigu joje buvo paprašyta to paties išradimo apsaugos.³⁹ Taigi tai yra labai svarbus išradimų patentų principas, kuris įteisina teritorinę išradimų apsaugą.

Paryžiaus konvencijos 4 ter straipsnyje yra paminėta išradėjo teisė būti nurodytam, t. y. užtikrinta išradimo kūrėjo teisė reikalauti, kad jis būtų nurodytas patente. Tai labai svarbi moralinė - neturtinė išradėjo teisė, kuri prilyginama autoriaus asmeninei neturtinei teisei į autoriaus vardą. Taip pat, 12 straipsnyje yra įtvirtintas viešas patentų paskelbimas, kuris įgyvendinamas per valstybių įsteigtas specialias pramoninės nuosavybės tarnybas, turinčias pareigą kausti, saugoti informaciją apie patentuotus išradimus bei leisti oficialius periodinius biuletenius, kuriuose turėtų būti skelbiamos išduotų patentų savininkų pavardės ir trumpas patentuotų išradimų apibūdinimas, tokiu būdu informuojant visuomenę ir leidžiant jai susipažinti. Šias funkcijas Lietuvoje vykdo Lietuvos Respublikos valstybinis patentų biuras, kuris buvo įsteigtas 1991 metais balandžio 12 dieną.

³⁸ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 329 psl.

³⁹ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 330 psl.

Būtent LR valstybinis patentų biuras išduoda patentus, kaip išradimų teisinės apsaugos formą.⁴⁰ Tačiau išradimo, kaip patentų teisės objekto, sąvoka paprastai nėra konkrečiai pateikiama įstatymuose. Minėto įstatymo 4 straipsnyje yra pabrėžiama tiek, kad „bet kokios technikos srities išradimai yra patentabilūs, jeigu jie yra nauji, atitinka išradimo lygį ir turi pramoninį pritaikomumą. Panaši samprata pateikiama Europos patentų konvencijos 52 straipsnio 1 dalyje: „Europos patentai išduodami visų technikos sričių išradimams, jei jie yra nauji, išradimo lygio ir turi pramoninį pritaikomumą“. Pasaulio prekybos organizacijos sutarties dėl su prekyba susijusių intelektinės nuosavybės teisių aspektų (TRIPS) 27 straipsnio 1 dalyje – „patentuojami visokie visų technologijos sričių išradimai, produktai ar procesai, tik jeigu jie yra nauji, išradimo lygio ir gali būti pritaikomi pramonei“. Taigi tiek nacionaliniu, tiek Europos ir tarptautiniu mastu taikomi tokie pagrindiniai išradimo patentabilumo kriterijai: naujumas, neakivaizdumas (išradimo lygis) ir pramoninis pritaikomumas, o tai reiškia, kad išradimu gali būti laikomas vidutinio lygio specialistui neakivaizdus, naujas bet kurios problemos techninis sprendinys, kurį galima naudoti pramonėje ar kitose srityse.

Kalbant apie išradimui keliamus reikalavimus, LR patentų įstatymo 6 straipsnyje išradimo naujumas yra apibrėžiamas taip:

1. Išradimas yra naujas, jeigu jo technikos lygis nežinomas;
2. Technikos lygiu laikoma visa, kas iki patento paraiškos padavimo datos arba, jeigu pretenduojama į prioritetą, iki prioriteto datos buvo viešai skelbta arba naudota Lietuvos Respublikoje ar užsienyje;
3. Išradimas nelaikomas nauju, jeigu jis, nors ir nežinomo technikos lygio, yra aprašytas kito pareiškėjo patento paraiškoje, kurios padavimo data yra ankstesnė iki kuri buvo paskelbta oficialiame Valstybinio patentų biuro biuletenyje vėliau arba tą pačią dieną, kai buvo nustatytas technikos lygis, arba yra apraštas Europos patento paraiškoje, kurios padavimo data yra ankstesnė ir vertimas pagal įstatymą buvo paskelbtas vėliau arba tą pačią dieną, kai buvo nustatytas technikos lygis.

Siekiant įvertinti išradimo naujumą, jis lyginamas su prototipu. Prototipu laikomas žinomas panašus sprendinys – analogas, kuris su sprendiniu turi daugiausia bendrų esminių požymių. Esminis sprendinio požymis yra tas jo elementas (pavyzdžiui, įrenginio detalė, būdo operacija, medžiagos ingredientas ir t.t.), kurį pašalinus nebepasiekiamas tobulinimo

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Patentų įstatymas, Valstybės žinios, 1994-01-28, Nr. 8-120, 3 str.

tikslas.⁴¹ Taip pat šiuo klausimu pasisakęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje⁴² - „vertinant išradimo patentabilumą pagal PĮ 2 straipsnyje įtvirtintus reikalavimus patentabilumui (t. y. kad išradimas būtų naujas, išradimo lygio ir turėtų pramoninį pritaikomumą), turi būti vertinamas ne atskirų išradimo požymių naujumas, o išradimo kaip vientiso objekto naujumas pagal išradimo apibrėžties požymius PĮ 14 straipsnio kontekste“. Pažymėtina ir tai, jog naujumas gali būti prarastas, jeigu autorius ar kiti iki paraiškos pateikimo savo potencialų išradimą pradeda viešai naudoti arba kitaip viešai paskelbia, todėl ypač svarbu užtikrinti informacijos apie potencialų išradimą slaptumą.

Kitas išradimui keliamas reikalavimas yra neakivaizdumas arba išradimo lygis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje⁴³ nustatė, kad „pagal Patentų paraiškų padavimo, ekspertizės ir patentų išdavimo taisyklių IR/01/94 8 taisyklę, išradimas yra išradimo lygio, jeigu jis nežinomas atitinkamos srities specialistui technikos lygiu. Išradimo lygiu nelaikoma, jei išradimu sprendžiama problema, jos sprendimo būdas ir rezultatas akivaizdus atitinkamos srities specialistui“. Paminėtina, kad specialisto sąvoka gali būti skirtingai suprantama įvairiose patentų sistemose: kartais šis terminas reiškia asmenį, turintį daug atitinkamos technikos srities žinių, o kitose sistemose atitinkamos srities specialistas gali būti sugretintas su ne profesionalu.⁴⁴ Taigi išradimas gali būti laikomas išradimo lygio, jeigu jis, atsižvelgiant į technikos lygį, yra nežinomas ar nėra akivaizdus srities specialistui.

Trečiasis patentabilumo reikalavimas yra pramoninis pritaikomumas arba naudingumas, ir šiuo reikalavimu siekiama apriboti galimybę patentuoti išradimus, kurie yra nenaudingi pramonėje ar gali būti naudojami tik asmeniniais tikslais. Atliekant ekspertizę turi būti aiškinamasi, ar išradimas kaip nors naudingas, ar jį naudojant galima išspręsti uždavinį, kurį, tikimasi, jis turėtų išspręsti, ir ar jis turi kokios socialinės naudos, konkretaus, esminio ir patikimo naudingumo.⁴⁵ Lyginant su prototipu, išradimas turi būti naudingesnis.

⁴¹ ŽILINSKAS, V.; KASPERAVIČIUS, P.; KIŠKIS, M. Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga: vadovėlis aukštosioms mokykloms. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007. 264 psl.

⁴² LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1031/2003.

⁴³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-537/2000.

⁴⁴ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al.* Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010. 411 psl.

⁴⁵ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al.* Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010. 412 psl.

1.3.2. Prekių ženklai

Kitas svarbus pramoninės nuosavybės objektas yra prekių ženklas. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 2 straipsnyje jis apibrėžiamas kaip bet koks žymuo, kurio paskirtis atskirti vieno asmens prekes arba paslaugas nuo kito asmens prekių ar paslaugų, ir kurį galima grafiškai pavaizduoti. Teigiama, kad teisiškai apsaugoti prekių ženklus net svarbiau negu išradimus, nes kokybiškoms prekėms naudojamas žinomas prekių ženklas padidina prekių konkurencingumą ir kainą apie 15 proc. ir daugiau. Prekių ar paslaugų ženklas – tai nematerialus ir kilnojamas turtas, kurį galima parduoti ir gauti milijonus ar net milijardus JAV dolerių, pavyzdžiui, ženklo „CocaCola“ vertė yra 48 milijardai, „Marlboro“ – 47 milijardai, IBM – 18 milijardų dolerių.⁴⁶ Todėl prekės ženklas yra svarbus „ginklas“ konkurencijos kovoje, jis suteikia pirkėjui informaciją apie prekės kokybę, sukuria gamintojo įvaizdį bei jį reprezentuoja.

Doktrinoje išskiriamos trys pagrindinės prekių ženklų funkcijos. Visų pirma, skiriamoji (identifikacinė) funkcija, kuri ir yra prekių ženklo esmė bei jo išimtinės teisinės apsaugos pagrindas.⁴⁷ Pagrindinis prekių ženklų tikslas yra suteikti vartotojui juo pažymėtų prekių ir (arba) paslaugų identiškumo garantiją, t. y. vartotojo lūkesčių patenkinimo bei pasitikėjimo gamintoju užtikrinimas. Kita yra reklamos arba reputacijos funkcija, tai reiškia, kad prekių ženklai yra labai svarbi reklamos priemonė, kuria vartotojui pristatoma atitinkama prekė ar paslauga, vartotojas informuojamas apie rinkoje esančias prekes ir paslaugas bei gali lengviau priimti sprendimą dėl atitinkamos prekės pirkimo. Na ir trečia funkcija – komercinės kilmės (komercinio šaltinio), kurią atlieka prekių ženklas ir jos nevertėtų painioti su geografinės kilmės identifikavimu, kadangi prekių geografinę kilmę identifikuoja kitas pramoninės nuosavybės objektas – geografinė nuoroda. Prekės ženklo tikslas yra padėti vartotojui atskirti skirtingų ūkio subjektų gaminamas prekes arba teikiamas paslaugas, tačiau neprivalo (nors ir gali) identifikuoti konkretų ūkio subjektą.⁴⁸

Kalbant apie ženklo apsaugos atsiradimo momentą, jis šiek tiek skiriasi nuo išradimo apsaugos atsiradimo. Ženklo apsauga grindžiama principu „pirmas laike, pirmas teisėje“, kurio esmė yra arba pirmumas registruojant prekių ženklą, arba pirmumas

⁴⁶ ŽILINSKAS, V.; KASPERAVIČIUS, P.; KIŠKIS, M. Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga: vadovėlis aukštosioms mokykloms. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007. 304 psl.

⁴⁷ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010. 515 psl.

⁴⁸ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010. 517 psl.

pradedant jį naudoti.⁴⁹ Daugumoje valstybių, siekiant prekės ženklo apsaugos, privaloma sąlyga yra registracija, t. y. tik nuo prekės ženklo registracijos gali būti suteikta apsauga išimtinių teisių pagrindu. Tačiau paminėtina, kad kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Austrijoje, Čekijoje, Danijoje, Vokietijoje), prekių ženklo apsauga kyla nuo kvalifikuoto naudojimo, neatliekant jokių registravimo formalumų, tačiau tuomet ginčo atveju gali tekti sunkiai įrodinėti ženklo naudojimą ir tokio naudojimo apimtį. Taigi prekių ženklai saugomi ir be registracijos.

Kaip ir kitiems pramoninės nuosavybės objektams, taip ir prekių ženklo yra keliami tam tikri reikalavimai, su kuriais yra siejama ženklo registracija. Ženklo atitiktis nustatytiems reikalavimams yra tarsi testas, ar prekių ženklas galėtų atlikti savo esminę funkciją – užtikrinti prekių ženklu pažymėtos prekės kilmės identiškumą vartotojui arba galutiniam vartotojui, įgalinant jį be jokios galimybės supainioti atskirtą prekę ar paslaugą nuo kitų, kurios yra kitos kilmės.⁵⁰ Svarbu paminėti ir tai, kad ženklo apsauga turi teritorinį pobūdį. Tai reiškia, kad siekiant ženklo apsaugos konkrečioje valstybėje, jis turi būti įregistruotas konkrečioje valstybėje, tačiau taip pat galima Europos Bendrijos ženklo registracija 1993 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 40/94 dėl Bendrijos prekių ženklo pagrindu, ir tokiu atveju apsauga veikia visos Bendrijos teritorijoje.

Remiantis LR prekių ženklų įstatymo 5 straipsniu, „ženklai, kuriems taikoma šio įstatymo nustatyta teisinė apsauga, gali būti sudaryti iš bet kokių žymenų, kuriuos galima pavaizduoti grafiškai, pavyzdžiui, žodžių, asmenų pavardžių, vardų, meninių pseudonimų, juridinių asmenų pavadinimų, šūkių, raidžių, skaitmenų, piešinių, emblemų, erdvinių formų, spalvos ar spalvų derinio, jų kompozicijos, bet kokio šio straipsnio 1-5 punkte nurodytų žymenų derinio“. Prekių ženklo keliami reikalavimai yra skirstomi į absoliučius atsisakymo registruoti ženklą arba jo registracijos pripažinimo negaliojančia pagrindus ir kitus (santykinius, reliatyvius) prekių ženklo registracijos pripažinimą negaliojančia pagrindus.⁵¹ Absoliutūs reikalavimai prekės ženklo yra įtvirtinti LR prekių ženklų įstatymo 6 straipsnyje. Visų pirma, žymuo nepripažįstamas ženklu ir neregistruojamas arba įregistruoto ženklo registracija pripažįstama negaliojančia, jeigu žymuo negali sudaryti ženklo pagal LR prekių ženklų įstatymo 5 straipsnį, antra, žymuo neturi jokio skiriamąjo požymio (pavyzdžiui, bendrovė Uncle Ben's 1996 metais Valstybiniam patentų biurui

⁴⁹ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 517 psl.

⁵⁰ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 518 psl.

⁵¹ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 529 psl.

pateikė paraišką registruoti kaip prekių ženklą oranžinę spalvą maisto produktams žymėti, bet biuras atsisakė šį ženklą registruoti, kadangi spalva nėra įgijusi antrinės reikšmės, taigi šis ženklas neturėtų skiriamą požiūrio)⁵². Taip pat, žymuo negali būti pripažintas prekės ženklu, jeigu žymuo dabartinėje ar sąžiningoje ir nusistovėjusioje veikloje arba prekybinės praktikoje yra tapęs bendrinium, žymuo žymi arba nurodo tik prekių rūšį, kiekį, kokybę, paskirtį, vertę, geografinę kilmę, prekių pagaminimo ar paslaugų teikimo laiką, pagaminimo būdą arba kitas prekių ir (ar) paslaugų charakteristiką, žymuo negali klaidinti visuomenę dėl prekių ar paslaugų rūšies, kokybės, gamintojo ar geografinės kilmės, negali prieštarauti moralei ar viešai tvarkai, etinėms visuomenės normoms, žmoniškumo principams ir pan. Kiti santykiniai ar reliatyvūs reikalavimai gali būti skirstomi į keturias grupes⁵³:

1. Ženkliai yra tapatūs ar klaidinančiai panašūs į kitą prekių ženklą, įskaitant ir plačiai žinomus prekių ženklus;
2. Ženkliai yra tapatūs ar klaidinančiai panašūs į kitą intelektinės ar pramoninės nuosavybės objektą;
3. Ženkliai yra tapatūs ar klaidinančiai panašūs į saugomą geografinę nuorodą;
4. Ženkliai yra įregistruoti *contra bona fide* (vadinamosios (angl.) *bad faith applications*).

Taigi, tik po Valstybinio patentų biuro ženklo ekspertizės atlikimo ir nustatymo, kad ženklas atitinka LR prekių ženklų įstatymo 6 straipsnio reikalavimus, Valstybinis patentų biuras priima sprendimą ženklą įregistruoti bei remiantis minėto įstatymo 35 straipsniu, pradinis ženklo registracijos galiojimo terminas yra 10 metų nuo paraiškos padavimo dienos.

1.3.3. Dizainas

Didėjant pramoninių gaminių konkurencingumui, didėja ne tik vidinių savybių, bet ir išorinio vaizdo, estetinio elemento svarba. Neretai perkamos madingos, bet prastos kokybės prekės. Esant didelei panašių prekių pasiūlai, vartotojas prekes renkasi ne tik pagal gaminio funkcijas, bet pagal išorinį patrauklumą, kuris dažniausiai priklauso nuo mados

⁵² BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 533 psl.

⁵³ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 539 psl.

tendencijų ir tam gamintojai skiria vis daugiau dėmesio, siekdami gaminio žinomumo, populiarumo bei perkamumo. Tokia priemonė padidinti prekės vertę ir estetinį ypatumą yra dizainas, kuris gali būti neretai painiojamas su stiliumi. Dizainas yra platesnė sąvoka nei stilius, kadangi stilius apibūdina tik prekės išvaizdą. Įspūdingas stilius gali patraukti dėmesį ir sukelti estetinį pasigėrėjimą, bet tai nereiškia, kad prekė geriau atliks savo funkcijas.⁵⁴ Atvirkščiai, kartais patrauklus stilius gali net pabloginti prekės savybes, pavyzdžiui, kėdės stilius gali būti labai ypatingas, bet sėdėti gali būti visiškai nepatogu. Priešingai nei stilius, dizainas nėra vien prekės išorinis apvalkalas, jis turėtų atskleisti prekės esmę, suteikti jai naudingų savybių ir pagerinti išorinį vaizdą. Todėl išskiriami keli pagrindiniai dizaino tikslai arba funkcijos. Pirmiausia, patrauklus dizainas išoriškai išskiria vieno gamintojo produktus iš kitų ir skatina juos pirkti. Antra, dizainas leidžia pritaikyti produktus įvairiems rinkos poreikiams: tą pačią funkciją atliekantis gaminys, pagamintas naudojant skirtingą dizainą, gali būti orientuotas skirtingoms vartotojų grupėms, pavyzdžiui, laikrodžiai vaikams, verslo klasės klientams, sportininkams ar pan. Be to, dizainas gali būti priemonė prekių ženklams stiprinti – naudojamas kartu su prekių ženklais gali padidinti prekių ženklo skiriamąją galią, taip pat prisidėti prie įmonės įvaizdžio, reputacijos formavimo.⁵⁵

Kalbant apie dizainą teisiniu požiūriu, šis intelektinės nuosavybės objektas ir jo teisinė apsauga gali būti vertinami nevienareikšmiškai. Tokia komplikauta teisinė padėtis yra siejama su objekto prigimtimi, jo kilme. Akivaizdu, kad dizainas yra žmogaus kūrybinio darbo rezultatas, dėl ko neabejotinai yra priskiriamas prie intelektinės nuosavybės objektų. Tačiau klausimas kyla ar dizainas yra meninės ar labiau techninės kūrybos rezultatas. Atsakymas į šį klausimą yra teisiškai labai svarbus, kadangi kūrybinės veiklos prigimtis lemia teisinės apsaugos mechanizmo parinkimą. Jei dizainas laikytinas meninės kūrybos rezultatu, kuriam būdingas unikalumas, jam labiau tiktų autorių teisių apsaugos mechanizmai, bet jei tai techninės kūrybos rezultatas, tinkamesni būtų pramoninės nuosavybės srityje naudojami registravimo mechanizmas, suteikiantys stiprų monopolį.⁵⁶ Meninės kūrybos atveju kūrėjo originalios minties išraiška pasireiškia tam tikra meno forma, kūrėjo neriboja jokie nustatymai, išraiškos formos ar kūrinio dydis, funkcija. Kūrybos rezultatas atlieka estetinę bei informacinę funkciją. Tuo tarpu techninė kūryba yra tam tikra prasme ribojama taisyklių, tikslų, mokslo žinių pritaikomumu bei

⁵⁴ ŽILINSKAS, V.; KASPERAVIČIUS, P.; KIŠKIS, M. Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga: vadovėlis aukštosioms mokykloms. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007. 295 psl.

⁵⁵ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010. 707 psl.

⁵⁶ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010. 708 psl.

sukurtas rezultatas turi spręsti konkrečias technines problemas. Pasakytina, kad kuriant dizainą, svarbu, jog jis yra kuriamas konkrečiam gaminiui, t. y. daiktui, kuris gali būti naudojamas pagal paskirtį. Todėl, nors dizainerio tikslas yra sukurti originalios ir išsiskiriančios formos gaminį, kūrybiniam procesui tiesioginės įtakos turi gaminių pobūdis, funkcinės ir techninės savybės.⁵⁷ Dėl šių priežasčių dizaineris kurdamas dizainą nėra absoliučiai laisvas. Paminėtina ir tai, kad skirtingose valstybėse skiriasi ir teisinis požiūris į dizainą, kai kuriuose valstybėse, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Suomijoje, taip pat Lietuvoje, dizaino teisinė apsauga reglamentuojama specialiuose įstatymuose, kitose valstybėse, pavyzdžiui, Brazilijoje, Ispanijoje, JAV, Kanadoje, Rusijoje, dizaino apsaugą reglamentuoja patentų įstatymai, skirti išradimų arba prekių ženklų teisei apsaugai. Taigi, nėra vieningo ir griežto atsakymo, ar dizainas yra meninės, ar techninės kūrybinės veiklos rezultatas, kuriant dizainą yra ir meninės, ir inžinerinės kūrybos elementų, todėl dizainas jungia tiek funkcines, tiek estetiškas gaminio savybes.

Aptartas dizaino teisinės padėties dvilypumas nulėmė, kad šiuolaikinei dizaino teisei apsaugai būdinga tai, kad dizainas gali būti apsaugotas dviem skirtingais teisinės apsaugos instrumentais.⁵⁸ Tai reiškia, kad dizainas, atitinkantis originalumo ir kitus reikalavimus, gali būti saugomas autorių teisės, bet taip pat, galima (bet neprivaloma) dizaino registracija, kuri suteikia dizainui pramoninės nuosavybės apsaugą. Tuo atveju, jeigu dizainas saugomas kaip kūrinys, bet trečiasis asmuo įrodo, kad jis sukūrė tokį patį ar labai panašų gaminio dizainą savarankiškai, autorių teisė būtų nepajėgi apsaugoti visas dizainerio teises bei patenkinti visus interesus. Registracija, šiuo aspektu, yra pranašesnis apsaugos būdas, kadangi užtikrina informacijos apie dizainą viešumą, todėl gamintojai turi galimybę gauti patikimą informaciją apie saugomą gaminių dizainą, taip pat registracija palengvina įrodinėjimą ginčiuose dėl teisių į dizainą, nes preziumuojama, kad įregistruoto dizaino savininkas naudojasi dizainu teisėtai.⁵⁹ Taigi, dizaino pramoninės nuosavybės apsauga, kurią suteikia registracija, yra geriau pritaikyta dizainui naudoti nei autorių teisių apsauga.

Remiantis Lietuvos Respublikos dizaino įstatymo 16 straipsniu, asmuo, norintis įregistruoti dizainą, turi paduoti visus nustatytus reikalavimus atitinkančią paraišką Valstybiniam patentų biuru, kuris atlieka formalią paraiškos dokumentų ekspertizę, atlieka

⁵⁷ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010.708 psl.

⁵⁸ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010.709 psl.

⁵⁹ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 709 psl.

dizaino ekspertizę ir nustatęs, kad nėra minėto įstatymo 9 straipsnyje numatytų atsisakymo registruoti dizainą pagrindų, priima sprendimą dizainą registruoti ir 25 straipsnio nustatyta tvarka išduoda dizaino registracijos liudijimą dizaino savininkui. Pradinis dizaino registracijos galiojimo terminas yra 5 metai nuo paraiškos padavimo dienos, tačiau šis terminas gali būti pratęstas iki 25 metų.

Kalbant apie dizainui keliamus reikalavimus, Dizaino direktyvos⁶⁰ 4 ir 5 straipsniuose nurodomi tokie reikalavimai kaip naujumas ir individualios savybės, kurie atsispindi ir Lietuvos Respublikos dizaino įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje: „dizainas registruojamas ir saugomas, jeigu jis yra naujas ir turi individualių savybių“. Kadangi pramoninės nuosavybės srityje, susijusioje su technine kūryba, du ar keli asmenys net ir savarankiškai užsiimdami intelektine kūrybine veikla gali gauti vienodą ar panašų rezultatą, todėl priimta teisinę apsaugą suteikti asmeniui, kuris pirmas pareiškė teises į pramoninės nuosavybės objektą.⁶¹ Lietuvos Respublikos dizaino įstatymo 5 straipsnyje yra nustatyta, kad „dizainas yra naujas, jeigu joks kitas tapatus dizainas iki paraiškos padavimo datos, o kai prašoma prioriteto, - iki prioriteto datos nebuvo prieinamas visuomenei“. Reiškia naujumo reikalavimas siejamas su tuo, kad teisinė apsauga turi būti suteikiama tik tiems intelektinės veiklos rezultatams, kurie nėra žinomi visuomenei. Kitas privalomas dizainui keliamas reikalavimas yra individualių savybių turėjimas. Lietuvos Respublikos dizaino įstatymo 6 straipsnyje pateikiamas tokia nuostata, kad dizainas laikomas turinčiu individualių savybių, jeigu informuotam vartotojui sudarytas bendras dizaino įspūdis skiriasi nuo bet kokio kito dizaino, taigi šis reikalavimas apibūdinamas trečiojo asmens (vartotojo) įspūdžiu, o ne paties dizainerio, todėl yra panašus į originalumo reikalavimą, bet tam tikra prasme yra objektyvesnis.

Taigi šioje dalyje aptarus intelektinės nuosavybės sampratą, intelektinės veiklos rezultatus bei jų rūšis, kyla praktiškas klausimas, kokias gi teises turi autorius, išradėjas, dizaineris ar kitais žodžiais kūrėjas į savo intelektinės veiklos rezultatą, koks yra jo santykis su kūriniu, kas lemia tokio santykio prigimtį, kaip iš esmės kūrinis gali būti naudojamas bei kam kūrėjo teisės gali būti perduotos, koku pagrindu ir kokia apimtimi. Būtent tokie klausimai bus nagrinėjami kitoje dalyje, bet dar norėtusi pabrėžti, jog siekiant aiškumo, nagrinėjamų intelektinės veiklos rezultatų autorius, išradėjas, dizaineris ar kitas pirminis

⁶⁰ Direktyva Nr. 98/71/EB dėl teisinės dizaino apsaugos, priimta 1998 m. spalio 13 d.

⁶¹ BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 731 psl.

intelektinės veiklos rezultato savininkas antroje darbo dalyje gali būti įvardijamas kaip kūrėjas.

2. Kūrėjo teisių turinys ir jų specifika darbo teisiniuose santykiuose

2.1. Asmeninės neturtinės teisės

Kiekvienas autorius ar kūrėjas turi dviejų rūšių teises į savo intelektinės veiklos rezultata: asmenines neturtines teises ir turtines teises. Asmeninių neturtinių teisių atsiradimo momentu laikomas kūrinio sukūrimo momentas, objektyvios formos atsiradimas, todėl šių teisių esmė kyla iš kūrėjo ir kūrinio santykio prigimties, t. y. tai kad kūrinys yra kūrėjo intelektinės veiklos rezultatas, reiškia tiesioginį ir nenutrūkstamą asmeninį ryšį tarp jų. Šios teisės neturi ekonominio turinio, yra saugomos neterminuotai ir negali būti perduotos kitiems asmenims, todėl net pačio autoriaus sudaryti sandoriai dėl šių teisių perdavimo negalioja.

Pirmiausia, paminėtina, kad asmeninės neturtinės teisės yra įtvirtintos tarptautiniu lygiu. Berno konvencijos 6 bis straipsnyje yra nustatyta, kad „nepaisant autoriaus turtinių teisių, net ir po jų perdavimo, autorius turi teisę reikalauti pripažinti kūrinio autorystę ir prieštarauti bet kokiam šio kūrinio iškreipymui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam kitam autoriaus garbei ar reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsanimuisi į kūrinį“. Šiame straipsnyje yra numatytos minimalios asmeninės neturtinės teisės, kurias Berno konvencijos narės įsipareigojo saugoti, tačiau teisinės gynybos būdų, numatytoms teisėms apsaugoti, reglamentavimas paliekamas nacionalinei teisei, todėl šia prasme Europos Sąjungos narių įstatymai bei kiti teisės aktais asmeniniu neturtinių teisių aspektu skiriasi. Pavyzdžiui, Prancūzijoje numatytos penkių rūšių asmeninės neturtinės teisės (autorystės teisė, teisė į autoriaus vardą, teisė į kūrinio neliečiamybę, teisė paskelbti kūrinį ir teisė atšaukti kūrinį).⁶² Tuo tarpu kitose valstybėse laikomasi siauresnio sąrašo arba taip vadinamo asmeninių neturtinių teisių minimumo. Prie šių valstybių priskiriama ir Lietuva.

LR ATGTĮ 14 straipsnio 1 dalyje nustatytos trys autorių asmeninės neturtinės teisės – autorystės teisė, teisė į autoriaus vardą ir teisė į kūrinio neliečiamumą. Autorystės teisė yra pagrindinė autoriaus teisė, kadangi ji tam tikra prasme yra visų kitų autoriaus teisių šaltinis, nes tik autorius turi visas kitas teises, o autoriaus teisių perėmėjų teisės yra tik

⁶² BIRŠTONAS, Ramūnas., *et al. Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010.125 psl.

išvestinės iš autoriaus autorystės teisės. Iš esmės, autorystės teisė – tai asmens, sukūrusio kūrinį, teisė reikalauti, kad skelbiant, atgaminant ar bet koku būdu naudojant kūrinį, skelbiant informaciją apie kūrinį autoriaus vardas (kūrinio autorystė) būtų nurodomas taip, kaip savo valia nustatė autorius.⁶³ Taip pat į teisės turinį įeina ir autoriaus galimybė prieštarauti autorystės pasisavinimui, kad jo kūriniai nebūtų nurodomi kaip kito asmens kūriniai. Pastebėtina, kad ši pagrindinė teisė turi įtakos ir nulemia ir kitas ATGTĮ normas, pavyzdžiui, autorius turi teisę reikalauti, kad jo vardas būtų nurodytas cituojant (ATGTĮ 21 straipsnis), atgaminant kūrinį mokymo ar mokslinių tyrimų tikslams (ATGTĮ 22 straipsnis) arba panaudojant kūrinius informavimo tikslams (ATGTĮ 24 straipsnis).

Kita asmeninė neturtinė teisė yra teisė į autorinį vardą, kuri yra labai glaudžiai susijusi su autorystės teise, tačiau vis dėlto yra savarankiška autoriaus neturtinė teisė. Tai teisė reikalauti, kad bet koku būdu naudojant kūrinį būtų nurodomas arba nebūtų nurodomas autoriaus vardas, arba būtų nurodomas autoriaus pseudonimas. Tai reiškia, kad autoriui suteikiama galimybė savarankiškai spręsti kaip susieti savo asmenybę su kūriniumi, ar skelbti kūrinį atskleidžiant savo tikrąjį vardą ir pavardę, ar pasinaudojant pseudonimu, ar nesieti savo asmenybės su konkrečiu kūriniumi visai ir skelbti jį visiškai anonimiškai. Šiuo atveju pasakytina, kad jeigu leidėjui yra žinomas tikrasis autoriaus vardas, jis neturi teisės jo atskleisti be autoriaus sutikimo.

Trečia asmeninė neturtinė teisė yra į kūrinio neliečiamybę. Remiantis ATGTĮ 14 straipsnio 1 dalimi, tai teisė prieštarauti dėl kūrinio ar jo pavadinimo bet kokio iškreipimo ar kitokio pakeitimo, taip pat dėl bet kokio kito kėsینimosi į kūrinį, galinčio pažeisti autoriaus garbę ar reputaciją. Nagrinėjant šią normą, išryškėja keli aspektai. Pirma, kūrinio neliečiamybės teisės pažeidimas siejamas su veiksmais. Vieni veiksmai gali būti nukreipti į kūrinio turinį, jis gali būti iškreipomas, sutrumpinamas, pridedami kito asmens komentarai ir pan., todėl tokių veiksmų grupė vadinama vidinės kūrinio neliečiamybės pažeidimas. Pavyzdžiui, teisė į kūrinio neliečiamybę buvo pripažinta pažeista, kai leidėjas savo iniciatyva pakeitė sutartyje numatytą kūrinio pavadinimą, vieną kūrinėlio (mįslės) žodį, tuo pakeisdamas skiemenų skaičių, eilėraščio metrą ir eiliuoto kūrinio skambėjimą; be to, savo nuožiūra sutrumpino kūrinį, vietoj 30 mįslių į leidinį įdėjęs 24 mįsles.⁶⁴ Kiti veiksmai susiję su išorine kūrinio neliečiamybe, kai pats kūrinio panaudojimo kontekstas gali prieštarauti autoriaus įsitikinimams, nors turinys nėra keičiamas. Antra, kūrinio

⁶³ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 14 str. para. 2.

⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-75.

neliečiamybės teisės pažeidimas turi būti siejamas ne tik su veiksmais, bet ir jo autoriaus garbės ar reputacijos pažeidimu. Šiuo klausimu pasisakė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir nurodė dvi aplinkybes, kurios leidžia konstatuoti teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimą: „Pirma, kūrinys ar jo pavadinimas yra kaip nors iškraipomas ar kitaip pakeičiamas arba kitaip kėsinamasi į kūrinių; antra, dėl tokių veiksmų pažeidžiama autoriaus garbė ar reputacija“.⁶⁵ Taigi interpretuojant tokią teismo poziciją, galima manyti, kad teisė į kūrinio neliečiamybę apsaugo autorių tik reikšmingais kūrinių pažeidimo atvejais, ir kaip pažeidimo reikšmingumo požymis yra tai, ar yra pažeidžiama autoriaus garbė ar reputacija, todėl nedidelės redagavimo klaidos ar klaidingas kūrinio pavadinimo nurodymas, neturint išankstinės intencijos pakenkti autoriui, neturėtų būti vertinamas kaip teisės į kūrinio neliečiamybės pažeidimas.

Taigi, nors asmeninės neturtinės teisės yra autoriaus teisės nuo pat kūrinio sukūrimo ir nepriklausomai nuo to, ar buvo perduotos turtinės teisės kitam asmeniui, neturtinės teisės negali būti perduotos. Svarbu paminėti ATGTĮ 14 straipsnio 3 dalyje nustatytą specialią normą, kad „kompiuterių programų ir duomenų bazių autoriaus asmeninės neturtinės teisės negali būti naudojamos tokiu būdu, kuris nepagrįstai suvaržytų autorių turtinių teisių į šias kompiuterių programas ir duomenų bazės turėtojo teises, tarp jų ir teisę savo nuožiūra adaptuoti, keisti ir platinti šiuos kūrinius, išskyrus atvejus, kai tokie veiksmai pažeistų autoriaus garbę ar reputaciją“. Todėl pripažįstama, kad autoriaus asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimas negali kenkti pagrįstiems turtinių teisių turėtojų interesams, kas yra ypač aktualu, kai autoriaus intelektinė veikla susijusi su darbo teisiniais santykiais.

Paminėtina ir tai, kad ATGTĮ 18 straipsnyje yra įtvirtinta autoriaus teisė, taip vadinama dailės ir architektūros kūrinio prieinamumo teisė. Kūrinio prieinamumas leidžia autoriui, įstatymo nustatyta tvarka, reikalauti, kad dailės kūrinio originalo savininkas leistų atgaminti kūrinių ar panaudoti jį savo parodai, jeigu autoriaus teisės atgaminti kūrinių ar jį viešai rodyti nėra perduotos kūrinio originalo savininkui; reikalauti, kad dailės kūrinio savininkas prieš sunaikindamas kūrinių, pasiūlytų jį grąžinti autoriui arba architektūros kūrinio autorius turi teisę dalyvauti realizuojant pastato ar kito statinio projektą ir teisę reikalauti, kad jam būtų sudarytos sąlygos nufotografuoti griauenamą pastatą ar statinį ir gauti jo projekto kopiją. Viena vertus, įgyvendindamas šias teises autorius negauna ekonominės naudos, kita vertus, pasinaudojus šiomis teisėmis autorius gauna galimybę

⁶⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-160/2008.

įgyvendinti ir savo turtines teises, todėl šiame straipsnyje įtvirtintos teisės negalėtų būti priskirtos nei prie autoriaus asmeninių neturtinių, nei prie turtinių teisių.

2.2. Turtinės teisės kaip kūrinio naudojimo būdai

Antroji autoriaus interesų grupė yra turtiniai interesai, kurie užtikrinami turtinėmis autoriaus teisėmis. Skirtingai nei asmeninės neturtinės teisės, turtinės teisės turi ekonominį turinį ir yra tiesiogiai susijusios su kūrinio panaudojimu. Prie turtinių teisių priskiriamos visos autoriaus teisės, kurios sąlygoja autoriaus galimybę disponuoti kūriniumi, apibrėžti kūrinio panaudojimą ir įstatymo numatytais atvejais gauti atlyginimą už kūrinio panaudojimą. Šiomis teisėmis autorius gali disponuoti ar jas įgyvendinti pats, arba gali įgyvendinimą perduoti kitiems asmenims, t. y. perduoti dalį savo turtinių teisių arba visas teises į konkretų kūrinį. Taigi nagrinėjant turtines teises, galima išskirti kelis joms būdingus požymius ir ypatumus, tokius kaip teisių išimtinis pobūdis, teisė į autorinį atlyginimą, galimybė perduoti teises, teisių skaidymas bei terminuotumas.

Pirmiausia, turtinės teisės, kaip ir neturtinės teisės, yra išimtinio pobūdžio. Jų išimtinumas pasireiškia tuo, kad visi asmenys turi įstatymo nustatytą pareigą nepažeisti autorių teisių, o bet koks kūrinio originalo ar jo kopijų panaudojimas be autoriaus, jo teisių perėmėjo ar jo tinkamai įgalioto asmens leidimo yra laikomas neteisėtu.⁶⁶ Turtinių teisių išimtinumas yra viena iš principinių nuostatų, todėl kiekvienam kūrinio naudojimo būdai turi būti gautas autoriaus leidimas. Pavyzdžiui, kūrinio atgaminimas yra vienas kūrinio naudojimo būdas, o kūrinio viešas paskelbimas jį transliuojant ar retransliuojant arba viešai rodant – jau kitas naudojimo būdas, tai reiškia, ir autoriaus leidimą naudoti kūrinį reikia gauti kiekvienam norimam naudojimui būdai.⁶⁷ Taigi teisėtas kūrinio naudojimas galimas tik tuomet, kai yra suteiktas autoriaus leidimas arba turtinės teisės į kūrinį yra perduotos, tačiau pabrėžtina, kad įstatymo numatytais atvejais yra numatyti turtinių teisių apribojimai (jie nėra plačiai nagrinėjami šio darbo kontekste).

Įgyvendindamas turtines teises, autorius įgyvendina ir savo materialios naudos interesą, kadangi kiekvienas naudojimo būdas yra atlygintinas, t. y. už kiekvieno kūrinio naudojimo būdą turi būti mokamas atlyginimas. Todėl kitas svarbus turtinių teisių ypatumas yra autoriaus teisė į autorinį atlyginimą. Šis ypatumas yra glaudžiai susijęs su

⁶⁶ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, Valstybės žinios, 1999-06-09, Nr. 50-1598; 15 str. 2 d.

⁶⁷ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 351 psl.

autoriaus galimybe perduoti savo turtines teises, skirtingai nei neturtines teises, kurios yra neperduodamos.

Paminėtina, kad autoriaus turtinių teisių apibrėžimo teisės aktai nepateikia, tačiau ATGTĮ 15 straipsnyje yra nustatytas turtinių teisių sąrašas. Remiantis šiuo straipsniu, autorius turi išimtines teises leisti ar uždrausti šiuos veiksmus: atgaminti kūrinį bet kokia forma ar būdu, išleisti kūrinį, versti kūrinį, adaptuoti, aranžuoti, inscenizuoti ar kitaip perdirbti kūrinį, platinti kūrinio originalą ar jo kopijas parduodant, nuomojant, teikiant panaudai ar kitaip perduodant nuosavybėn ar valdyti, taip pat importuojant ar eksportuojant, viešai rodyti kūrinio originalą ar kopijas, viešai atlikti kūrinį bet kokiais būdais ir priemonėmis, transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti kūrinį, įskaitant jo padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais. Toliau bus aptariamos šios konkrečios turtinės teisės, kurios padės išgryninti intelektinės veiklos rezultato naudojimo būdus.

Kūrinio atgaminimas. ATGTĮ 2 straipsnio 1 dalyje atgaminimas apibrėžiamas kaip „kūrinio tiesioginis ar netiesioginis, nuolatinis ar laikinas kopijų (kopijos) padarymas bet kuriuo būdu ir bet kuria forma, įskaitant elektroninę formą“. Tai pagrindinė autoriaus teisė ir viena reikšmingiausių turtinių teisių, kadangi ja naudodamasis autorius gali uždrausti arba už tam tikrą atlyginimą leisti tretiesiems asmenims kopijuoti kūrinį. Tai gali būti kūrinio kopijų pagaminimas, panaudojant spaudos, garso, vaizdo įrašymo ar kitas dauginimo bei kopijavimo priemones, kaip antai visas spaudos priemones: mašinarštį, kompiuterinį tekstą, fotokopijas, kserokopijas, mechaninius ir magnetinius įrašus (plokštelės, kasetės, kompaktinės plokštelės, filmai, mikrofilmai ir kt.⁶⁸ Paminėtina, kad natūraliai vystantis technologijų galimybėms, plečiasi ir atgaminimo samprata, todėl šiandien ji apima visus technologiškai įmanomus kūrinio kopijavimo būdus, o kūrinio atgaminimas virtualioje erdvėje prilyginamas jų atgaminimui periodinėje spaudoje. Taip pat atgaminimas apima tokius kopijavimo veiksmus, po kurių kūrinys įgauna kitą formą, pavyzdžiui, skulptūra gali būti nukopijuota ją nufotografuojant.⁶⁹ Svarbu ir tai, kad tretieji asmenys kūrinį gali atgaminti tik turint autoriaus ar jo teisių perėmėjo, ar kolektyvinio administravimo organizacijos (pavyzdžiui, nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje veikiančių asociacijų LATGA ar AGATA) leidimą. Neįgaliotų asmenų išduoti leidimai ar užtikrinimai, kad jie prisiima atsakomybę už kūrinio atgaminimą, ar kad jie yra gavę licencijas kūrinį atgaminti, neatleidžia neteisėtai atgaminusio kūrinį asmens nuo

⁶⁸ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000;15 str. par. 4.

⁶⁹ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010; 131 psl.

atsakomybės. Kiekvienas asmuo, atgamindamas kūrinį, privalo įsitikinti, ar yra gautas autoriaus leidimas tokiam atgaminimui.

Kūrinio išleidimas. ATGTĮ 2 straipsnio 14 dalyje išleidimas apibūdinamas kaip „kūrinio pakankamo pagrįstiems visuomenės poreikiams patenkinti egzempliorių kiekio pagaminimas, nesvarbu, koku gamybos būdu, jeigu tas kūrinys tapo viešai prieinamas šių teisių subjektų leidimu“. Akivaizdu, kad kūrinio išleidimas yra viena iš kūrinio atgaminimo formų, todėl nei tarptautiniuose teisės aktuose, nei ES direktyvose tokios savarankiškos teisės nerasime.⁷⁰ Apibūdinant išleidimą, galima pastebėti du pagrindinius požymius. Pirma, išleidimas siejamas su egzempliorių pagaminimu, todėl kūrinį galima išleisti tik pagaminus kūrinio egzemplorius fizine forma, nepriklausomai nuo pagaminimo būdo (popierinis, skaitmeninis ar kitas). Antra, kūrinys yra išleidžiamas, kai pagaminamas toks egzempliorių kiekis, kuris yra pakankamas pagrįstiems visuomenės poreikiams patenkinti, tai reiškia, kad kopijų turi būti pagaminta pakankamai atsižvelgiant į atitinkamo kūrinio pobūdį. Taip pat analogiškai, kaip ir atgaminimas, išleisti kūrinius galima tik autoriaus valia, t. y. sudarius sutartį su autoriumi arba autoriaus įgaliotu asmeniu, ar autoriaus teisių perėmėju.

Kūrinio vertimas. Šios autoriaus išimtinės teisės versti kūrinį esmė atskleidžiama Berno konvencijos 8 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad šios konvencijos saugomų literatūros ir meno kūrinių autoriai per visą jų teisių į originalius kūrinius galiojimo laiką turi išimtinę teisę versti ir leisti versti savo kūrinius. Pirmiausia, vertimas suprantamas kaip kūrinio perteikimas kita kalba. Kadangi vertimas yra kalbinės kūrinio išraiškos pakeitimas, todėl šis kūrinio panaudojimo būdas taikomas tik kūriniams, išreikštiems kalbine forma, t. y. daugiausia literatūros, tarp jų ir dramos, kūriniams.⁷¹ Nenuostabu, kad visuomenės nariai visada turi poreikį ir interesą, kad literatūros kūrinys būtų prieinamas jiems suprantama kalba, o autorius turi turinių interesų, susijusių su jo kūrinio naudojimu, taigi ši išimtinė teisė tenkina tiek visuomenės poreikį, tiek autoriaus galimybę gauti pajamų už jo kūrinio vertimą į kitas kalbas. Paminėtina, kad vertimas galimas ir be autoriaus leidimo, jeigu asmuo verčia kūrinį savo asmeniniams poreikiams. Išimtinė teisė versti kūrinį susijusi su vertimo atgaminimu, išleidimu ir platinimu, todėl sudarant sutartį su autoriumi ar jo teisių perėmėju, būtina ne tik gauti leidimą kūrinį versti, bet ir aptarti kūrinio vertimo

⁷⁰ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010; 132 psl.

⁷¹ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2010. 132 psl.

panaudojimo sąlygas ir gauti atitinkamas licencijas vertimui panaudoti.⁷² Tiesa, literatūros vertimas taip pat yra autorių teisės apsaugos objektas, tačiau išvestinis.

Kūrinio perdirbimas. ATGTĮ 15 straipsnio 1 dalies 4 punkte yra nustatyta autoriaus teisė perdirbti pačiam, ar leisti perdirbti kūrinį kitam bei įvardinti pagrindiniai perdirbimo būdai: adaptavimas, aranžavimas, inscenizacija. A. Vileita kūrinio adaptavimą apibrėžia kaip jo pritaikymą, kad jį būtų galima panaudoti kitokiu būdu arba specialiu tikslu.⁷³ Pavyzdžiui, kompiuterinė programa gali būti pakeista pritaikant ją prie kompiuterių technikos ar prie kitų naudojamų programų, o literatūros kūrinis gali būti perdirbtas į kino, televizijos ar radijo scenarijų. Kūrinio aranžavimas – tai muzikos kūrinio perdirbimas, pritaikant jį atitinkamam orkestrui, muzikos instrumentui ar atlikėjo balsui, o inscenizacija – tai kūrinio perdirbimas, pritaikant jį atlikti scenoje. Kaip ir aukščiau minėtoms turtinėms autoriaus teisėms, taip ir siekiant perdirbti kūrinį yra būtinas autoriaus leidimas. Kitu atveju, neteisėtas kūrinio perdirbimas be autoriaus leidimo gali būti traktuojamas kaip autoriaus teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimas ir reikšti atsakomybės atsiradimą pažeidėjui. Teisėtas kūrinio perdirbimas nulemia naujo išvestinio kūrinio sukūrimą (pavyzdžiui, literatūros kūrinio pagrindu parašomas filmo scenarijus).

Kūrinio platinimas. ATGTĮ 15 straipsnio 1 dalies 5 punkte kūrinio platinimas apibūdinamas kaip jo originalo ar kopijų pardavimas, nuoma, panauda ar kitoks perdavimas nuosavybėn ar valdyti. Plačiausia prasme ši teisė gali būti apibrėžta kaip išimtinė autoriaus teisė išleisti į komercinę apyvartą materialias kūrinio kopijas.⁷⁴ Atsižvelgiant į tai, platinimo teisė yra glaudžiai susijusi su teise kūrinį atgaminti ir išleisti ir yra šių teisių tęsinys. Dažnai remiamasi prezumpcija, kad leidimas kūrinį atgaminti arba išleisti reiškia ir leidimą jį platinti, tačiau tokia prezumpcija negali būti absoliuti, todėl sudaromose kūrinio leidybos sutartyje patartina nurodyti kūrinio platinimo būdus ir teritoriją. To nenurodžius, galimi ginčai dėl sutarties turinio, kadangi vis dėlto įstatymai platinimą reglamentuoja kaip savarankišką išimtinę teisę. Svarbu pabrėžti ir tokį platinimo teisės ypatumą, kuris pirmiausiai buvo suformuluotas ETT praktikoje, o vėliau įtvirtintas ir direktyvose – platinimo teisės išnaudojimo taisyklė.⁷⁵ Remianti ATGTĮ 16 straipsniu, „autoriui ar jo teisių perėmėjui, kuris pardavė ar kitu būdu perdavė nuosavybėn Europos

⁷² VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 15 str. par. 6

⁷³ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 65 psl.

⁷⁴ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 133 psl.

⁷⁵ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 133 psl.

ekonominės erdvės valstybių teritorijoje kūrinio originalą ar kopijas, Europos ekonominės erdvės valstybių teritorijoje nustoja galioti (išnaudojama) išimtinė teisė platinti teisėtai apyvartoje esantį kūrinį ar jo kopijas“. Taigi, autoriaus teisių turėtojas turi išimtinę teisę išleisti materialias kūrinio kopijas į Bendrijos rinką, tačiau po to, kai teisėtos kopijos jau yra rinkoje, teisių turėtojas netenka išimtinės teisės platinti kūrinį, t. y. kūrinių egzemplioriai Bendrijos viduje gali cirkuluoti laisvai: jie gali būti parduodami, įvežami ar išvežami iš ar į valstybes nares.⁷⁶ Beje, tai, kad platinimas apima ir autoriaus teisę disponuoti kūriniumi perduodant nuosavybės teisę į jį, savaime nereiškia, kad asmuo, įgijęs nuosavybės teisę į kūrinio originalą ar kūrinio kopijos egzempliorių, turi teisę nuomoti ar teikti panaudai kūrinį ar jo kopiją.

Kūrinio viešas rodymas. ATGTĮ 2 straipsnio 43 dalyje yra pateikta tokia viešo rodymo sąvoka: „bet koks kūrinio, jo originalo ar kopijos rodymas tiesiogiai (paroda) arba ekrane panaudojant skaidres, televizijos vaizdą ar kitais panašiais būdais, taip pat audiovizualinio kūrinio atskirų kadro rodymas ne eilės tvarka kokioje nors vietoje, kur dalyvauja arba gali dalyvauti neapibrėžta visuomenės narių grupė, nesvarbu, ar jie yra toje pačioje vietoje ir tuo pačiu metu, ar skirtingose vietose ir skirtingu metu“. Ši nuostata užtikrina ir praktiškai gali būti taikoma tik dailės ir kitiems vaizduojamojo meno kūriniais (tapybos, grafikos, skulptūros kūrinių viešas eksponavimas parodose, galerijose, pastatų ir kitų statinių projektų, eskizų ar modelių eksponavimas ir pan.)⁷⁷ Tuo atveju, jeigu asmuo teisėtai įgijo dailės kūrinį ar fotografiją, jis turi teisę pakabinti šį kūrinį savo bute ar ofise be autoriaus leidimo, tačiau tikrai neturi teisės į šio kūrinio atgaminimą ar platinimą.

Kūrinio viešas atlikimas. ATGTĮ 2 straipsnio 41 dalyje yra pateikta tokia viešo atlikimo sąvoka: „kūrinio vaidinimas, dainavimas, grojimas, deklamavimas, skaitymas, šokis ar kitas kūrinio viešo atlikimo būdas tiek tiesiogiai (gyvas atlikimas), tiek pasitelkus bet kokias priemones ar įrangą kokioje nors viešoje vietoje, kur tuo pačiu metu dalyvauja ar gali dalyvauti neapibrėžta visuomenės narių grupė“. Lyginant su kūrinio atgaminimu, viešo atlikimo metu kūrinys visada pateikiamas visuomenei nematerialia forma ir tai yra jo skiriamasis požymis. Vartotojas girdi ir mato kūrinį, bet negali jo apčiuopti. Teisė viešai atlikti kūrinį yra reikšmingiausia dramos ir muzikos kūrinių autoriams, kadangi būtent atlikimas yra pagrindinė šios kūrinių rūšies panaudojimo forma, nes tik atlikus šios rūšies kūrinį, jis tampa visaverte rinkos vertybe. Paminėtina, kad kai kuriose autorių teisės

⁷⁶ BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010. 133 psl.

⁷⁷ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 66 psl.

tradicijų valstybėse, viešas atlikimas neskiriamas nuo viešo paskelbimo.⁷⁸ Be abejo, ribas tarp šių dviejų turtinių teisių naikina greitai besivystančios technologijos, tačiau vis dėlto dar yra pagrindinis kriterijus, leidžiantis atriboti šias dvi teises, tai kūrinio atlikimo ir visuomenės narių buvimo vieta. Jei atlikimas vyksta ir visuomenės nariai yra vienoje vietoje, laikoma, kad kūrinys viešai atliekamas. Jei kūrinys atliekamas kitoje vietoje nei visuomenės nariai, laikoma, kad kūrinys viešai skelbiamas. Panašus klausimas buvo nagrinėjamas ir LAT civilinėje byloje⁷⁹, kurioje buvo nagrinėjama ar radijo transliacijos metu skambančių kūrinių naudojimas kavinėje muzikiniam fonui sukurti yra viešas atlikimas, ar viešas paskelbimas. LAT nusprendė, kad atsižvelgiant į tarptautinių ir ES teisės aktų, reglamentuojančių teisę viešai paskelbti kūrinį, turinį „transliacijų padarymas viešai girdimomis techninėmis priemonėmis patenka į viešo paskelbimo teisės apimtį“. Savo ruožtu kūrinio paskelbimas ATGTĮ 2 straipsnyje 42 dalyje yra apibrėžiamas kaip „kūrinio viešas perdavimas laidais, bevielio ryšio priemonėmis, įskaitant jo padarymą viešai prieinamu tokiu būdu, kad visuomenės nariai galėtų jį pasiekti individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku“. Iš šio apibrėžimo akivaizdu, kad visuomenės narių buvimo vieta yra visiškai neesminė, svarbus perdavimo būdas ir pats faktas, t. y. kad signalai buvo siunčiami, nepriklausomai ar buvo priimti. Taigi, nors šių dviejų išimtinių turtinių teisių išskaidymas yra galimas, tačiau pabrėžtina, kad praktinės reikšmės toks atribojimas neturi, kadangi tiek viešas atlikimas, tiek viešas paskelbimas yra išimtinės teisės, ir bet kuriuo atveju, kiekvienas naudotojas turi gauti autoriaus ar jo įgalioto asmens sutikimą, o autorius turi teisę gauti autorinį atlyginimą už kiekvieną kūrinio naudojimo būdą.

Taip pat, kalbant apie autoriaus turtines teises kaip intelektinės nuosavybės rezultato panaudojimo būdus, paminėtinas ir autoriaus turtinių teisių į kūrinį ir nuosavybės teisės į materialųjį objektą santykis. Materialiąją nuosavybę sudaro daiktų, priklausančių savininkui nuosavybės teise, visuma, tai ir yra savininko turtas, kurio pilnoji samprata atskleidžiama nagrinėjant LR civilinio kodekso normas. Tuo tarpu, sukūrusio literatūros, mokslo ar muzikos ar kitą intelektinės veiklos rezultatą, asmens, kūrėjo materialioji nuosavybė yra tik laikmena, kurioje kūrinys išreiškiamas objektyvia forma. Kaip jau buvo minėta, autoriaus teisės į kūrinį yra intelektinės nuosavybės teisė į nematerialios prigimties autoriaus teisių objektus, todėl pats kūrinys nėra materialioji nuosavybė. Tai autoriaus intelektinė nuosavybė, kurios turinį sudaro autoriaus asmeninės neturtinės ir turtinės teisės

⁷⁸ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė*: monografija, I tomas. Vilnius: Justitia, 2008. 422 psl.

⁷⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2009.

kaip vieningas teisių kompleksas.⁸⁰ ATGTĮ 50 straipsnyje yra nustatyta, kad „autorių teisės į kūrinį nesiejamos su nuosavybės teise į materialųjį objektą, kuriuo tas kūrinys išreikštas“. Taigi autoriaus teisių į kūrinį perdavimas savaime nereiškia ir nuosavybės teisių į materialias kūrinio išraiškas perdavimo, o nuosavybės teisės į materialią kūrinio išraišką perdavimas nereiškia autorių turtinių teisių perdavimo. Autorių turtinės teisės perduodamos tik sudarant autorines sutartis, kuriose gali būti sureguliuotas ir nuosavybės teisių į materialią kūrinio išraišką klausimas. Įstatyme⁸¹ numatyta tik viena išlyga, preziumuojama, kad nuosavybės teisės pereina užsakovui tik dėl dailės kūrinio, sukurto pagal autorinę kūrinio užsakymo sutartį. Toliau darbe bus aptariami autoriaus turtinių teisių perdavimo klausimai.

2.3. Turtinių teisių perdavimas

Daiktų kaip materialiosios nuosavybės ir civilinės teisės objektų vienas svarbiausių bruožų yra apyvartumas. Apyvartumas yra preziumuojamas LR civilinio kodekso 1.97 straipsnyje, kuriame numatyta, kad „daiktai, kurie išimti iš civilinės apyvartos ar kurių apyvarta yra ribota, turi būti įsakmiai nurodyti įstatymuose. Priešingu atveju laikoma, kad tų daiktų ar turto civilinė apyvarta neapribota.“ Taip pat LR civilinio kodekso 1.111 ir 1.112 straipsniuose yra numatyta, kad civilinių teisių objektais yra laikomi mokslo, literatūros ir meno kūriniai, išradimų patentai, pramoniniai pavyzdžiai ir kiti intelektinės veiklos rezultatai, išreikšti kuria nors objektyvia forma bei pačios turtinės teisės, kurios gali būti perduodamos ir paveldimos.

Kalbant apie turto apyvartą, paprastai turimas omenyje turto (teisių) perėjimas, perleidimas, perdavimas, suteikimas. Visi šie būdai reiškia tam tikrų teisių turėtojo teisių į objektą perėjimą trečiajam asmeniui.⁸² Kaip jau minėta, nematerialus autorių teisių objekto pobūdis nulemia tai, kad autorių teisių į kūrinį priklausymo faktas nėra siejamas su faktiniu kūrinio, ar tuo labiau jo materialios išraiškos (daikto), turėjimu. Tai reiškia, kad faktiškai turėti ar valdyti nematerialų objektą, kuris yra išleistas, paskelbtas ar kitokiu būdu padarytas viešai prieinamas, neįmanoma. Dėl šios priežasties, kalbant apie kūrinio perėjimą kitiems asmenims, atsižvelgiama į tai, kad teisėtas naudojimasis kūriniumi galimas tik tuomet,

⁸⁰ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 62 psl.

⁸¹ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, Valstybės žinios, 1999-06-09, Nr. 50-1598; 41 str.

⁸² USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 87 psl.

kai asmuo turi turtines teises į kūrinį, todėl būtina nagrinėti konkrečiai autorių turtinių teisių į kūrinį perėjimą. Doktrinoje yra išskiriami keli pagrindiniai autorių teisių perėjimo būdai: 1. Teisių perėjimas pagal sutartis; 2. Teisių perėjimas kitais įstatymo numatytais pagrindais: teisių paveldėjimas, teisių perėjimas nukreipiant išieškojimą į teises ir kiti. Pasakytina, jog šio darbo kontekste pagrindinis dėmesys nukreiptas į pirmąjį būdą, teisių perėjimą pagal sutartis, kadangi siekiama išnagrinėti būtent teisių perėjimą esant darbo teisiniams santykiams.

Autorių turtinių teisių perėjimas pagal sutartis yra reikšmingiausias autorių teisių perėjimas ir sąlygiškai jis gali būti skirstomas į autorių teisių perėjimą taikant ATGTĮ nustatytas prezumpcijas ir autorių teisių perėjimą pagal autorines sutartis. Pirmiausia pasakytina, kad autorių turtinių teisių perėjimas pagal įstatymo nustatytas prezumpcijas skiriasi nuo autorių turtinių teisių perėjimo pagal autorines sutartis, tačiau vis dėlto yra priskirtinas prie sutartinio autorių teisių perėjimo, kadangi galioja kartu su sutartimi, sudaryta tarp autoriaus kaip darbuotojo ir jo darbdavio, arba autoriaus ir audiovizualinio kūrinio prodiuserio. Kitaip sakant, šios prezumpcijos laikytinos įprastinėmis darbo sutarties ir audiovizualinio kūrinio sukūrimo (pastatymo) sutarties sąlygomis, kurios galioja, kol nėra pakeičiamos darbo sutarties arba audiovizualinio kūrinio sutarties šalių valia.⁸³

Vienas iš išimtinių turtinių autorių teisių perėjimo pagal įstatyme numatytą prezumpciją atvejų siejamas su darbuotojo ir darbdavio santykiais, susiklostančiais, kai kūrinys kaip autorių teisių objektas yra sukuriamas pagal darbo sutartį. Darbo sutartis ir intelektualinė kūrybinė veikla tarnybinių pareigų ar darbo funkcijai atlikti lemia dviejų skirtingų teisės šakų principų konkurenciją, iš vienos pusės darbo teisės principas, pagal kurį darbo rezultatas, gautas darbuotojui atliekant darbo funkciją, priklauso darbdaviui, ir iš kitos pusės autorių teisės principas, pagal kurį kūrinį sukūręs fizinis asmuo laikomas kūrinio autoriumi ir jam priklauso visos teisės į kūrinį. Pastebėtina, kad bendro suderinto tarptautinių teisės aktų reguliavimo autorių teisių perėjimo darbdaviui klausimu nėra, todėl šis reguliavimo dalykas paliekamas nacionalinei teisei ir skirtingose valstybėse pastebimas skirtingas požiūris šiuo aspektu. Kaip antai *Copyright* autorių teisių apsaugos sistemoje (JAV, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje), vadovaujantis ne autoriaus, o investuotojo/verslo apsaugos prioritetais, darbdavys laikomas pirminiu autorių teisės subjektu (jei ko kita nenumato susitarimas tarp darbdavio ir darbuotojo), o kai kuriose *droit d'auteur* autorių teisių apsaugos sistemos valstybės (pavyzdžiui Belgija ir Prancūzija)

⁸³ USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 91 psl.

įstatymuose taip pat yra numatytos autorių teisių perėjimą darbdaviui, tačiau darbdavys laikomas išvestiniu autorių teisių subjektu bei vadovaujamas nuostata, kad asmeninės neturtinės autorių teisės priklauso kūrinį sukūrusiam asmeniui.⁸⁴

2.3.1. Kūrėjo teisių perėjimas darbdaviui Lietuvoje

Remiantis ATGTĮ 9 straipsniu, turtinės autorių teisės į kūrinį, kurį sukūrė darbuotojas atlikdamas savo tarnybines pareigas ar darbo funkcijas, pereina darbdaviui 5 metams, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip, taigi keliamos kelios sąlygos tokiam teisių perėjimui: visų pirma, kūrinį turi sukurti darbuotojas, o tai nurodo į konkrečių santykių privalomą buvimą – kūrinio autorių (darbuotoją) ir darbdavį turi sieti teisiniai darbo santykiai, antra, kūrinys sukurtas darbuotojui atliekant tarnybines pareigas ar darbo funkcijas. Lietuvoje darbdavys laikytinas išvestiniu autorių teisių subjektu, kuriam turtinės teisės į kūrinį pereina pagal darbo sutartį.⁸⁵ Tačiau paminėtina, kad ši įstatymo nuostata yra dispozityvi, kadangi palieka darbuotojui ir darbdaviui laisvę susitarti ir sureguliuoti sutartimi kitokį autorių turtinių teisių priklausymą. Toks dispozityvumas pastebimas nagrinėjant ir kitus su intelektine nuosavybe susijusius santykius reglamentuojančius teisės aktus. Tokie teisės aktai ir kūrėjo teisių perėjimo atvejai bus aptariami vėliau šioje darbo dalyje.

Tęsiant autoriaus išimtinių turtinių teisių perėjimo darbdaviui galimybių nagrinėjimą, paminėtini tokių perduotų teisių galiojimo terminai. ATGTĮ 9 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad turtinės autorių teisės į darbuotojo sukurtą kūrinį pereina darbdaviui 5 metams, jeigu darbdavio ir darbuotojo susitarimu nesusitarta dėl ko kita. Todėl darbdavio teisė disponuoti išimtinėmis turtinėmis autorių teisėmis į darbuotojo sukurtą kūrinį yra terminuota, pasibaigus šiam terminui išimtinės turtinės autorių teisės grįžta autoriui.⁸⁶ Tokia prezumpcija yra nustatyta įstatyme, tačiau tai nereiškia, jog terminas negali būti keičiamas. Darbuotojas ir darbdavys sutartyje gali susitarti bei nustatyti bet kokį terminą, tiek trumpesnį, tiek ilgesnį, bet šis teisių perdavimo terminas negali būti ilgesnis negu autoriaus turtinių teisių galiojimo terminas, kuris nustatytas ATGTĮ 34 straipsnyje – t. y. ne ilgesnis negu visą autoriaus gyvenimą ir 70 metų po autoriaus mirties. Pasibaigus

⁸⁴ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 74 psl.

⁸⁵ USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 94 psl.

⁸⁶ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 74 psl.

autoriaus teisių galiojimo terminui, pasibaigia ir jo teisių perėmėjo – darbdavio turtinės teisės.⁸⁷ Svarbu ir tai, kad įstatyme preziumuojamu ar sutartyje sulygtu laikotarpiu, darbdavys lieka turtinių autorių teisių subjektu nepriklausomai nuo to, ar autorius ir darbuotojo darbo santykiai tęsiasi. Tai reiškia, kad net ir nutrūkus darbo santykiams tarp darbuotojo ir darbdavio anksčiau, nei pasibaigia išimtinių autoriaus turtinių teisių perėjimo darbdaviui laikotarpis, šios teisės priklauso darbdaviui, t. y. darbdavys išlieka autorių teisių subjektu įstatymo nustatytą laikotarpį⁸⁸ arba sutartyje sulygtam laikotarpiui. Taip pat, nepriklausomai nuo to, ar tęsiasi darbo santykiai, visą nustatytą laikotarpį autorius negali pats naudoti kūrinio ir disponuoti turtinėmis teisėmis į kūrinį, kurios perduotos darbdaviui.

Pabrėžtina, kad pastebimas svarbus autorių teisių į kompiuterių programas reglamentavimo ypatumas. Iš pirmo žvilgsnio, ATGTĮ 10 straipsnyje nustatyta norma yra analogiška ATGTĮ 9 straipsniui, t. y. taip pat preziumuoja autoriaus turtinių teisių perėjimą darbdaviui, jeigu kūrinys sukurtas darbuotojo, jam atliekant savo tarnybines pareigas ar darbo funkcijas. Tačiau, atkreiptinas dėmesys į esminius formulavimo skirtumus: 9 straipsnyje vartojamas terminas „pereina darbdaviui“, o 10 straipsnyje – „priklauso darbdaviui“. Toks skirtumas yra neatsitiktinis, bet yra nulemtas 1991 m. gegužės 14 d. Tarybos direktyvos (EEB) Nr. 91/250 dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos 2 straipsnio 3 dalyje nustatytos normos, kad „jei kompiuterio programą sukuria darbuotojas, atlikdamas savo tarnybines pareigas arba vykdydamas tarnybinę užduotį, tik darbdavys turi teisę naudotis visomis turtinėmis taip sukurtos programos teisėmis, jei sutartyje nėra numatyta kitaip“. Tai reiškia, kad esant tokiam teisiniui reguliavimui reikėtų laikyti, kad kompiuterių programų atveju įstatymų leidėjas įtvirtino ne turtinių teisių perėjimo prezumpciją, o turtinių teisių perėjimą pagal įstatymą.⁸⁹ Šiuo klausimu pasisakė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinės bylos nutartyje⁹⁰, kurioje pabrėžė, kad „turtinės teisės į kompiuterių programas, sukurtas darbuotojo atliekant darbo funkcijas, vykdamas tarnybines pareigas, skirtingai nei turtinės teisės į kitus autorių teisių apsaugos objektus, pagal įstatymą suteikiamos darbdaviui.“ Taigi apibendrinant, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija patvirtina skirtumo tarp turtinių teisių perėjimo darbdaviui prezumpcijos ir turtinių

⁸⁷ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 9 str.

⁸⁸ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė: Mokomoji knyga*. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 74 psl.

⁸⁹ USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės: monografija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 94 psl.

⁹⁰ 2006 m. gegužės 3 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-311/2006.

teisių į kompiuterių programas perėjimo pagal įstatymą buvimą ir pabrėžia autorių teisių į kompiuterių programas reglamentavimo ypatumus.

Išskyrus ATGTĮ, turtinių teisių į intelektualinės veiklos rezultatus perėjimo prezumpcijas nustato ir kiti Lietuvos įstatymai. Pavyzdžiui, kalbant apie pramoninės nuosavybės objektus – išradimus, LR Patentų įstatymo 10 straipsnyje yra nustatyta, kad teisė gauti patentą priklauso darbdaviui, jeigu išradimas yra tarnybinis. To paties įstatymo 11 straipsnyje pateikiama tarnybinio išradimo samprata. Tarnybiniu išradimu laikomas išradimas, kuris buvo sukurtas vykdant darbo sutartį, kurioje numatyta išradybos veikla, konkretaus pavidimo, projektavimo, konstravimo, mokslinio tyrimo atveju arba technologijų kūrimo metu bei darbuotojui naudojantis sukaupta darbdavio patirtimi arba jo technologijomis ir įrenginiais. Lietuvos Apeliacinis Teismas civilinės bylos nutartyje⁹¹ šiuo klausimu pabrėžė, kad „išradimas pripažįstamas tarnybiniu jei jis, nors ir nėra sukurtas darbuotojui vykdant tiesiogines darbo pareigas, tačiau susijęs su darbuotojo darbo santykiais tuo aspektu, kad išradimui sukurti buvo panaudoti darbdavio intelektualiniai, žmogiškieji ar technologiniai resursai“.

Taigi, pagal LR Patentų įstatymo 11 straipsnio 1 dalies 3 punktą, išradimas gali būti pripažintas tarnybiniu ir nesant tokioms išradimo sukūrimo sąlygoms kaip tiesioginių darbo pareigų vykdymas, pakanka nustatyti, kad darbdavio patirtis ar resursai buvo faktiškai panaudoti darbuotojui kuriant išradimą. Taip pat minėtame straipsnyje yra nustatyta darbuotojo pareiga sukūrus tarnybinį kūrinį nedelsiant pranešti apie tai raštu darbdaviui bei iki patento paraiškos padavimo neatskleisti išradimo esmės tretiesiems asmenims, o darbdavys savo ruožtu gavęs tarnybinio išradimo patentą, privalo mokėti išradėjui autorinį atlyginimą, nebent autorinis atlyginimas gali būti nemokamas, jeigu darbo sutartyje yra numatytas išradimų kūrimas ir už tai darbuotojui mokamas sulygtas padidintas atlyginimas. Taigi, patento paraiška pateikiama darbdavio vardu ir jis tampa patento savininku iki patentui netekus galios.

Kitas nacionalinis teisės aktas, preziumuojantis išimtinių turtinių teisių perėjimą darbdaviui yra LR Dizaino įstatymas. Remiantis šio įstatymo 12 straipsniu, dizaineris, kaip kūrėjas, sukūręs dizainą, turi asmenines neturtines teises ir teisę registruoti dizainą, tai reiškia, kad teisė registruoti dizainą yra turtinė dizainerio teisė, kuri gali būti perduota tretiesiems asmenims. Minėto straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad išimtinė teisė į dizainą priklauso darbdaviui ar užsakovui, jeigu dizainas yra tarnybinis ir sutartyje nenustatyta

⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. liepos 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-519-823/2016.

kitaip. Anot LR Dizaino įstatymo 13 straipsnį, dizainas laikomas tarnybiniu, jeigu jis sukurtas esant bent vienai iš šių sąlygų: vykdant darbo sutartį, kuri numato dizaino kūrimą, konkrečiu pavedimu (pagal užsakymą) pagal sutartį projektavimo, konstravimo, mokslinio tyrimo arba technologijų kūrimo metu, naudojantis sukaupta įmonės, įstaigos ar organizacijos patirtimi arba jos technologijomis ir įrenginiais. Taigi dizainui pripažinti tarnybiniu keliamos analogiškos sąlygos kaip ir tarnybiniam išradimui. Dizainą sukūręs darbuotojas taip pat privalo nedelsdamas raštu apie tai pranešti darbdaviui bei saugoti informaciją nuo trečiųjų asmenų iki paraiškos padavimo, o darbdavys, įregistravęs dizainą savo vardu, įpareigojamas mokėti dizaineriui autorinį atlyginimą ir turi išimtinės teises naudoti dizainą iki registracijos pabaigos.

Nagrinęjant visas Lietuvos įstatymų leidėjo pateiktas normas, reglamentuojančias kūrėjo turtinių teisių į kūrinių perėjimą darbdaviui, pastebėtina, kad formos prasme teisėms pereiti pakanka darbo sutarties tarp autoriaus ir darbdavio, todėl papildomas susitarimas, pagal kurį darbuotojas perduotų teises į kūrinių, nėra reikalingas.⁹² Taigi vienas svarbiausių kūrėjo išimtinių turtinių teisių perėjimą lemiančių ypatumų yra tarp darbuotojo ir darbdavio pasirašyta darbo sutartis, rodanti darbo teisinius santykius tarp kūrėjo ir darbdavio. Kaip jau minėta, remiantis ATGTĮ 9 straipsniu galima teigti, kad autoriaus turtinės teisės į kūrinių pereina darbdaviui tik tuomet, kai yra patenkinamos dvi sąlygos: pirma, kūrinio kūrėjas yra darbuotojo statusą turintis asmuo, t. y. autorių kaip darbuotoją ir darbdavį sieja teisiniai darbo santykiai, antra, kūrinys turi būti sukurtas darbuotojui atliekant tarnybines pareigas ar darbo funkcijas. Vertėtų šias dvi teisių perėjimo sąlygas aptarti detaliau.

Pirmiausia pasakytina, kad pagal galiojančio LR darbo kodekso 15 straipsnį, darbuotojas apibūdinamas kaip fizinis asmuo, turintis darbinį teisingumą ir veiksnumą bei dirbantis pagal darbo sutartį už atlyginimą. Darbo santykių siaurąją prasme arba individualių darbo santykių buvimas tarp autoriaus ir darbdavio nustatomas pagal darbo teisės normas. Remiantis LR darbo kodekso 93 straipsniu galima išskirti kelis pagrindinius požymius: darbo santykius nurodo esant susitarimas dėl darbo arba kitaip darbo funkcijos (darbuotojas įsipareigoja dirbti tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbą arba eiti tam tikras pareigas), dėl darbuotojo pavaldumo (darbuotojas įsipareigoja dirbti darbą arba eiti tam tikras pareigas paklusdamas darbovietėje nustatyta tvarkai), dėl atlygintinumo (darbdavys įsipareigoja mokėti sulygtą darbo užmokestį).⁹³ Tai reiškia, norint nustatyti ar

⁹² USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 95 psl.

⁹³ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 75 psl.

tarp kūrėjo ir darbdavio egzistuoja darbo teisiniai santykiai, vertėtų remtis būtent šiais trimis kriterijais ir tik esant visiems šiems kriterijams galima konstatuoti tokių santykių buvimą. Nors darbuotojo tarnybinė užduotis arba darbo funkcijos turi būti aiškiai nustatytos darbo sutartyje arba kituose darbo pobūdį reglamentuojančiuose dokumentuose priėmimo į darbą metu, tačiau galima praktinė situacija, kuomet į darbuotojo darbo užduotį neįeina kūrinio sukūrimas arba konkretus darbdavio pavedimas neatitinka darbo sutarties sąlygas, darbuotojo pareigybines funkcijas ar nėra papildomo susitarimo prie darbo sutarties, tokiu atveju darbuotojas ir darbdavys gali sudaryti autorines sutartis dėl kūrinio sukūrimo arba dėl teisių į jau sukurtą kūrinį perdavimo.⁹⁴ Svarbu paminėti, kad tuo atveju, kai kūrinys buvo sukurtas iki darbo santykių atsiradimo, vienintelis būdas darbdaviui perimti išimtinės turtinės autorių teises į šį kūrinį taip pat yra autorinė sutartis.

Taigi, nepaisant darbo sutarties buvimo kaip prezumpcijos autorių turtinių teisių perėjimui, darbuotojui ir darbdaviui, kaip darbo santykių subjektams, taip pat paliekama galimybė susitarti dėl turtinių teisių į kūrinį kitos sutarties – autorinės sutarties pagrindu. Atkreiptinas dėmesys, kad kilus ginčui tarp darbuotojo ir darbdavio dėl sutarties pobūdžio (ar tai darbo ar autorinė sutartis), visais atvejais turėtų būti remiamasi autorinės sutarties prezumpcija. Vertinant darbdaviui perduodamų turtinių autorių teisių apimtį taip pat turi būti vadovaujama atitinkama prezumpcija, kad darbdaviui pereina tik tos išimtinės turtinės autorių teisės, kurios konkrečiai nurodytos autorinėje sutartyje.⁹⁵ Tačiau svarbu turėti omenyje, kad šios prezumpcijos nėra absoliučios, jos gali būti nugincytos, todėl kiekvienu atveju ypač svarbu vertinti visas aplinkybes individualiai, atskirai.

Kitas svarbus kriterijus, nustatant darbo teisinių santykių tarp darbuotojo ir darbdavio buvimą bei vertinant išimtinių autorių teisių perėjimą, yra atlygintinumas. Už darbuotojo intelektualinės veiklos rezultatus, kurie sukuriami darbuotojui vykdant darbo funkcijas ar darbdavio pavedimus, turi būti mokamas atlyginimas, kurio išmokėjimo tvarką ir dydį sąlygoja darbo sutartis. Nors LR darbo kodekso 95 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kiekvienoje darbo sutartyje šalys turi susitarti dėl darbo apmokėjimo sąlygų, tačiau ši sutarties sąlyga negali būti kvalifikuojama kaip būtinoji, t. y. tokia, dėl kurios nesusitarus, darbo sutartis laikoma nesudaryta.⁹⁶ Bet kuriuo atveju, teisė į teisingą apmokėjimą už darbą

⁹⁴ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 9 str.

⁹⁵ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė: Mokomoji knyga*. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 76 psl.

⁹⁶ NEKROŠIUS, I.; PETRYLAITĖ, D. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 198 psl.

yra kiekvieno žmogaus konstitucinė teisė⁹⁷, todėl už kiekvieną atliktą darbą, net jeigu apmokėjimo sąlygos nebuvo aptartos, darbuotojui turi būti sumokėtas atlyginimas. Kalbant apie atlygintinumą už darbuotojo intelektualinės veiklos rezultatus, sukurtus vykdant darbo funkcijas, tai gali būti darbo atlyginimas, išmokamas pagal darbo sutartį, arba gali būti nustatytas papildomas atlyginimas už kūrybinio darbo rezultatus, už kūrinio duodamas pajamas.⁹⁸ Todėl tuo atveju, jeigu nėra darbuotojo išreikšto pageidavimo ir papildomo susitarimo, laikoma, kad darbo atlyginimas tenkina darbuotojo lūkesčius ir papildomas atlyginimas autoriui nepriklauso.

Antra autoriaus išimtinių turtinių teisių perėjimo darbdaviui sąlyga yra kūrinio sukūrimas darbuotojui atliekant tarnybines pareigas ar darbo funkcijas. Darbo funkcija yra būtinoji darbo sutarties sąlyga, todėl dėl jos visada turi būti susitariama sudarant darbo sutartį. Tai reiškia, kad darbdaviui pereina teisės į tuos kūrinius, kurie atsiranda iš veiklos, esančios darbo sutarties dalyku.⁹⁹ Taigi intelektualinė veikla turi būti numatyta darbo sutartyje kaip tarnybinė pareiga ar darbo funkcija. Jeigu darbuotojo darbo funkcija akivaizdžiai yra fizinio ar techninio pobūdžio, tuomet vargu ar kiltų problemų su kvalifikavimu ar darbdaviui pereina turtinės teisės į darbuotojo nupieštą paveikslą. Tačiau ne visos darbo funkcijos yra tokios vienareikšmiškos, išskirtini taip vadinami kūrybiniai darbuotojai, pavyzdžiui, moksliniai darbuotojai, pedagogai, žurnalistai, programuotojai, architektai, dizaineriai, stilistai ir kiti, kurių darbo funkcijos yra kūrybinio pobūdžio ir paprastai tokių asmenų kūrybą gali pasireikšti ne tik atliekant tiesiogines darbo funkcijas. Tokiais atvejais kyla nemažai neaiškumų ir klausimų, kokie kūriniai priklauso autoriui, o kokie priklauso darbdaviui.

Pasakytina, kad aiškios tokių klausimų sprendimo „formulės“ nėra, teismai atsižvelgia į skirtingus kriterijus, tokius kaip, ar buvo mokamas darbo užmokestis, ar kūrinys buvo sukurtas darbo vietoje ir darbo metu, ar kuriant buvo naudojamosi darbdavio resursais ir įrangą, ir kiekvienu atskiru atveju tokie klausimai gali būti sprendžiami skirtingai, tačiau doktrina pateikia ir įvardija tokį kriterijų kaip tiesioginis ryšys tarp sukurto kūrinio ir tarnybinių pareigų ar darbo funkcijų. Siekiant labiau suprasti kaip tiesioginis ryšys pasireiškia, šiuo atveju galėtų pagelbėti sutartinio darbo santykio įvertinimas. Kaip jau buvo minėta, viena iš darbo sutarties ypatybių yra ta, kad šia sutartimi sulygstama ne

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios* 1992, Nr. 33-1014; 48 str.

⁹⁸ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. 9 str.

⁹⁹ USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 97 psl.

dėl konkrečiau darbo ir jo rezultato, o dėl tam tikros rūšies darbų – darbo sutartyje sulygtos funkcijos – atlikimo.¹⁰⁰ Remiantis LR darbo kodekso 228 straipsniu, darbuotojas yra įpareigotas dirbti dorai ir sąžiningai, laikytis darbo drausmės, laiku ir tiksliai vykdyti teisėtus darbdavio nurodymus. Tai reiškia, kad darbuotojo pareigos nėra suprantamos siaurai kaip tik konkrečių veiksmų atlikimas, bet darbuotojas privalo vykdyti ir tai, kas išplaukia iš darbo funkcijų, vykdyti visus teisėtus darbdavio pavedimus. Vertinant darbdavio pavedimų atlikti intelektualinį kūrybinį darbą teisėtumą, turi būti atsižvelgiama į tai, ar toks pavedimas yra susijęs su tarnybine pareiga ar darbo funkcija, t. y. ar pavedama veikla buvo sulygta darbo sutartyje, ar buvo tinkamai įformintas susitarimas dėl papildomo darbo.¹⁰¹ Taigi, tiesioginis ryšys nustatomas, jeigu darbdavys galėjo reikalauti arba pavesti atlikti tam tikrą darbą darbuotojui. Jeigu šis reikalavimas ar pavedimas darbuotojui yra privalomas, tuomet laikoma, kad kūrinys sukurtas atliekant darbo funkcijas ir turinės teisės į kūrinį priklauso darbdaviui. Jeigu toks vykdymo privalomumas nėra nustatytas bei nebuvo jokios papildomo susitarimo tarp darbuotojo ir darbdavio, tuomet visos teisės į kūrinį priklauso darbuotojui kaip autoriui/kūrėjui.

Svarbu paminėti, kad viena vertus, Lietuvoje įstatyminiu pagrindu yra nustatyta autoriaus turtinių teisių į kūrinį perėjimo darbdaviui prezumpcija, todėl ginčijantis darbuotojui gali tekti pareiga įrodyti, kad kūrinio sukūrimas nebuvo viena iš jo darbo funkcijų.¹⁰² Kita vertus, negali būti ignoruojami sutarčių aiškinimo principai. Nors darbo sutartis yra specialaus darbo teisės reguliavimo dalykas, jos turinys turi būti aiškinamas pagal bendruosius sutarčių aiškinimo principus, todėl pagal LR civilinio kodekso 6.193 straipsnį, sutartis turi būti aiškinama silpnesnės sutarties naudai bei atsižvelgiant į tikruosius šalių ketinimus. Be abejo, galimi atvejai, kai darbuotojo tarnybinės pareigos ar darbo funkcijos yra apibrėžiamos tik sutartyje, kurioje nėra aiškiai ar detalčiai išaiškinamos, dėl ko pareigų interpretavimas gali būti labai platus. Tokiais atvejais, iškilus ginčui ar konfliktui tarp darbuotojo ir darbdavio, išspręsti problemas ir rasti atsakymus padeda darbdavio norminiai vidaus aktai, tokie kaip pareigybių aprašymai ir nuostatai, konkretizuojantys įstaigos/organizacijos darbuotojų pareigas, todėl neretai pareigybių aprašymuose ar nuostatuose įvardytos konkrečios darbuotojo pareigos galėtų padėti nustatyti, ar ginčijamas kūrinys sukurtas vykdant darbo sutartį ar ne. Taip pat autorių teisės

¹⁰⁰ USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 99 psl.

¹⁰¹ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokojoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 76 psl.

¹⁰² USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 100 psl.

į darbuotojo sukurtus kūrinius gali būti nustatytos individualiose darbo sutartyse, detalizuojant, kurie kūriniai pereina darbdaviui, nustatant kitokias negu numato įstatymas taisykles arba numatant papildomas sąlygas, arba kolektyvinėse sutartyse, kuriose dažniau aptariami su išradimais susiję klausimai, numatomos specialios darbuotojų išradėjų darbo apmokėjimo sąlygos.¹⁰³ Taigi apibendrinant, įstatyme numatyta turtinių teisių perėjimo darbdaviui prezumpcija ne visada yra pakankama ir negarantuoja keblių situacijų nebuvimą, todėl tiek dėl darbuotojo, tiek dėl darbdavio interesų apsaugos, rekomenduojama teisių į darbuotojo sukurtus kūrinius klausimą tikslinti ir sureguliuoti kitais įmanomas papildomais būdais, kaip pareigybių aprašymas, individuali darbo sutartis, kolektyvinė darbo sutartis ar kitais vidiniais darbdavio norminiais aktais.

Kaip jau buvo aptarta, pagal ATGTĮ ir kitus aktualius Lietuvos įstatymus, autoriaus išimtinės turtinės teisės į kūrinių pereina darbdaviui, jeigu autorių ir darbdavį sieja darbo teisiniai santykiai ir jeigu kūrinys buvo sukurtas atliekant tarnybines pareigas ar darbo funkcijas. Paminėtina, kad kadangi šios teisės darbdaviui pereina, o ne priklauso, todėl svarbu nustatyti perėjimo momentą. Išimtinės turtinės autorių teisės darbdavys įgyja tik nuo to momento, kai kūrinių, sukurtą vykdant tarnybines pareigas ar darbo funkciją, teisėtą darbdavio pavedimą, autorius perduoda darbdaviui arba darbdavį informuoja apie tokio kūrinio sukūrimą¹⁰⁴, taigi ne nuo kūrinio sukūrimo momento, bet darbuotojas turi imtis tam tikrų veiksmų, kad darbdavį pasiektų informaciją apie sukurtą kūrinių.

Reikėtų pabrėžti, jog tuo atveju, jeigu darbuotojas, sukūręs kūrinių vykdant tarnybines pareigas, nesiima jokių veiksmų, t. y. neperduoda kūrinio arba neinformuoja darbdavio, tokiam darbuotojui taikomos darbo teisės normų numatytos poveikio priemonės bei kyla atsakomybė už darbo pareigų nevykdymą ir materialinė atsakomybė už darbdaviui padarytą žalą. Jeigu abi darbo sutarties šalys vykdo savo pareigas, įstatymo nustatyta prezumpcija sėkmingai įgyvendinama. Kūrinio, sukurto vykdant tarnybines pareigas, darbo funkcijas ar teisėtą darbdavio pavedimą, autoriumi tampa jį sukūręs asmuo - darbuotojas, ir jam priklauso asmeninės neturtinės autorių teisės, o darbdaviui pereina išimtinės turtinės autorių teisės, išskyrus neatšaukiamų autorių turtinių teisių, pavyzdžiui, meno kūrinio perpardavimo teisė arba teisė į atlyginimą).

¹⁰³ USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. 101 psl.

¹⁰⁴ STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė*: Mokomoji knyga. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011. 77 psl.

2.3.2. Kūrėjo teisių perėjimas darbdaviui užsienio valstybėse

Kadangi intelektinės nuosavybės ir su ja susijusių santykių klausimai nėra detaliam reglamentuojami tarptautiniuose ar Europos sąjungos teisės aktuose, normos nėra kodifikuotos, o skirtinguose teisės aktuose pateikiamos tik tokių santykių reguliavimo gairės ir principai, todėl nacionaliniams įstatymų leidėjams paliekama tam tikra laisvė ir galimybė savo nuožiūra geriausiai sureguliuoti su intelektine nuosavybe susijusius santykius. Siekiant išsamiai išnagrinėti kūrėjo išimtinių turtinių teisių perėjimo darbdaviui atvejus, būdus ir ypatumus, ir pateikti platesnę tokio nagrinėjamo klausimo viziją, susipažinus su Lietuvoje vyraujančiu reguliavimu, vertėtų išnagrinėti kai kurių užsienio valstybių reguliavimo teisinius ypatumus. Todėl toliau bus aptariami aktualūs klausimai, susiję su kūrėjo teisių į kūrinį, sukurtą esant darbo teisiniams santykiams, perdavimu pagal Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje bei Prancūzijoje vyraujančius teisinius reguliavimus.

Vokietija. Kalbant apie išradimus, pagrindinė Vokietijos įstatyminė taisyklė yra tokia, kad išradimo ir su juo susijusių teisių savininku yra išradėjas dėl paties kūrybos fakto, t. y. pirminės ir esminės priežasties išradėjo teisėms atsirasti. Šita pagrindinė taisyklė taikoma ir kalbant apie darbuotojo sukurtus išradimus, darbuotojas yra pirminis visų su išradimu susijusių teisių savininkas. Pasakytina, kad darbuotojo teisių į sukurtą išradimą perdavimas darbdaviui pasižymi savotiškumu, kadangi išankstinis susitarimas negalimas. Sutarčių laisvė apskritai yra labai apribota, jeigu tai liečia išradimus, sukurtus darbuotojo esant darbo teisiniams santykiams. To priežastimi yra 1994 metais priimtas Vokietijos įstatymas dėl darbuotojų išradimų¹⁰⁵, kuris nustato labai išsamias ir daugumoje atvejų privalomas nuostatas, nepaliekančias vietos individualiems susitarimams arba specialaus reguliavimo galimybės tarp darbuotojo ir darbdavio.

Pirma, Vokietijos darbuotojų išradimų reglamentavimas atskiria dvi grupes išradimų: išradimai, susiję su darbo teisiniais santykiais arba tarnybiniai (angl. *service invention*) ir laisvieji išradimai (angl. *free invention*). Visi išradimai, kurie yra darbuotojo pareigų atlikimo rezultatas arba stipriai priklausomi ir susiję su darbovietės patirtimi ar veiklos sritimi yra laikomi tarnybiniais išradimais. Paprastai teisės į tokius tarnybinius išradimus priklauso darbuotojui, tačiau, darbdavys turi teisę pretenduoti į šių teisių perdavimą, tai reiškia būti antriniu, išvestiniu savininku. Vokietijos įstatymų leidėjas reikalauja iš darbuotojo raštu pranešti darbdaviui apie sukurtą išradimą, tuomet darbdaviui

¹⁰⁵ Act on Employees' Inventions, Germany, 1954, (prieiga per internetą - <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1004>);

suteikiamas keturių mėnesių laikotarpis, kurio metu galima pretenduoti į darbuotojo sukurtą išradimą, o tiksliau, teisės į išradimą darbdaviui pereina automatiškai, nebent buvo pateiktas konkretus atsisakymas raštu, minėtu laikotarpiu. Paminėtina, kad kai tik darbuotojas praneša darbdaviui apie sukurtą išradimą, darbdaviui kyla pareiga pasirūpinti šiuo išradimu, t. y. pateikti patento paraišką.

Kita išradimų grupė yra laisvieji išradimai, o tai reiškia, kad darbuotojas gali laisvai nuspręsti ar perduoti teises darbdaviui ar ne. Vis dėlto, darbuotojas turi informuoti darbdavį apie tokius išradimus, nebent išradimas akivaizdžiai negali būti pritaikytas ir būti naudingas darbdavio veikloje. Tokios nuostatos prasmė slypi leidime darbdaviui įvertinti ar išradimas yra tarnybinis ar laisvasis.¹⁰⁶ Taigi, darbuotojo laisvė disponuoti savo laisvuju išradimu yra pakankamai apribojama, kadangi prieš pradedamas naudoti, darbuotojas įpareigotas pasiūlyti darbdaviui laikiną teisę naudoti išradimą, jeigu jis gali būti naudingas jo veikloje.

Svarbu paminėti, kad susitariant dėl intelektinės nuosavybės priskyrimo, negalima sutartimi nukrypti nuo įstatyminių taisyklių, jeigu toks susitarimas pablogina darbuotojo padėtį prieš tai, kaip konkretus išradimas buvo atskleistas darbdaviui. Tai reiškia, kad darbo sutartyje negali būti tokių išlygų, kurios palyginus su įstatyminiu pagrindu ir reguliavimu, pablogina darbuotojo padėtį. Todėl, tokios sutarties sąlygos, kurios numato visų darbuotojo teisių į būsimus išradimus perėjimą darbdaviui, būtų pripažintos niekinėmis, neatsižvelgiant į tai, ar turima omenyje tarnybiniai ar laisvieji išradimai.¹⁰⁷ Taigi, Vokietijos įstatymas dėl darbuotojų išradimų draudžia bet kokią susitarimą, kuriuo nukrypstama nuo šio įstatymo normų darbdavio naudai, ypač kai tokie susitarimai yra dėl būsimų darbuotojo išradimų.

Kalbant apie autorių teises (vok. *urheberrecht*) Vokietijos teisės kontekste, kai darbuotojas sukuria autorių teisės saugomą kūrinį, pagal kūrybos prigimtį, jis ir tampa šio kūrinio autoriumi. Darbuotojas negali perleisti šių teisių į kūrinį darbdaviui, kadangi autorių teisės, pagal Vokietijos įstatymus, yra neperleidžiamos. Pabrėžiama, kad nors autoriaus teisės neperleidžiamos, tačiau Vokietijos autorių teisei taip pat svetima ir *work made for hire* doktrina, praktikuojama Jungtinėse Amerikos Valstijose, kuomet darbdavys laikomas kūrinio, kurį sukūrė darbuotojas darbo pareigų apimtyje, autoriumi. Vokietijoje

¹⁰⁶ HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 5 psl.

¹⁰⁷ HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 5 p.

darbuotojas gali suteikti, bet ne perleisti, darbdaviui skirtingas turtines teises, tokias kaip teisę atgaminti kūrinių, ar teisę platinti. Turtinės teisės gali būti suteiktos išimtinai ar neišimtinai, o tai reiškia, kad išimtinis turtinės teisės suteikimas apriboja autoriaus galimybę naudoti kūrinių. Skirtingai nei darbuotojo išradimai, autoriaus turtinės teisės gali būti suteiktos dėl būsimų kūrinių.¹⁰⁸ Taigi, numatoma tam tikrų pagrindinių turtinių teisių suteikimo prezumpcija darbo sutarties pagrindu, turima omenyje kūrinių, sukurtų vykdant tarnybines pareigas ar darbo funkcijas.

Vis dėlto, darbdavys turėtų būti suinteresuotas ir siekti tikslaus turtinių teisių į kūrinių suteikimo darbo sutartyje, tokios sąlygos, susijusios su intelektinės nuosavybės priskyrimu, negali būti formuluojamos plačiai ir neaiškiai, skirtingai, tokios sutarties sąlygos turi tiksliai nurodyti, kurios konkrečiai turtinės teisės suteikiamos. Geriausiu atveju, turėtų būti nurodoma bei įvardijama kiekviena turtinė teisė, kurią norima padengti šiuo susitarimu tarp darbuotojo ir darbdavio. Kitu atveju, jeigu suteikiamų teisių apimtis nėra įvardijama konkrečiai, tuomet manoma, kad darbdaviui suteikiamos tik būtinosios teisės, reikalingos jo veiklos vykdymui. Paminėtina, kad tokios teisės kaip licencijos suteikimas ar autorių turtinių teisių perleidimas tretiesiems asmenims dažniausiai nėra laikomos esminėmis darbdavio veiklos tvarkymui.¹⁰⁹ Taigi, suteikiamų teisių apimtis turi būti aiškiai apibrėžta darbo sutartyje, tokiu būdu mažinant neaiškumą bei galimų konfliktinių situacijų riziką.

Atkreiptinas dėmesys, jog kaip ir ATGTĮ, taip pat ir Vokietijos įstatyme yra numatyta specialioji norma dėl darbuotojo sukurtų kompiuterinių programų. Jeigu darbuotojas sukuria programinę įrangą vykdydamas tarnybines pareigas, darbo funkcijas ar darbdavio teisėtus pavedimus, tuomet darbdaviui pereina visos su šiuo kūriniu, programine įranga, susijusios turtinės teisės, taigi darbdaviui suteikiamos visapusiškos teisės dėl visų kūrinio naudojimo būdų ar formų. Tokiam teisių perėjimui nereikalingas joks papildomas susitarimas, perėjimas yra preziumuojamas.

Pabrėžtina, kad skirtingai nei išradimų atveju, autorių teisių atveju nėra pasisakyta, kokiomis aplinkybėmis esant darbuotojas gali teisėtai įsipareigoti pasiūlyti darbdaviui teises į būsimus kūrinius, sukurtus už darbo santykių ribų, todėl tokios darbo sutarties ar

¹⁰⁸ HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 10 psl.

¹⁰⁹ HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 10 psl.

kito susitarimo sąlygos, kaip nors įpareigojančios darbuotoją dėl netarnybinių kūrinių, yra neapsaugotos nuo rizikos būti pripažintos negaliojančiomis ir neįgyvendinamomis.

Kaip ir Lietuvos autorių teisėje, taip ir Vokietijos autorių teisėje, be turtinių teisių yra autorių neturtinės teisės, tokios kaip autoriaus teisė nuspręsti, kur ir kaip kūrinys bus paskelbtas, teisė į autorinį vardą arba teisė nuspręsti, ar būti nurodytu kaip autorius bei teisė drausti kūrinio bet kokį iškraipymą. Neturtinės teisės negali būti perleidžiamos, tačiau galimas tokių teisių apribojimas sutarties pagrindu, kuomet neturtinių teisių įgyvendinimas gali trukdyti įgyvendinti turtines teises. Tuo tarpu darbdaviui perleistos teisės irgi gali būti apribojamos, pavyzdžiui, gali būti ribojama platinimo teisė, jeigu darbuotojas prieštarauja argumentuodamas savo asmeninėmis neturtinėmis teisėmis spręsti, kur ir kaip kūrinys bus paskelbtas.

Jungtinė Karalystė. Jungtinėje Karalystėje darbuotojų išradimus ir su jais susijusius santykius reglamentuoja Jungtinės Karalystės patentų įstatymas.¹¹⁰ Skirtingai negu Vokietijoje, pagal Jungtinės Karalystės teisinius reguliavimus, teisės į tarnybinius išradimus priklauso darbdaviui nuo pat sukūrimo. Tai reiškia, kad darbdaviui nereikia pretenduoti ar išreikšti pageidavimą į sukurtą tarnybinį išradimą, kad įgytų visas su juo susijusias teises. Taip pat paminėtina, kad išankstinis susitarimas nėra būtinas, teisės pereina pagal įstatymą.

Kalbant apie išradimus, nesusijusius su darbo teisiniais santykiais, Jungtinės Karalystės reguliavimas primena Vokietijos modelį, kuomet tokie išradimai priklauso darbuotojui ir su juo susijusios teisės negali būti perduotos darbdaviui iki išradimo sukūrimo momento. Taigi, remiantis Jungtinės Karalystės patentų įstatymu, bet koks darbo sutartyje esantis susitarimas dėl netarnybinių išradimų būtų laikomas neįgyvendinamu. Įstatymas nereikalauja iš darbuotojo pasiūlyti ar pristatyti tokį išradimą darbdaviui, todėl darbdavys negali daryti įtakos ar priversti darbuotoją perleisti susijusias su tokiu išradimu teises. Tačiau toks įpareigojimas gali kilti darbuotojui iš bendrųjų darbo teisės vertybių konteksto, pavyzdžiui, darbuotojo lojalumo darbdaviui arba konfidencialumo darbo teisiniuose santykiuose, todėl kiekvienu konkrečiu klausimu situacija turi būti aiškinama individualiai.

¹¹⁰ The Patents Act, United Kingdom, 1949, (prieiga per internetą - <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1625>);

Kas liečia autorių teisę, pagrindinė taisyklė dėl autorių teisės saugomo objekto nuosavybės yra tokia, kad autorius yra pirminis savininkas ir jam priklauso autorių teisės į sukurtą kūrinį. Tačiau Autorių teisių, dizaino ir patentų įstatyme¹¹¹ numatomi tokie atvejai, kai autorių teisė priskiria autorystę (kaip pagrindinę priežastį autorių teisių nuosavybei atsirasti), kitiems asmenis arba subjektams, pavyzdžiui, muzikos kūrinių įrašo atveju autoriumi laikomas prodiuseris.

Pasakytina, kad dėl darbuotojo sukurtų autorių teisės objektų, Jungtinės Karalystės įstatymai nustato išimtis iš bendros taisyklės, t. y. kai darbuotojas sukuria literatūros, dramos, muzikos ar meno kūrinį vykdydamas tarnybines pareigas ar darbo funkcijas, pirminiu tokio kūrinio savininku laikomas darbdavys, ir joks papildomas susitarimas darbo sutartyje nėra būtinas.¹¹² Prisimenant Lietuvoje bei Vokietijoje esantį specialųjį reglamentavimą dėl kompiuterinių programų, šiuo atveju jos laikomos literatūriniais kūriniais. Ši išimtis numatanti nuostata neturėtų būtų painiojama su *work made for hire* koncepcija, kurioje darbdavys laikomas darbuotojo sukurtu kūrinio autoriumi. Jungtinės Karalystės autorių teisė tik perduoda autorių teises darbdaviui, o autoriumi vis dėlto laikomas pats darbuotojas.

Svarbu paminėti, kad be turtinių teisių, autorių teisės saugomo kūrinio autorius įgija ir neturtines teises, tokias kaip teisė į autoriaus vardą ar teisė būti nurodomu kūrinyje kaip autorius. Kaip ir kitose valstybėse, šios teisės yra neperleidžiamos, tačiau darbuotojas gali jų atsisakyti, jeigu tai aiškiai nurodoma darbo sutartyje rašytine tvarka. Taip pat, skirtingai negu buvo aptarta apie išradimus, autorių teisės atveju nėra įstatyminės taisyklės, kuri draustų išankstinį susitarimą dėl kūrinių, kuriuos darbuotojas sukuria už darbo teisinių santykių ribų.¹¹³ Nors šia prasme darbdaviui ir darbuotojui yra paliekama laisvė susitarti, bet atsižvelgiant į aplinkybes, yra tikimybė, kad toks susitarimas gali būti pripažintas nesąžiningu darbuotojo atžvilgiu ir atitinkamai paskelbtas niekiniu ir neturinčiu teisinės galios.

¹¹¹ Copyright, Designs and Patents Act, United Kingdom, 1988, (prieiga per internetą - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents>);

¹¹² HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 11 psl.

¹¹³ HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 12 psl.

Prancūzija. Prancūzijoje įstatyminės nuostatos dėl darbuotojo sukurtų išradimų yra pateiktos Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodekse¹¹⁴ ir yra išskiriamos trys tokių išradimų rūšys: tarnybiniai išradimai, su darbo santykiais susiję, bet sukurti viršijant pagrindines pareigas ir laisvieji išradimai. Tarnybiniai išradimai pagal įstatymą apibūdinami kaip tokie išradimai, kuriuos darbuotojas sukuria pagal esančią darbo sutartį, kurioje išradybinė veikla numatyta kaip įprasta darbuotojo funkcija, arba atliekant tam tikrą užduotį pagal darbdavio nurodymus, t. y. pagal pavedimą. Teisės į tarnybinį išradimą automatiškai suteikiamos darbdaviui, todėl nėra poreikio papildomai susitarti dėl teisių suteikimo, tiek prieš išradimo sudarymą, tiek po jo.

Išradimai, susiję su darbo santykiais, bet sukurti viršijant pagrindines pareigas yra tokie, kai darbuotojas kuria už jo išradybinės funkcijos ar pareigų ribų, t. y. už darbo funkcijų apimties, bet ši darbuotojo kūryba vis dėlto tam tikra prasme yra susijusi su darbdavio vykdoma veikla arba su darbuotojo pagrindinėmis pareigomis šių darbo santykių kontekste, pavyzdžiui, kūrybos procese buvo naudojamosi darbdavio įrankiais. Tokio išradimo atveju, visos su juo susijusios teisės priklauso darbuotojui, tačiau darbdaviui paliekama teisė pretenduoti į šias teises ir tam nustatytas keturių mėnesių laikotarpis.¹¹⁵

Visi kiti išradimai laikomi laisvaisiais, o tai reiškia, kad visos teisės lieka ir priklauso darbuotojui ir darbdavys neturi teisės reikalauti perdavimo. Pabrėžtina, kad pagal Prancūzijos teisę, įstatyminės nuostatos dėl darbuotojo sukurtų išradimų taikomos tol, kol šalys nėra susitarusios dėl kitų sąlygų, palankesnių darbuotojui. Todėl, tokie susitarimai, kuomet darbuotojas įsipareigojęs darbdaviui dėl visų teisių suteikimo į ateityje sukurtus išradimus, susijusius su darbo santykiais, bet viršijančius pagrindines pareigas, ar dėl laisvųjų išradimų, negalėtų būti pripažinti galiojančiais.

Kalbant apie autorių teisių perleidimą, Prancūzijos intelektinės nuosavybės įstatyme numatytos labai griežtos nuostatos, palyginus su kitų Europos šalių reglamentavimais.¹¹⁶ Pirmiausia pasakytina, kad iš vienos pusės įstatymo nuostatos atitinka Vokietijos reglamentavimą, t. y. remiantis bendrąja taisykle, kūrinio autorius laikomas pirminiu savininku, kuriam priklauso visos su kūriniu susijusios teisės. Tačiau yra ir šios

¹¹⁴ Intellectual Property Code, France, 1992, (prieiga per internetą - <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14082>).

¹¹⁵ HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 7 psl.

¹¹⁶ HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 12 psl.

taisyklės išimčių, pavyzdžiui, kalbant apie kolektyvinius kūrinius arba darbuotojo sukurtas kompiuterių programas. Visiems kitiems, darbuotojo sukurtiems kūriniams taikoma minėta bendroji taisyklė.

Neturtinės teisės, kaip įprasta nagrinėjamos valstybėse, yra neperleidžiamos, bet tam tikra apimtimi jų gali būti atsisakyta. Tačiau, skirtingai nei Vokietijos reguliavime, turtinės teisės į autorių teisės saugomą kūrinių gali būti perduotos kitiems asmenims. Svarbu pabrėžti, kad Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodekse pasisakyta dėl visuotinio ateities kūrinių pereleidimo negaliojimo. Visuotinio pereleidimo samprata nėra visiškai akivaizdi ir pilnai suprantama, tačiau ji vienareikšmiškai apima tokius susitarimus, kurie numato visų nuosavybės teisių į visus ateities kūrinius, sukurtus darbuotojo vykdant tarnybines pareigas, pereleidimą darbdaviui.¹¹⁷ Dėl šios priežasties, bet kokios plačios formuluotės darbo ir nevienareikšmės nuostatos sutartyje ar kitame susitarime tarp darbuotojo ir darbdavio būtų pripažintos niekinėmis. Bet koks neapibrėžtumas susitarime ar darbo sutartyje, susijęs su ateities kūriniams, visada gali būti pripažintas niekiniu, tačiau kaip įprasta, priimti galutinį sprendimą ir įvertinti konkrečią situaciją yra teismo prerogatyva.

Taip pat pasakytina, kad Prancūzijos įstatymas reikalauja pereleidimo susitarime nurodyti kiekvieną turtinę teisę, dėl kurios tariamasi, atskirai. Be to, privaloma tiksliai apibrėžti leistino naudojimo apimtį bei tikslus, taip pat kokiam laikotarpiui autoriaus turtinės teisės yra perleidžiamos ir kokioje teritorijoje. Tik tai, dėl ko konkrečiai susitarta, gali būti perleista, taigi plečiamasis aiškinimas šiuo aspektu negalimas.

Apibendrinant, nagrinėjant Lietuvos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės bei Prancūzijos darbuotojo intelektinės nuosavybės klausimų reglamentavimus, pastebima panašumų, tačiau yra nemažai ir reguliavimo skirtumų. Pradedant nuo pramoninės nuosavybės, Lietuvoje darbuotojui sukūrus išradimą ar kitą pramoninės nuosavybės objektą, darbuotojas laikomas išradėju, tačiau turtinės teisės į tarnybinį išradimą pereina darbdaviui, ir tokiam perėjimui užtenka darbo sutarties, t. y. kokio nors kito papildomo susitarimo nereikia. Panašiai yra ir Vokietijoje, pirminiu savininku laikomas darbuotojas, bet darbdavys turi teisę pretenduoti į su išradimu susijusias teises per numatytą laikotarpį. Paminėtina, kad joks išankstinis susitarimas yra negalimas. Tuo tarpu, Jungtinėje Karalystėje ir Prancūzijoje išradimai iš karto priklauso darbdaviui pagal įstatymą ir joks papildomas susitarimas nereikalingas. Kalbant apie autorių teisės saugomus objektus, šiuo

¹¹⁷HOPPE-JANISCH, Daniel. IP Assignment Clauses in International Employment Contracts. 2015, (prieiga per internetą - <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>); 13 psl.

aspektu pastebimi ryškesni reguliavimų skirtumai. Tuo tarpu, kai Jungtinėje Karalystėje nereikia jokio papildomo susitarimo, kad darbdavys galėtų naudotis darbuotojo sukurtu kūrinio (t. y. darbdavys laikomas pirminiu kūrinio savininku, o darbuotojas – autoriumi), Prancūzijoje darbdavys negali teisėtai naudoti darbuotojo sukurtą kūrinio, jeigu darbuotojas neperdavė turtinių teisių į kūrinį sutartimi, kuri negali būti sudaryta prieš kūrinio sukūrimą. Lietuvoje, šiuo klausimu, autoriaus turtinių teisių į kūrinį perdavimas darbdaviui yra preziumuojamas įstatyme, o Vokietijoje autorių teisės į kūrinį apskritai negali būti perduotos darbdaviui, darbuotojas gali tik suteikti tam tikras atskiras turtines teises darbdaviui, t. y. leisti naudotis konkrečiu būdu. Taigi, kūrėjo teisių perdavimas yra reglamentuojamas labai skirtingai ir tai patvirtina Lietuvos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės bei Prancūzijos pavyzdžiai, todėl pateikti bendrų tarptautinio lygmens taisyklių šiuo klausimu būtų neįmanoma, nagrinėjant konkretų klausimą, reikėtų remtis nacionaliniu reguliavimu ir kiekvieną situaciją vertinti atskirai.

3. Lietuvos teismų praktikos apžvalga

Nagrinėjant darbuotojo intelektualinės veiklos rezultatų naudojimo teisinius ypatumus, be to, kokį šio klausimo reguliavimą nustato įstatymų leidėjas bei kaip pasisako šiuo klausimu doktrina, svarbu prisiliesti ir prie praktinės pusės, t. y. kokios realios problemos iškyla šios temos kontekste bei kokius konkrečius klausimus tenka spręsti Lietuvos teismams. Paminėtina, kad Lietuvos teismų praktika šiuo, darbuotojo intelektualinės veiklos rezultatų naudojimo, klausimu nėra plati, randamos tik kelios susijusios bylos. Todėl tikėtina, šioje darbo dalyje nagrinėjamos ir analizuojamos, su šio darbo tema susijusios, bylos, leis susipažinti, kokios dažniausios problemos keliamos bei kokius klausimus, susijusius su darbuotojo intelektualinės veiklos rezultato naudojimu, tenka spręsti Lietuvos teismams.

Pirmoji nagrinėjama byla yra LAT civilinė byla Nr. 3K-3-339-690/2016. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių autoriaus turtinės ir neturtinės teises, aiškinimo bei taikymo. Ginčo esmė: Ieškovas T. K. pateikė ieškinį atsakovei akcinei bendrovei „Vilniaus centrinė universalinė parduotuvė“, kuriuo prašė pripažinti atsakovės AB „Vilniaus centrinė universalinė parduotuvė“ prekių ženklo „VCUP“ registraciją negaliojančia bei uždrausti atsakovei bet koku būdu naudoti žymenį „VCUP“. Ieškovas teigia, kad yra vaizdinio žymens „VCUP“ autorius ir išimtinių autorių turtinių bei neturtinių teisių į šį žymenį turėtojas. Jis nurodė, kad 2003 m. grafiškai vizualizavo kelis prekybos centro pavadinimus ir kiekvienam sukūrė nuo kelių iki keliolikos skirtingų grafinių kompozicijų variantų. 2003 m. spalio pabaigoje buvo išrinktas žymens „VCUP“ dizainas, jam ieškovas taip pat sukūrė pristatymo ir panaudojimo vadovą. Šiame vadove yra nurodyta tiek žymens sukūrimo data (2003 m.), tiek jo autorius – dizaineris T. K. Tuo tarpu atsakovė 2005 m. pateikė paraišką vaizdinio prekių ženklo „VCUP“ registracijai ir šis ženklas 2006 m. buvo įregistruotas Prekių ženklų registre. Sugretinus atsakovės registruotą prekių ženklą ir ieškovo sukurtą žymenį, buvo pastebėtas vienintelis skirtumas, atsakovės prekių ženklas buvo registruotas nespaltotas. Ieškovas savo ieškinio reikalavimą pripažinti atsakovės prekių ženklo „VCUP“ registraciją negaliojančia grindžia tuo, kad atsakovės ženklas yra klaidinamai panašus į jo sukurtą vaizdinį žymenį, o jis nėra davęs atsakovei sutikimo šio žymens registruoti kaip prekių ženklo, be to, atsakovė be jo sutikimo naudoja žymenį prekybos centro pavadinime, reklamoje ir tokiais neteisėtais veiksmais pažeidžia jo kaip autoriaus turtines teises pagal Prekių ženklų įstatymą ir ATGTĮ.

Vilniaus apygardos teismas nustatė, kad atsakovė ir UAB „Nada focus“ 2003 m. pasirašė Rangos sutartį, pagal kurią UAB „Nada focus“ įsipareigojo suprojektuoti, pagaminti ir sumontuoti išorinę vaizdinę reklaminę iškabą, susidedančią iš tūrinių ženklų, sudarančių logotipą. Ieškovas dalyvavo logotipo derinimo procese kaip UAB „Nada focus“ darbuotojas. Tiek Vilniaus apygardos teismas, tiek Lietuvos apeliacinis teismas, neatskleidė bylos esmės, nes nenustatė, kas yra ginčo žymens autorius.

Kasaciniame skunde buvo pabrėžiama, kad ieškovas, kaip dizaineris, savo praktikoje veiktavo kaip atskiras fizinis asmuo, o ne kaip UAB „Nada focus“ darbuotojas, ir tuo metu, kai UAB „Nada focus“ ėmėsi gamybos, logotipas jau buvo sukurtas, todėl negalėjo būti Rangos sutarties objektu. Ieškovas buvo UAB „Nada focus“ vadovas, todėl į jo pareigas neįėjo intelektinės nuosavybės objektų kūrimas. Be to, vien tai, kad asmuo yra darbuotojas, nereiškia, kad visi jo sukurti kūriniai automatiškai pereina darbdavio nuosavybėn, nes pereina tik tie kūriniai, kurie sukuriami vykdant darbo funkcijas. Taip pat atsakovė negalėjo būti šiuo atveju autore, kadangi ji yra juridinis asmuo. Be to, teismai paneigė intelektinę nuosavybę, kaip atskirai saugomą civilinių teisių objektą, nes preziumavo, kad Rangos sutartis savaime apima ir autorių teisių objektą – kūrinio sukūrimą. Rangos sutartis buvo sudaryta tik dėl materialiosios iškabos gamybos, o apie žymens, kaip intelektinės nuosavybės objekto, sukūrimą rangos sutartyje *expressis verbis* nekalbama. Pagal teismų praktikoje pripažįstamus intelektinės nuosavybės atskirumo ir išimtinių teisių savarankiškumo principus, jei šalys konkrečiai nesusitarė dėl intelektinės nuosavybės teisių perdavimo, negalima laikyti, kad jos pereina kartu su daiktinėmis teisėmis į rangos darbų rezultata, nes taip paneigiami intelektinės nuosavybės atskirumo ir išimtinių teisių savarankiškumo principai.

Tačiau teisėjų kolegija konstatavo, kad autoriaus turtinės teisės į prekių ženklą „VCUP“ priklausė UAB „Nada focus“, kurios direktorius buvo kasatorius T. K. Teisėjų kolegija sutiko su teismų išvadomis, kad logotipo sukūrimas buvo atsakovės ir UAB „Nada focus“ sudarytos Rangos sutarties objekto sudėtinė dalis, t. y. iškabos ženklai turėjo sudaryti atsakovės logotipą – grafinį prekybos centro ženklą. Dėl šios priežasties, kasacinio skundo argumentai, kad teismai pažeidė intelektinės nuosavybės atskirumo ir išimtinių teisių savarankiškumo principus, jei šalys konkrečiai nesusitarė dėl intelektinės nuosavybės teisių perdavimo, negali būti laikomi pagrįstais. Toks aiškinimas neatitiktų tarp šalių susiklosčiusių sutartinių teisinių santykių pobūdžio ir esmės, taip pat neatitiktų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų remiantis CK 1.5 straipsnio 1 dalimi. Vien tik pati

materiali ginčo objekto - logotipo išraiška, neturint į ją ATGTĮ 15 straipsnyje įtvirtintų turtinių teisių, atsakovei būtų beprasmiška, kitaip tariant, nėra prasmės ir ekonomiškai nelogiška turėti konkretų objektą – prekybos centro logotipą, neturint į jį turtinių atgaminimo, rodymo ar naudojimo teisių.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog sutartiniai kūrinio sukūrimo santykiai siejo atsakovę ir UAB „Nada focus“, tuo tarpu, dėl atsakovės ir kasatoriaus, kaip fizinio asmens, sutartinio susitarimo jokių įrodymų nėra. Taip pat, bylą nagrinėję teismai nustatė, kad kai užsakymą dėl dizaino sukūrimo gaudavo UAB „Nada focus“, ši bendrovė su kasatoriumi sudarydavo atskirą sutartį dėl dizaino kūrimo, o šiuo atveju to nebuvo padaryta. LAT teisėjų kolegija nutarė nutartį palikti nepakeistą ir laikėsi pozicijos, jog: pirma, atsižvelgiant į tai, kad žymuo yra įregistruotas atsakovės vardu kaip jos prekių ženklas, egzistuoja prezumpcija, jog atsakovė yra teisėta to žymens ir su jo naudojimu susijusių teisių savininkė. Antra, kolegija laikė, kad logotipo sukūrimas buvo sudėtinė Rangos sutarties dalis, pagal kurios sąlygas reklaminės iškabos, kurią projektavo bei gamino UAB „Nada focus“, ženklai turėjo sudaryti atsakovės logotipą – grafinį prekybos centro ženklą. Trečia, kolegija sprendė, kad byloje neįrodyta, jog atsakovę ir ieškovą, kaip fizinį asmenį, būtų sieję sutartiniai kūrinio sukūrimo pagal užsakymą teisiniai santykiai; logotipą ieškovas sukūrė kaip UAB „Nada focus“ darbuotojas bei atskiros sutarties dėl dizaino sukūrimo nebuvo. Todėl, kolegija, vadovaudamasi ATGTĮ 9 straipsnio 2 dalimi, sprendė, kad būtent UAB „Nada focus“ laikytina turtinių teisių į logotipą, kaip autorių teisių objektą, turėtoja, ir pagal Rangos sutartį ji perdavė atsakovei visas autorių turtines teises į ginčo logotipą kaip grafinio dizaino kūrinį.

Taigi, šio darbo kontekste, LAT konstatavo kelis svarbius aspektus: 1. Prezumpcija, kieno vardu užregistruotas žymuo, tas ir yra teisėtas žymens ir su juo naudojimu susijusių teisių savininkas; 2. Sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į sutartinių teisinių santykių pobūdį ir esmę, bei atitikimą teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams (aptartos bylos atveju, pripažintas akivaizdumas, jog vien materialaus objekto turėjimas, be turtinių teisių į jį, būtų beprasmiškas); 3. Konstatuojant kūrinio sukūrimą esant darbo teisiniams santykiams bei nesant kitai papildomai sutarčiai, preziumuojamas turtinių teisių į sukurtą kūrinį perdavimas darbdaviui.

Antroji nagrinėjama byla yra Lietuvos apeliacinio teismo civilinė byla Nr. 2A-154-823-2016. Ginčo esmė: Ieškovas Advanced Diagnostics Limited (toliau – ieškovas) ieškiniu prašė įpareigoti atsakovę „Tomahawk Diagnostic Technologies“ (toliau –

atsakovė), nutraukti prekybą EFIMMO įrenginiais, išimti iš internetinio tinklapio www.efichip.lt visą su EFIMMO įrenginiu susijusią informaciją, jokiais formomis nebenaudoti su EFIMMO įrenginiu susijusios marketingo medžiagos bei sunaikinti ieškovo teises pažeidžiančių MVP Pro įrenginių kopijas, kuriomis atsakovė prekiauja. Ieškovas nurodė, kad jo darbuotojai K. K., S. B., R. C. ir M. A. atliko jiems pavestą darbo funkciją ir sukūrė automobilių atidarymo ir užvedimo raktų programavimo įrenginyje “MVP Pro Key Programming System” įdiegtą programinę įrangą, kuri suteikia šiam įrenginiui reikiamą funkcionalumą. MVP Pro įrenginio priegigos raktų teikimo metodas ir sistema yra patentuoti Jungtinėse Amerikos Valstijose ir naudojami MVP Pro įrenginyje. Šio patento išradėjai yra G. C. ir K. K., perleidę savo teises į išradimą ieškovui. Atsakovės teigimu, ieškovas nepateikė įrodymų, patvirtinančių autorių teisių įgijimą ar teisę atstovauti autoriams teisme. Patente ieškovas nurodytas kaip išradėjų atstovas, o ne autorinių teisių turėtojas, be to, kompiuterinės programos autoriumi gali būti tik fizinis asmuo ar fizinių asmenų grupė, todėl ieškovas, kaip juridinis asmuo, nelaikytinas autoriumi.

Nors apeliantės (atsakovės) teigimu, ieškovas byloje neįrodė, kad yra atitinkamų autorių teisių turėtojas, tačiau reikia atkreipti dėmesį, jos kompiuterio programa yra specifinis autorių teisių objektas. Pagal Europos Tarybos 1991 m. gegužės 14 d. direktyvos 91/250/EEB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos 2 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą nuostatą, jeigu kompiuterio programą sukuria darbuotojas, atlikdamas savo tarnybines pareigas arba vykdydamas tarnybines užduotis, tik darbdavys turi teisę naudotis visomis turtinėmis taip sukurtos programos teisėmis, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip. Taigi turtinės teisės į kompiuterių programas, sukurtas darbuotojo, atliekant darbo funkcijas, vykdamas tarnybines pareigas, skirtingai negu turtinės teisės į kitus autorių teisių apsaugos objektus, pagal įstatymą suteikiamos darbdaviui.

Apeliacinis teismas pripažino apeliantės argumentą pagrįstu, kad kompiuterio programos autoriumi gali būti tik fizinis asmuo, tačiau remiantis ATGTĮ 38 straipsniu, turtinių autoriaus teisių turėtoju gali būti ne tik pats autorius, bet ir asmuo, kuriam perduotos turtinės autoriaus teisės pagal įstatymą, sutartimi, ar paveldėjimo tvarka. Kaip jau minėta, turtinės teisės į kompiuterių programas, sukurtas darbuotojo, atliekant darbo funkcijas, vykdamas tarnybines pareigas, pagal įstatymą suteikiamos darbdaviui. Turtinių autoriaus teisių turėtojas turi visas autoriaus teises, kiek jos yra susijusios su turtinių autoriaus teisių įgyvendinimu, tarp jų ir reikšti tokio pobūdžio reikalavimus, kokie yra pareikšti nagrinėjamoje byloje. Taip pat, teismas pasisakė, jog apeliantės argumentas, kad patento

teisių turėtoju patente nurodytas ne ieškovas, nepaneigia ieškovo tinkamumo, kadangi byloje nebuvo sprendžiamas klausimas dėl JAV patento pažeidimo, tai buvo tik papildomas įrodymas, patvirtinantis ieškovo turtines teises į JAV patentuoto išradimo kompiuterių programą, kurias prašome ginti ne patentų teisės, o autorių teisės nuostatomis.

Apeliacinis teismas pabrėžė, jog kompiuterių programa, būdama autorių teisių objektu, tam tikrais atvejais (jei tenkinami patentabilumo reikalavimai) gali būti saugoma ir patentų teisės nuostatomis kaip išradimas ar jo sudedamoji dalis. Autorių teisių ir patentų teisės kompiuterių programoms teikiama apsauga skiriasi keliais esminiais bruožais: saugomu objektu bei kriterijais, pagal kuriuos ji teikiama, apsaugos įgijimo momentu, apsaugos teikimo procedūromis, galiojimo laikotarpiu bei savininkui suteikiamomis teisėmis. Patentinė apsauga suteikia patento savininkui išskirtines teises į išradimą, apsaugant jį ne tik nuo kopijavimo, bet nuo bet kokio, net ir savarankiškai sukurto, tačiau identiško ar itin panašaus į patentuotąjį, išradimo naudojimo. Tuo tarpu autorių teisės saugo tik nuo paties kūrinio atkūrimo, nesuteikdamos autoriui jokių gynybos priemonių prieš tuos, kurie savarankiškai sukūrė tokį patį ar panašų kūrinį. Skirtingos intelektinės nuosavybės teisės (autorių teisės ir pramoninė nuosavybė) nekonkuruoja tarpusavyje, t. y. gali galioti ir būti taikomos vienu metu. Todėl, atsakovės argumentai, kad tuo atveju, jei įdiegta kompiuterio programa atitinka patentabilumo kriterijus ir yra naudojama techninėms problemoms spręsti, ji laikytina patentų teisės, o ne autorių teisių, objektu, o kūrinys, registruotas kaip išradimas, negali būti ginamas autorių teisių gynimo priemonėmis, laikomi nepagrįstais. Pažymėtina ir tai, kad Lietuvoje kompiuterių programos laikomos autorių teisių objektais, o Lietuvos Respublikos patentų įstatymas jas priskiria prie nepatentabilių išradimų, t. y. remiantis minėto įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 3 punktu, patentų teisės apsauga pagal nacionalinę teisę kompiuterių programoms netaikoma.

Taip pat apeliante nesutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad ieškovo MVP Pro įrenginio marketingo brošiūra yra autorių teisių objektas, ir ginčijo šią išvadą tuo, kad brošiūros tekstas yra registruoto patento sudedamoji dalis bei brošiūroje pateikiama techninė informacija, kuri nėra literatūros, mokslo ar meno kūrinys, todėl saugoma patentų teisės, o ne autorių teisės nuostatomis. Tačiau teismas pasisakė, kad pagal teisės aktų nuostatas taip pat nereikalaujama, kad autorių teisių saugomas kūrinys turėtų meninę vertę. Tam, kad brošiūra būtų pripažinta autorių teisių objektu, ji turi būti originalus jos kūrėjo kūrybinės veiklos rezultatas. Kūrinys yra originalus, jeigu autorius priėmė savo

individualius sprendimus kūrybinės veiklos metu. Pirmosios instancijos teismas pagrįstai sprendė, kad ieškovo į bylą pateikta marketingo brošiūra atitinka kūriniui keliamus originalumo reikalavimus, kadangi joje pateikiama ne tik techninė informacija apie MVP Pro įrenginį, bet ir reklaminė informacija, informacija brošiūroje pateikiama originalia forma, iliustruojant foto medžiaga. Todėl nėra jokio pagrindo teigti, kad brošiūroje pateikiamos informacijos pobūdis yra nesuteikiantis brošiūros kūrėjui jokios individualių sprendimų priėmimo laisvės. Tai, kad dalį brošiūroje pateiktos informacijos sudaro techninė informacija apie įrenginį, nepaneigia brošiūros kaip visumos originalumo, o tai reiškia ir brošiūros, kaip autorių teisės saugomo kūrinio.

Kitas svarbus aspektas, jog ieškovas kartu su ieškiniu pateikė MVPPro/AD100 ir EFIMMO įrenginių palyginimą, pagal kurį EFIMMO įrenginio programinė įranga iš esmės identiška MVPPro/AD100 įrenginių programinei įrangai, t. y. yra šios programinės įrangos kopija. Savo ruožtu apeliante nurodė, kad EFIMMO įrenginių programinės įrangos ji pati nekopijavo, todėl ieškovo autorių teisių nepažeidė. Tačiau, pagal ATGTĮ 15 straipsnio nuostatas, turtinių autoriaus teisių pažeidimu laikomas ne tik kūrinio kopijavimas, bet ir bet koks kūrinio originalo ar jo kopijų panaudojimas be autoriaus, jo teisių perėmėjo ar jo tinkamai įgalioto asmens leidimo, įskaitant kūrinio kopijų pardavimą, kuris ir buvo atliekamas atsakovės. Atsakovės žinojimas ar nežinojimas apie ieškovo teisių pažeidimą nėra reikšmingas sprendžiant dėl atsakovės veiksmų neteisėtumo pagal autorių teises ginančias teisės normas. Taip pat apeliante rėmėsi ATGTĮ 16 straipsniu, įtvirtinančiu kūrinio platinimo teisės išnaudojimo doktriną. Kolegija pažymi, kad minėto straipsnio nuostatos taikomos tik teisėtai apyvartoje esančiam kūriniui ar jo kopijoms. Bylose, kuriose kyla ginčas dėl platinimo teisių išnaudojimo, įrodinėjimo dalykas visų pirma yra aplinkybės, pagrindžiančios teisėtą kūrinio patekimą į rinką, o nagrinėjamoje byloje ginčas kilęs dėl apyvartoje esančių neteisėtų kūrinio (programinės įrangos) kopijų platinimo, todėl ATGTĮ 16 straipsnio nuostatos nagrinėjam atvejui netaikytinos.

Taigi, Lietuvos apeliacinis teismas paliko nepakeistą Vilniaus apygardos teismo sprendimą, kuriuo ieškinys buvo patenkintas. Apibendrinant šios bylos nagrinėjimą, Lietuvos apeliacinis teismas pabrėžė kelis svarbius aspektus, susijusius su šiuo darbu: 1. Turtinių autoriaus teisių turėtojas turi visas autoriaus teises, kiek jos susijusios su turtinių autoriaus teisių įgyvendinimu, tarp jų ir reikšti reikalavimus teismo tvarka, esant šių teisių pažeidimui; 2. Skirtingos intelektinės nuosavybės teisės, t. y. autorių teisė ir pramoninė nuosavybė nekonkuruoja tarpusavyje ir gali galioti bei būti taikomos vienu metu, jeigu tik

kūrinys atitinka visus reikalavimus, tiek autorių teisės objektui, tiek pramoninės nuosavybės objektui; 3. Autoriaus teisės saugomam kūriniai nekeliama meninės vertės reikalavimas, todėl kūrinys gali būti pripažintas autorių teisės objektu, jeigu tik jis yra originalus jo kūrėjo kūrybinės veiklos rezultatas; 4. Turtinių teisių pažeidimu laikomas ne tik kūrinio kopijavimas, bet ir bet koks kopijų panaudojimas be autoriaus ar jo teisių perėmėjo leidimo, įskaitant kūrinio kopijos pardavimą, todėl turtinių teisių pažeidėjo žinojimas ar nežinojimas dėl kitų teisių pažeidimų nėra reikšmingas.

Trečia nagrinėjama byla yra Vilniaus apygardos teismo civilinė byla Nr. 2A-680-565/2014. Ginčo esmė: Ieškovai UAB „Lietuvos rytas“ ir UAB „Lrytas“ (toliau – ieškovai) kreipėsi į teismą su ieškiniu atsakovui UAB „15min“ (toliau – atsakovas), prašydami įpareigoti atsakovą nutraukti neteisėtus veiksmus – pašalinti iš atsakovo valdomo interneto tinklapio www.15min.lt konkrečius neteisėtai atgamintus ir paskelbtus kūrinius (straipsnius), autorių turtinės teisės į kuriuos priklauso ieškovams.

Ieškovų nuomone, jų publikuoti straipsniai ir nuotraukos yra laikomi kūriniais ir autorių teisių objektais, saugomais ATGTĮ. Šį teiginį ieškovas grindžia ATGTĮ 4 str. 2 d. 1, 8 p. nuostatomis, kurios nustato, kad autorių teisių objektais yra straipsniai, išreikšti bet kokia forma, įskaitant elektroninę, taip pat fotografijos kūriniai ir kiti fotografijai analogiškais būdais sukurti kūriniai. ATGTĮ 15 str. 1 d. nustatyta, kad autorius turi išimtinės teises leisti arba uždrausti atgaminti kūrinį bet kokia forma ar būdu, perdirbti kūrinį, viešai skelbti kūrinį, įskaitant jo padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais. Todėl ieškovai pažymi, kad jie jokia forma nėra leidę atsakovui atgaminti bei skelbti ieškovų kūrinių. Taip pat ieškovai teigia, kad paprastai atsakovas pakeičia kopijuojamo ieškovų straipsnio pavadinimą ir vienoje ar keliose pastraipose pateikia nurodą ar nedidelę citatą, o toliau tiesiog perspausdina (nukopijuoja) visą straipsnį arba pateikia jo santrauką, nenurodant straipsnio autoriaus ir tokiu būdu sudarant regimybę, kad likusi straipsnio dalis yra autentiška. Manytina, kad tokie atsakovo veiksmai vertintini kaip kūrinio atgaminimas ATGTĮ 2 str. 1 d. prasme, taip pažeidžiant ieškovų autorių teises. Be to, šiuo atveju negali būti taikomos ATGTĮ 21 str. nuostatos dėl citavimo, nes atsakovas pateikia tik nedidelės apimties citatas su nuoroda, o likęs visas tekstas ar didelės jo dalys nukopijuojamos be jokių nuorodų į autorių.

Atsakovas nesutiko su ieškiniu ir argumentavo tuo, kad informacijos mainai atitinka tarp žiniasklaidos priemonių susiklosčiusią ilgametę praktiką. Internetiniuose naujienų portaluose yra įprasta įtraukti kitose žiniasklaidos priemonėse, tiek popierinėje

spaudoje, tiek kituose internetiniuose portaluose skelbiamus įvykius, kiti portalai pateikia sutrumpintus pranešimus, nurodydami informacijos šaltinį ir taip paskatindami platesnės informacijos ar pradinio pranešimo apie įvykį ieškoti pirminėje žiniasklaidos priemonėse. Tokią praktiką iki šiol toleravo visos žiniasklaidos priemonės Lietuvoje, ir ieškovams tai yra žinoma. Ieškovai siekdami nutraukti tokią praktiką, turi teisę pareikalauti, kad kitos žiniasklaidos priemonės nebeskleistų jų skelbiamos informacijos, tačiau tokie reikalavimai jokiu būdu nereikštų, kad iki tol buvusi praktika buvo neteisėta. Tai pat pabrėžė, kad ieškovų spausdinama informacija nėra saugomos autorių teisių. Pagal ATGTĮ 5 str. 1 d. 5 p. nuostatas autorių teisių objektais nelaikomi įprastinio pobūdžio informaciniai pranešimai apie įvykius. Ieškovų publikacijos laikytinos pranešimais visuomenei apie aktualius politikos, ekonomikos, teisėsaugos, sporto bei pramogų pasaulio įvykius, todėl jos neatitinka kūriniais taikomo originalumo kriterijaus.

Pasakytina, kad pagal kasacinio teismo praktiką (*Lietuvos A. T. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-571/2001*) paskelbtų straipsnių atgaminimas žiniasklaidos priemonėse yra galimas esant keturių sąlygų visetui: 1) straipsniuose nagrinėjami ekonomikos, politikos ar religijos klausimai; 2) straipsniuose nagrinėjami klausimai turi būti aktualūs straipsnio paskelbimo ir atgaminimo metu; 3) galima atgaminti straipsnius, kurie buvo paskelbti visuomenės informavimo priemonėse; 4) neturi būti tiek straipsnio autoriaus, tiek jo teisių perėmėjo (visuomenės informavimo priemonės savininko) draudimo atgaminti kūrinį.

Pirmosios instancijos teismas, įvertinęs ieškovų straipsnių turinį, nusprendė, kad ieškovų straipsniai nėra įprastinio pobūdžio pranešimai apie įvykius, o yra autorių teisių objektai, ir Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija sutiko su šiuo sprendimu. Ieškovų straipsniuose nėra pateikiama paprasta, trumpa, nuasmeninta informacija apie dienos įvykius, nereikalaujanti jokios intelektinės veiklos. Kad tai nėra įprasti trumpi pranešimai apie dienos įvykius, akivaizdu vien tik iš straipsnių pavadinimų ir apimties. Iš ieškovų straipsnių turinio matyti, kad straipsniai sukurti surinkus, tam tikra seka pateikus ir aprašius su nagrinėjama tema susijusius įvykius, šių įvykių dalyvių ir kitų asmenų pasakojimus ir įvykių vertinimus, kurie straipsniuose pateikiami ne tiesiogine kalba, o perpasakojami straipsnio autorių, taip pat straipsnių autorių temos pristatymus, komentarus, vertinimus, taip sukuriant vientisą, rišlų pasakojimą pasirinkta tema. Todėl ieškovų straipsniai laikytini juos sukūrusių autorių kūrybinės veiklos rezultatu ir yra autorių teisių objektai. Taigi Vilniaus apygardos teismo teisėjų kolegija nutarė palikti Vilniaus miesto apylinkės teismo sprendimą nepakeistą, t. y. įvertino ieškovų straipsnius kaip autorių teisės saugomus objektus bei pripažino, jog straipsnių kopijavimas be autoriaus ar jo teisių perėmėjo sutikimo, pažeidžia ATGTĮ 15 straipsnio 2 dalies nuostatas.

Išvados

1. Pagrindinis intelektinės veiklos objektų ypatumas yra jų nematerialumas;
2. Intelektinės nuosavybės objektai klasifikuojami ir skirstomi į dvi grupes: autorių teisės objektai ir pramoninės nuosavybės objektai. Toks skirstymas yra neabsoliutus, kadangi šiuolaikiniame pasaulyje atsiranda vis daugiau objektų, kurie atitinka abiejų grupių požymius ir jiems gali būti taikoma tiek autorių teisės, tiek pramoninės nuosavybės teisės apsauga. Taigi, autorių teisė ir pramoninės nuosavybės teisė tarpusavyje nekonkuruoja ir gali būti taikomos vienu metu;
3. Teisės aktų pateikiamos kūrinio sampratos prigimtis yra teisės mokslo ir reguliavimo objektas, o ne meno ar literatūros mokslų objektas, todėl jeigu objektas nepripažįstamas kūrinio autorių teisės prasme, tai nereiškia, jog šis objektas neturi meninės vertės. Meninės vertės reikalavimas kūriniai nėra taikomas;
4. Idėja nėra intelektinės nuosavybės objektas, tai viešoji vertybė. Autorių teisės apsauga nukreipta į idėjų, minčių, informacijos pateikimo išraiškos formą, bet ne į pačią idėją, nes kitaip būtų suvaržoma kūrybos laisvė ir sudaromos kliūtys naujiems kūriniai atsirasti. Tuo tarpu pramoninės nuosavybės teisė saugo ir kūrinio tūrinių;
5. Asmeninės neturtinės teisės priklauso autoriui nuo pat kūrinio sukūrimo. Neatsižvelgiant į tai, ar buvo perduotos turtinės teisės kitam asmeniui, neturtinės teisės negali būti perduotos ir priklauso autoriui neterminuotai. Tačiau, asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimas negali kenkti pagrįstiems turtinių teisių turėtojų interesams;
6. Turtinės teisės turi ekonominį turinį ir iš principo, šių teisių įgyvendinimas ir yra kūrinio naudojimas, todėl teisėtas kūrinio naudojimas galimas tik tuomet, kai yra gautas autoriaus leidimas konkrečiam naudojimui būdui, arba turtinės teisės į kūrinį yra perduotos. Įgyvendinant turtines teises įgyvendinamas materialios naudos interesas;
7. Kūrinys nėra materialioji nuosavybė, todėl autoriaus teisių perdavimas savaime nereiškia ir nuosavybės teisių į materialias kūrinio išraiškas perdavimo, o nuosavybės teisės į materialią kūrinio išraišką perdavimas nereiškia autoriaus turtinių teisių perdavimo;
8. Lietuvoje nustatyta turtinių teisių perdavimo darbdaviui prezumpcija. Turtinės teisės perduodamos, jeigu tenkinamos kelios esminės sąlygos: 1. Kūrėją (darbuotoją) ir darbdavį sieja teisiniai darbo santykiai; 2. Kūrinys sukurtas darbuotojui atliekant tarnybines pareigas ar darbo funkcijas. Tačiau, įstatymo

norma yra dispozityvi, darbuotojui ir darbdaviui paliekama laisvė susitarti dėl kitokio autorių turtinių teisių priklausymo ar perdavimo;

9. Darbuotojo turtinių teisių į sukurtą kūrinį perdavimo darbdaviui teisinis reguliavimas yra nacionalinių įstatymų leidėjų dispozicijoje, bendrų tarptautinio lygmens normų, bendro reguliavimo šiuo klausimu nėra, ir tai patvirtina Lietuvos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės bei Prancūzijos pavyzdžiai;
10. Lietuvos teismų praktika rodo, jog bylų dėl turtinių teisių į darbuotojo sukurtą kūrinį yra pakankamai mažai, tokių ginčų pradėjo atsirasti tik per keletą pastarųjų metų. Dažnesnis klausimas yra, ar sukurtas objektas atitinka intelektinės nuosavybės objekto reikalavimus ir ar gali jam būti taikoma autorių teisės ar pramoninės nuosavybės teisės apsauga.

Literatūros sąrašas

1. Teisės norminiai aktai

Tarptautinės sutartys

1. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos, 1886, (prieiga per internetą - <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19846>);
2. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos įsteigimo konvencija, 1967, (prieiga per internetą - <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ae1a1c40c03311e5a6588fb85a3cc84b>);
3. Pasaulinės prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje aspektų, 1994, (prieiga per internetą - https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm);
4. Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės saugojimo, 1883, (prieiga per internetą - <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.52424>);

Europos Sąjungos teisės aktai

1. 1998 m. spalio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 98/71/EB dėl teisinės dizaino apsaugos, *OJ L 289, 28.10.1998*;
2. 2009 m. vasario 26 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 207/2009 dėl Bendrijos prekių ženklo (Kodifikuota redakcija), *OJ L 78, 24.3.2009*;
3. 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/24/EB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos (kodifikuota redakcija), *OJ L 111, 5.5.2009*.

Lietuvos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios* 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002-06-26, Nr. 64-2569;
4. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999-06-09, Nr. 50-1598;
5. Lietuvos Respublikos Dizaino įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002-11-22, Nr. 112-4980;

6. Lietuvos Respublikos Patentų įstatymas, Valstybės žinios, 1994-01-28, Nr. 8-120
7. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas, Valstybės žinios, 2000-10-31, Nr. 92-2844.

Užsienio valstybių teisės aktai

1. The Patents Act, United Kingdom, 1949, (prieiga per internetą - <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1625>);
2. Act on Employees' Inventions, Germany, 1954, (prieiga per internetą - <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1004>);
3. Copyright, Designs and Patents Act, United Kingdom, 1988, (prieiga per internetą - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents>);
4. Intellectual Property Code, France, 1992, (prieiga per internetą - <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14082>).

2. Specialioji literatūra

1. BIRŠTONAS, Ramūnas., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
2. MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisė: monografija, I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008.
3. NEKROŠIUS, I.; PETRYLAITĖ, D. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
4. STONKIENĖ, Marija. *Intelektinės nuosavybės teisė, Autorių teisė: Mokomoji knyga*. Vilnius: Europos socialinis fondas, 2011.
5. USONIENĖ, Jūratė. *Autorių teisių perdavimo ypatybės: monografija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
6. VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
7. ŽILINSKAS, V.; KASPERAVIČIUS, P.; KIŠKIS, M. *Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
8. HOPPE-JANISCH, Daniel. *IP Assignment Clauses in International Employment Contracts*. 2015, (prieiga per internetą -

<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d1d5db8f-f31c-43d8-8d49-43c7e42f7086>);

9. ДОЗОРЦЕВ, В. А. Интеллектуальные права: понятие, система, задачи кодификации: Сборник статей. 2005, (prieiga per internetą - http://www.telecomlaw.ru/young_res/Doz_inrigh.pdf).

3. Teismų praktika

1. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-537/2000;
2. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1031/2003;
3. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311/2006;
4. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-160/2008;
5. LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2009;
6. LAT Civilinių bylų skyriaus 2016 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339-690/2016;
7. Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-75, 2003 m.;
8. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-154-823-2016;
9. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-519-823/2016;
10. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-680-565/2014.

Santrauka

Magistro darbo tema suponuoja dviejų teisės šakų, intelektinės nuosavybės teisės ir darbo teisės, principų koegzistavimą, todėl šiame darbe siekiama išanalizuoti bei nustatyti intelektinės nuosavybės turinį bei jos specifiką darbo teisiniuose santykiuose. Norint atsakyti į šio tarpšakinio teisės instituto svarbiausius klausimus bei atskleisti pagrindinius esminius šio instituto elementus bei ypatumus, darbe nagrinėjama intelektinės nuosavybės veiklos samprata, apibrėžiamos autorių teisės ir pramoninės nuosavybės teisės apsaugos taikymo ribos, autoriaus asmeninių neturtinių teisių esmė bei teisėto kūrinio naudojimo sąlygos ir būdai. Taip pat darbe siekiama įvertinti, kokia apimtimi gali būti perduotos darbuotojo, kaip autoriaus, teisės į sukurtą kūrinį darbdaviui bei kokiais pagrindais toks teisių perdavimas yra įmanomas.

Pirmoje darbo dalyje analizuojama intelektinės nuosavybės samprata. Šioje dalyje nagrinėjama kas yra intelektinė, arba kitais žodžiais, kūrybinė veikla, kokie yra jos skiriamieji požymiai bei apibrėžiama, kokie objektai laikomi tokios veiklos rezultatais. T. y. aptariama intelektinės veiklos rezultato – kūrinio samprata bei pateikiami praktiniai tokių objektų pavyzdžiai.

Antroje darbo dalyje nagrinėjama kūrėjo, kaip kūrinio autoriaus, šaltinio, teisių apimtis bei jų specifiška darbo teisiniuose santykiuose. Tokio klausimo analizė pateikiama per tris pjūvius: autoriaus asmeninių neturtinių teisių ypatumai, turtinės teisės kaip kūrinio naudojimo būdai bei turtinių teisių perdavimas darbdaviui, jeigu kūrinį sukūrė darbuotojas. Siekiant plačiai išnagrinėti darbuotojo sukurto kūrinio teisių perdavimą darbdaviui, be Lietuvos teisinio reglamentavimo, darbe taip pat analizuojami Vokietijos, Jungtinės Karalystės bei Prancūzijos teisiniai reguliavimai.

Trečioje darbo dalyje apžvelgiama, kaip Lietuvoje nustatytas teisinis reglamentavimas, susijęs su darbuotojo sukurto kūrinio teisių perdavimu darbdaviui, pritaikomas realiose situacijose, todėl pateikiama Lietuvos teismų praktikos apžvalga.

Summary

Legal Peculiarities of Employee's Intellectual Performance Results Use

According to the fact, that employee's intellectual performance prompts two types of legal principles and values, having in mind intellectual property and employment law, the Master's thesis aim is to reveal and identify the content of intellectual property and its liaison with employment issues. Therefore, this work investigates the concept of mental, intellectual activity, the scope of protection of the performance results, as well as specificity of moral and proprietary rights.

The first part prescribes the conception of intellectual property, analyzes the meaning and extent of intellectual performance results, what objects can be recognized as results and what objects cannot be recognized as such. Moreover, this part provides the examples and distinguishes the theoretical classification of results.

The second part reveals the features of moral and proprietary rights and discloses the nature of those rights. The usage of results and how it is comprehensible in the context of employment law is also significant subject of exploration. This part analyzes whether moral right could be waived, under what conditions the employee can assign or grant the employer various exploitation rights and what is the extent of transferred rights. Therefore the main focus is on statutory rules and issue regulations in Lithuanian jurisdiction, either German, United Kingdom and France legal framework.

The last part of the work is devoted to review case law in Lithuania and hereby to explore the adaptability of statutory rules in practice as well as to get the vision, what legal queries arise in the context of employee's intellectual performance results usage.